

Євгенія Волощук
Олена Слободянюк

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Навчальний посібник для 6 класу

Частини 3–4

Учня/учениці _____
(клас)

(навчальний заклад)

(ім'я та прізвище)

*Відповідає модельній навчальній програмі «Зарубіжна література. 5–6 класи»
для закладів загальної середньої освіти
(авторка Волощук Є. В.)*

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

– **Літературна розминка** містить запитання і завдання, що націлюють на опрацювання нового матеріалу.

– **Клубочок знань** ознайомлює з літературними творами, а також надає коментарі щодо явищ, які вивчаються, та допомагає простежити зв'язки літературної теми з матеріалом інших навчальних предметів.

– **Літературознавча довідка** містить визначення літературознавчих понять, які слід вивчити й запам'ятати.

– **Літературний компас** пропонує стислу інформацію про художні твори, які варто прочитати самостійно, а також запитання і завдання для самостійного їх опрацювання.

– **Словник** пояснює різноманітні поняття та реалії.

– **Самооцінка** власних здобутків.

РОЗДІЛ 4.
ПРИГОДИ І ФАНТАСТИКА
(Закінчення)

ТВОРЧИСТЬ МИКОЛИ ГОГОЛЯ

Вивчаючи цю тему, ви дізнаєтеся:

- як Микола Гоголь пов'язаний з Україною;
- куди подорожував коваль Вакула в ніч перед Різдом;
- як ковалеві вдалося приборкати чорта.

1. Серед поданих ознак викресліть ті, які не стосуються повісті.

Прозовий твір; середній за обсягом; віршований твір; описано події за малий проміжок часу; зображення одного епізоду з життя героя; головні герої – боги, герої, фантастичні істоти; невелика кількість персонажів; обов'язковий повчальний висновок наприкінці твору, декілька сюжетних ліній.

2. *Перед читанням.* Читаючи текст, поміркуйте, яку роль у житті й творчості Гоголя відіграла Україна.

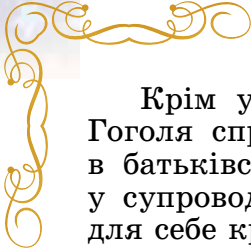
НАРОДЖЕНИЙ УКРАЇНОЮ

Микола Васильович Гоголь увійшов у світову культуру через «українські ворота» і впродовж усього творчого життя зберігав зв'язок з українським культурним ґрунтом, на якому виріс як особистість і як письменник.

Микола Гоголь з'явився на світ 1 квітня 1809 р. в містечку Великі Сорочинці, що на Полтавщині. Сім'я його вела свій рід від козацького старшини. Один із предків Миколи Васильовича, Василь Танський, був відомим віршописцем. Схильність до літературної творчості мав також батько письменника – автор кількох комедій українською мовою, які були поставлені на сцені домашнього театру знатного родича Гоголів Дмитра Трощинського.

Великі Сорочинці. Музей М. Гоголя

Крім успадкованої обдарованості, розвитку мистецьких здібностей Миколи Гоголя сприяли враження дитинства. Перші десять років його життя минули в батьківському маєтку Василівці, серед мальовничих полтавських краєвидів, у супроводі чудових українських наспівів. Тут майбутній письменник відкрив для себе красу рідної мови, народних казок і повір'їв.

У період навчання в Ніжинській гімназії вищих наук він почав збирати твори українського фольклору, а також поглиблено вивчати історію та літературу.

З українською темою було пов'язано й перший творчий успіх молодого літератора в Санкт-Петербурзі, куди він поїхав по славу. Збірка повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» зачарувала читачів буянням фантазії, барвистими картинами українського побуту, довершеними пейзажами, світлим гумором, соковитою мовою.

«Вечори на хуторі біля Диканьки» складаються з двох частин. До першої з них увійшли повісті «Сорочинський ярмарок», «Басаврюк, або Вечір проти Івана Купала», «Майська ніч, або Утоплена», «Пропала грамота» («Втрачена грамота»). Друга частина охоплює твори «Ніч перед Різдрвом», «Страшна помста», «Іван Федорович Шпонька та його тітонька», «Зачароване місце».

За порадою друзів, публікуючи цю книжку, Гоголь приховав своє прізвище за літературною маскою вигаданого видавця – пасічника Рудого Панька. Саме він буцімто і є автором передмови до обох частин збірки. Використовуючи цю маску, Гоголь визначив лукавий народний тон усієї книжки. Її твори рясніють українськими прислів'ями й приказками, які підсилюють комічність ситуацій і виразність мовлення персонажів.

Одним з найпоетичніших творів «Вечорів...» є повість «Ніч перед Різдрвом». У ній змальовано всілякі дивасії, що відбуваються в українському селі напередодні великого свята. Час дії твору автор обрав не випадково, адже різдрвним святам притаманна атмосфера очікування дива й здійснення заповітних бажань. До того ж в Україні Різдрво здавна святкували всією громадою за народними звичаями. Спираючись на це, письменник відтворив у повісті національні традиції, висвітлив саомбутній народний світогляд, поєднав побутові й фантастичні елементи. Унаслідок такого поєднання у творі Гоголя постає дивовижна картина світу. Буденне життя в ній набуває казкового забарвлення, а фантастичні істоти – кумедних людських рис.

У сюжеті «Ночі перед Різдрвом» переплітаються три лінії: перша – лінія чорта, друга – лінія залицяльників Солохи, третя – лінія Вакули й Оксани. А об'єднує їх образ чорта, який мимоволі перетворюється на «чарівного помічника» коваля. Основна думка твору – перемога добра над злом: мрії – над дійсністю (кохання Вакули – над байдужістю Оксани), світлих сил – над темрявою (чистої душі коваля – над чортом). Запальний гумор у повісті поєднується із задушевним ліричним настроєм, що загалом є характерною ознакою творів Гоголя.

Письменник замолоду покинув батьківщину: жив у Санкт-Петербурзі, Москві й Римі, відвідав Єрусалим, Париж, Відень, Франкфурт та інші міста. Згодом і в його творчості українська тема поступово відійшла на другий план, але душею він так і не відірвався від наймилішого у світі краю дитинства. Принагідно митець приїздив до рідної Василівки, залюбки відвідував Київ. Українська струна завжди бриніла в душі Гоголя, і відлунням тієї музики пройнято всю його творчість...

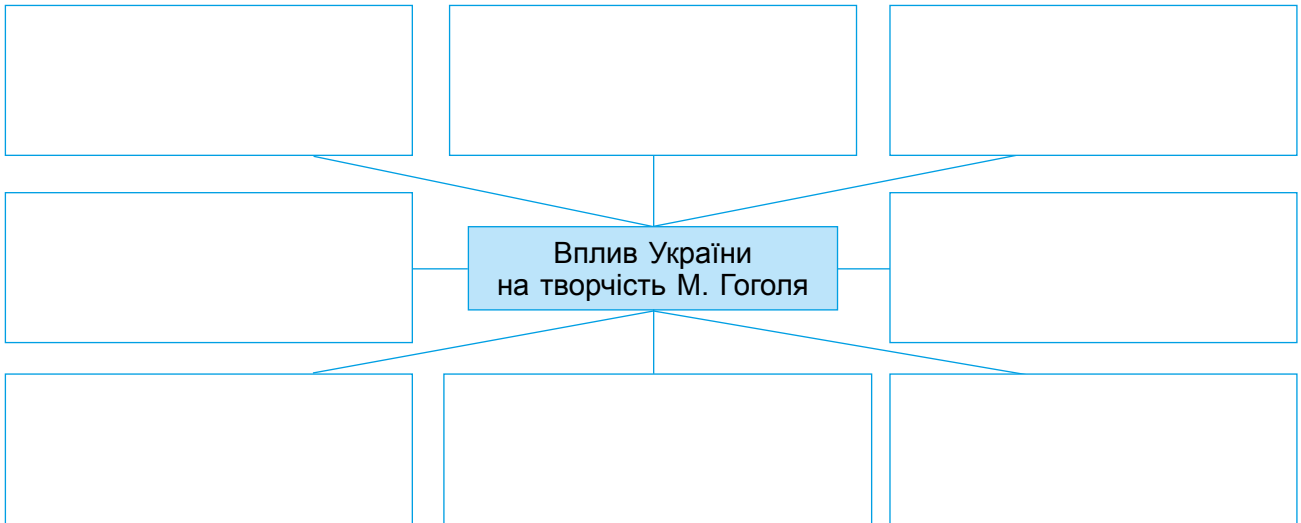

Літературна маска – вигаданий автор, якому приписують той або той твір.

Розвиваймо мовлення

3. Складіть опорну схему «Вплив України на творчість М. Гоголя».

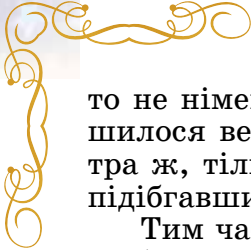

4. **Перед читанням.** Читаючи повість, знайдіть у тексті приклади українських культурних традицій святкування Різдва.

НІЧ ПЕРЕД РІЗДВОМ (Скорочено)

Останній день перед Різдвом минув. Зимова, ясна ніч настала. Глянули зірки. Місяць велично вплив на небо посвітити добрим людям та всьому світові, щоб усім було весело колядувати й славити Христа. Морозило дужче, як зранку: але зате було так тихо, що рипіння морозу під чоботом чути було за пів версти. Ще ні одна юрба парубків не з'являлася під вікнами хат; тільки місяць зазирає до них крадькома, ніби викликаючи дівчат, що прибиралися та чепурилися, хутчій вибігати на рипучий сніг. Аж ось з димаря одної хати клубами посунув дим і пішов хмарою по небу, і разом з димом вилетіла відьма верхи на мітлі. (...)

Відьма... знялася так високо, що тільки чорною цяточкою миготіла вгорі. Та де тільки з'являлася та цятка, там зорі одна по одній зникали на небі. Незабаром відьма назбирала їх повний рукав. Три чи чотири ще блищали. Раптом з іншого боку з'явилася інша цяточка, побільшала, почала розтягатись і вже то була не цяточка. Короткозорий, хоч би він наклав на ніс замість окулярів колеса з комісарової брички, і тоді не розпізнав би, що воно таке. Спереду достоту німець (Німцем у нас називають кожного, хто тільки з чужого краю, нехай він буде француз, чи цісарець, чи швед – все німець. – Прим. М. Гоголя): вузенька мордочка, яка безнастанно вертілася на всі боки та нюхала все, що тільки траплялося, закінчувалась, як і в наших свиней, кругленьким п'ятачком; ніжки були такі тоненькі, що коли б такі мав яреськівський голова, то він поламав би їх за першим козачком. А зате ззаду був він точнісінько губернський стряпчий в мундирі, бо в нього теліпався хвіст, такий гострий та довгий, як теперішні мундирні фалди; хіба тільки по цапиній бороді під мордою, по невеличких ріжках, які стирчали на голові, та що увесь був не більший од сажотруса, можна було догадатися, що

то не німець і не губернський стряпчий, а просто чорт, якому останню ніч залишилося вештатись по білому світу та під'юджувати на гріхи добрих людей. Завтра ж, тільки-но вдарять перші дзвони до утрени, побіжить він, не оглядаючись, підібгавши хвоста, до свого барлога.

Тим часом чорт підкрадався потихеньку до місяця і вже простягнув був руку, щоб схопити його; та враз смикнув її назад, ніби обпикшись, посмоктав пальці, подригавав ногою й забіг з другого боку, і знову відскочив та відсмикнув руку. Але ж, незважаючи на невдачі, хитрий чорт не покинув своїх витівок. Підбігши, раптом схопив він обома руками місяць, кривляючись та дмухаючи; перекидав його з руки в руку, як мужик, що дістав голими руками жарину для своєї люльки; нарешті поквапно сховав до кишені, і, начебто нічого й не було, побіг далі.

У Диканьці ніхто не чув, як чорт украв місяця. Щоправда, волосний писар, виходячи рачки з шинку, бачив, як місяць, не знати чого, танцював на небі, і запевняв, божачись, у тому все село: та миряни хитали головами й навіть підіймали його на сміх. Та яка ж була причина зважитися чортові на таке беззаконне діло? А ось яка: він знав, що багатого козака Чуба запросив дяк до себе на кутю, де будуть: голова; приїжджий з архієрейської півчої дяків родич у синьому сюртуці, що брав якнайнижчого баса; козак Свербигуз і ще дехто. Де, крім куті, буде варенуха, перегнана на шафран горілка та багато всякої страви. А тим часом його дочка, красуня на все село, зостанеться дома, а до дочки напевне прийде коваль, силач і хлопець хоч куди, що був чортові осоружніший, ніж проповіді отця Кіндрата. На дозвіллі коваль малював і вславився як найкращий живописець на всю околицю. Сам сотник Л...ко, що був ще тоді живий-здоровий, закликав його навмисно до Полтави пофарбувати дерев'яний паркан коло свого дому. Усі миски, з яких диканські козаки сьорбали борщ, були розмальовані ковалем. Коваль був богобоязлива людина й малював часто образи святих, і тепер ще можна знайти в Т... церкві його євангеліста Луку. Але тріумфом його майстерності була одна картина, намальована на церковній стіні... на якій зобразив він святого Петра в день Страшного суду з ключами в руках, як той виганяв з пекла нечисту силу; переляканий чорт кидався на всі боки, передчуваючи свою погибель, а замкнені колись грішники били й ганяли його батогами, поліняками і всім, що під руку трапилось. У той час, як майстер працював над цією картиною й малював її на великій дерев'яній дошці, чорт з усієї сили намагався перешкоджати йому: штовхав невидимо під руку, хапав з горна в кузню попіл й обсипав ним картину; та, незважаючи на все, роботу було закінчено, дошку внесено до церкви й вправлено у стіну в притворі, і з того часу чорт заприсягся мститися ковалеві.

Одну тільки ніч залишалося йому блукати білим світом; але й цієї ночі він шукав способу зігнати на ковалеві свою злість. І для цього наважився вкрати місяць, сподіваючись, що старий Чуб ледачий та вайлуватий, а до дяка від хати не так вже й близько: дорога йшла поза селом, повз вітряки, повз кладовище, обминаючи яр. Ще місячної ночі варенуха та горілка, настояна на шафрані, могли б заманити Чуба. Але в таку темряву навряд чи вдалося б кому стягти його з печі та викликати з хати. А коваль, що здавна не ладнав з ним, при ньому нізащо не наважиться прийти до дочки, дарма, що дужий.

Отаким чином, як тільки чорт сховав у кишеню свою місяць, враз по всьому світі зробилося так темно, що не кожен би знайшов дорогу до шинку, не тільки до дяка. Відьма, опинившись раптом у темряві, скрикнула. Тут чорт, підкотившись до неї бісиком, підхопив її під руку й заходився нашіптувати на вухо те саме, що звичайно нашіптують усій жіночій породі. Дивно ведеться в нас на світі! (...)

Тепер погляньмо, що робить, залишившись сама, красуня-дочка. Оксані не минуло ще й сімнадцяти років, а вже мало не по всьому світу, і по той бік Диканьки, і по цей бік Диканьки, тільки й мови було, що про неї. Парубки гуртом проголосили, що кращої дівки й не було ще ніколи і не буде ніколи на селі. Оксана знала й чула все, що про неї говорили, і була вередлива, як красуня. (...) Парубки ганялися за нею юрбами, але, втративши терпець, залишали один по одному вередливу красуню й лицялися до інших, не таких примхливих. Один тільки коваль був упертий і не кидав свого залицяння, дарма, що й з ним поводитись анітрохи не краще, ніж з іншими. По виході батька свого Оксана довго ще чепурилася та вихилялася перед невеликим в олов'яній оправі дзеркалом і не могла намілуватися з себе. «І чого людям надумалося розславляти, нібито я гарна? – говорила вона, ніби неухважно, для того тільки, щоб хоч про що-небудь побалакати з собою. – Брешуть люди, я зовсім не гарна». Але свіже, жваве, по-дитячому юне личко, з блискучими чорними очима та невимовно привабливою усмішкою, що пропікала душу, майнувши в дзеркалі, враз довело інше. «Хіба чорні брови та очі мої, – провадила далі красуня, не випускаючи дзеркала, – такі гарні, що вже подібних до них немає й на світі? Яка тут краса в цьому кирпатенькому носі? І в щоках? І в губах? Ніби гарні мої чорні коси? Ух, їх можна злякатися увечері: вони, як довгі гадюки, переплелись та обвилились круг моєї голови. Я бачу тепер, що я зовсім не гарна!»

І, відхиляючи трохи далі від себе дзеркало, скрикнула:

– Ні, гарна я! Ой, яка гарна! Диво! Яку радість принесу я тому, кому буду жоною! Як милуватиметься з мене мій чоловік! Він нестямиться від радості! Він зацілує мене на смерть.

– Чудна дівчина! – прошепотів, увійшовши тихо, коваль. – І вихваляється вона мало! З годину стоїть, видивляючись у дзеркало, і не надивиться, та ще й хвалить себе вголос!

«Еге ж, парубки, чи ж вам до пари я? Ви погляньте на мене, – вела далі гарненька кокетка, – як я плавно виступаю; у мене сорочка вишита червоним шовком. А які стрічки на голові! Вам довіку не бачити пишнішого галуна! Усього цього накупив мені батько мій, щоб одружився зо мною найкращий молодець у світі!» І, усміхнувшись, обернулася вона й побачила коваля...

Скрикнула й суворо зупинилася перед ним.

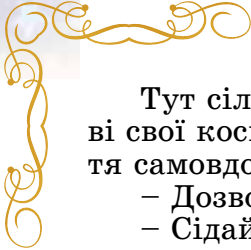
Коваль і руки опустив.

Важко сказати, що виявляло смагляве личко чарівної дівчини: і суворість в ньому було видно; і крізь суворість якесь глузування із збентеженого коваля; і ледве помітна краска досади тонко розливалася по обличчю; і все це так перемішалось й таке було невимовно гарне, що поцілувати її мільйон разів – от усе, що можна було зробити тоді найліпшого.

– Чого ти прийшов сюди? – так почала Оксана. – Хіба хочеться, щоб випровадила за двері лопатою? Ви всі майстри під'їжджати до нас. Умить пронюхаєте, коли батьків нема дома. О, я знаю вас! Що, скриня моя готова?

– Буде готова, моє серденько, після свят буде готова. Коли б ти знала, скільки попрацював я коло неї: дві ночі не виходив з кузні; зате в жодній попівни не буде такої скрині. Залізо поклав таке, якого не клав на сотникову таратайку, коли ходив на роботу до Полтави. А як буде розмальована! Хоч усю околицю виходи своїми біленькими ніжками, не знайдеш такої! По всьому полю будуть розкидані червоні й сині квіти. Горітиме, як жар. Не сердься ж на мене! Дозволь хоч поговорити, хоч подивитись на тебе!

– Хто ж тобі боронить, говори й дивись!

Тут сіла вона на лаву й знову глянула в дзеркало й стала поправляти на голові свої коси. Поглянула на шию, на нову сорочку, вишиту шовком, і тонке почуття самовдоволення з'явилося на устах, на свіжих щічках і відсвітилося в очах.

– Дозволь і мені сісти біля тебе! – сказав коваль.

– Сідай, – промовила Оксана, зберігаючи на устах та у вдоволених очах те саме почуття.

– Чарівна, люба Оксано, дозволь поцілувати тебе! – промовив підбадьорений коваль і пригорнув її до себе, наміряючись поцілувати; та Оксана відхилила свої щоки, що були вже на непримітній віддалі від губ коваля, і відіпхнула його.

– Чого тобі ще хочеться? Йому як мед, то й ложку! Геть від мене, в тебе руки цупкіші за залізо. Та й сам ти пахнеш димом. Я думаю, геть мене забруднив сажею.

Тут вона піднесла дзеркало й знову почала перед ним чепуритися.

«Не любить вона мене! – думав про себе, похиливши голову, коваль. – Їй усе іграшки; а я стою перед нею, як дурень, і очей не зводжу з неї. І все б стояв перед нею, і повік би не зводив з неї очей! Чарівна дівчина! Чого б я не дав, щоб дізнатися, що в неї на серці, кого вона кохає. Та ні, вона й гадки не має ні про кого. Вона милується сама собою; мучить мене, бідолашного; а я за журбою не бачу світу; а я її так люблю, як ні один чоловік на світі не любив і ніколи не любить».

– Чи правда, що твоя мати відьма? – промовила Оксана й засміялася; і коваль відчув, що всередині у нього все засміялося. Сміх цей начебто враз озвався в серці, тихо заграли жили, а разом з тим і досада запала йому на душу, що він не мав права поцілувати це милим сміхом осяяне личко.

– Що мені мати? Ти в мене і мати, і батько, і все, що тільки є найдорожчого у світі. Якби мене покликав цар і сказав: «Ковалю Вакуло, проси в мене всього, що тільки є найкращого в моєму царстві, усе віддам тобі. Звелю тобі зробити золоту кузню, і будеш ти кувати срібними молотами». – «Не хочу, – сказав би я цареві, – ні самоцвітів дорогих, ні золотої кузні, ні всього твого царства. Дай мені краще мою Оксану!»

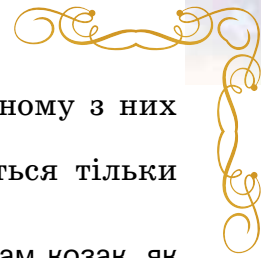
Мороз побільшав, і вгорі так зробилося холодно, що чорт перестрибував з одного копитця на друге й хукав собі в кулак, бажаючи хоч як-небудь розігріти замерзлі руки. (...)

Відьма й собі відчула, що холодно, дарма, що була тепло одягнена; і тому, піднявши руки догори, відставила ногу та, прибравши такої пози, як людина, що мчить на ковзанах, не зворухнувшись жодним суглобом, спустилася повітрям, ніби по льодовій похилій горі, і просто в димар.

Чорт таким самим способом подався слідом за нею. Але що ця тварина прудкіша за всякого фертика в панчохах, то й не дивно, що він наїхав при самім отворі димаря на шию своїй коханці та й опинилися обоє в просторій печі між горшками.

Мандрівниця відсунула тихенько затулку, щоб глянути, чи не наскликав син її, Вакула, до хати гостей, та, побачивши, що нікого не було, тільки мішки лежали серед хати, вилізла з печі, скинула теплого кожуха, причепурилась, і ніхто не міг би дізнатися, що вона хвилину тому їздила на мітлі.

Мати коваля Вакули мала не більше як сорок літ. Вона була ні гарна, ні погана із себе. Важко й бути гарною в такі роки. Однак вона вміла так причаровувати до себе найстатечніших козаків (яким, не завадить між іншим сказати, мало було діла до краси), що до неї вчашали і голова, і дяк Йосип Никифорович (звісно, коли дячихи не було вдома), і козак Корній Чуб, і козак Касян Свербигуз. І, на

похвалу їй слід сказати, вона так уміло обходилася з ними, що жодному з них і на думку не спадало, що в нього є суперник. (...)

Солоха вклонялась кожному, і кожний думав, що вона вклоняється тільки йому. (...)

Утім, прихильнішою Солоха була до Чуба. Щоправда, цікавив її не так сам козак, як його майно. Дізнавшись про кохання Вакули до Оксани, жінка стривожилася, адже, побравшись із дівчиною, син міг заволодіти Чубовим багатством. Аби того не сталося, Солоха за всяку ціну намагалася посварити Вакулу із Чубом. Тим часом через темряву й заметіль козак Чуб заблукав і не помітив, що повернувся до власної хати. Він постукав у двері, але, почувши грізний окрик Вакули, вирішив, що потрапив до сусідів. Парубок теж не впізнав Чуба й накинувся на нього з кулаками. Збентежений козак поплентався до Солохи.

(...) Купи дівчат з мішками вдерлися до хати Чуба, обступили Оксану. Крик, регіт, балачки приголомшили коваля. Усі наввипередки поспішали розказати красуні що-небудь нове, викладали з мішків і хвалилися паляницями, ковбасами, варениками, яких встигли чимало вже наколядувати. Оксана, здавалось, була цілком задоволена і рада, щебетала то з тією, то з тією і реготала, невгаваючи.

З якоюсь досадою й заздрістю дивився коваль на таку веселість і цього разу кляв колядки, хоча й сам не раз захоплювався ними до нестями.

– Е, Одарко! – сказала весела красуня, обернувшись до однієї з дівчат. – У тебе нові черевики. Ой, які ж хороші! І з золотом! Добре тобі, Одарко, в тебе є така людина, яка все тобі купує; а мені нема кому дістати такі гарні черевики.

– Не тужи, моя люба Оксано! – підхопив коваль. – Я тобі дістану такі черевики, що мало яка й панночка носить.

– Ти? – сказала Оксана, швидко й згорда глянувши на нього. – Подивлюсь я, де ти дістанеш такі черевики, які могла б я надіти на свою ногу. Хіба принесеш ті самі, що носить цариця.

– Бачиш, яких захотіла! – закричала сміючись дівоча юрба.

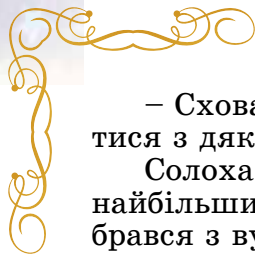
– А так! – провадила далі горда красуня. – Будьте ви всі за свідків, якщо коваль Вакула принесе ті самі черевики, які носить цариця, то от вам моє слово, що вийду зараз-таки за нього заміж.

Дівчата повели із собою примхливу красуню. «Смійся, смійся! – говорив коваль, виходячи слідом за ними. – Я й сам сміюся із себе! Думаю і не можу надумати, куди дівся розум мій? Вона мене не любить – ну, бог з нею!» (...)

Чорт тим часом не на жарт розніжився в Солохи: цілував їй руку з такими вихилясами, як засідатель попівні, хапався за серце, охкав і сказав прямо, що коли вона не погодиться вдовольнити його спрагу і, як водиться, нагородити, то він ладен на все: кинеться у воду, а душу пошле прямо в пекло. Солоха була не така вже жорстока; до того ж чорт, як відомо, діяв з нею заодно. (...) Раптом почувся стукіт і голос кремезного голови. Солоха побігла відчиняти двері, а спритний чорт вліз у мішок, що лежав долі.

Голова, обтрусивши зі своїх капелюхів сніг та випивши із Солошиних рук чарку горілки, розказав, що він не пішов до дяка, бо знялася заметіль; а побачивши світло в її хаті, завернув до неї, маючи намір перебути вечір з нею.

Не встиг голова це сказати, як у двері загроюкало знов і почувся голос дяка.

– Сховай мене куди-небудь, – шепотів голова, – мені не хочеться тепер зустрітися з дяком.

Солоха думала довго, куди заховати такого огрядного гостя; нарешті вибрала найбільший мішок з вугіллям; вугілля висипала в кадовб, і кремезний голова забрався з вусами, з головою і з капелюхами в мішок.

Дяк увійшов, покректуючи та потираючи руки, і розказав, що в нього не було нікого і що він сердечно радий цій нагоді погуляти трохи в неї і не злякався заметілі. Тут він підійшов до неї ближче, кашлянув, усміхнувся, доторкнувся своїми довгими пальцями до її оголеної повної руки і промовив з таким виглядом, у якому виявлялося і лукавство, і самовдоволеність: «А що це у вас, велеліпная Солохо?» І, сказавши це, відскочив він трохи назад. «Як то що? Рука, Йосипе Никифоровичу!» – відповіла Солоха.

«Гм! Рука! Хе! Хе! Хе!» – промовив сердечно задоволений зі свого почину дяк... (...)

Раптом у двері постукали. Почувши голос Чуба, Солоха сховала дяка в мішку. Та тільки-но гість завів з нею розмову, як у двері знову почали гупати. То повернувся Вакула. Відтак Чуб опинився в тому самому мішку, у якому вже сидів дяк...

Побачивши посеред хати мішки, Вакула взявся віднести їх до кузні. На вулиці він зустрів юрбу дівчат, серед яких була й Оксана, і зупинився...

Усі жилки в ньому здригнулись; кинувши на землю мішки, аж дяк, що був на самому дні, заохкав, забившись, і голова гикнув на все горло, подався він з маленьким мішком за плечима разом з гуртом парубків, що йшли слідом за тою дівочою юрбою, звідки йому почувся голос Оксани.

Так: це вона! Стоїть, як цариця, і блискає чорними очима, їй розказує щось показний парубок; мабуть, забавне, бо вона сміється. Та вона завжди сміється. Нібито мимохить, сам не розуміючи як, продерся коваль крізь натовп і став коло неї. «А, Вакуло, ти тут! Здоров! – сказала красуня з тою самою усмішкою, що мало не зводила Вакулу з розуму. – Ну, багато наколядував? Е, який маленький мішок! А черевики, які носить цариця, дістав? Дістань черевики, вийду за тебе заміж!» І, засміявшись, побігла з гуртом дівчат.

Як укопаний, стояв коваль на одному місці. «Ні, не можу; несила більше... – промовив він нарешті. – Але, боже ти мій, чому вона така збіса гарна? Її погляд, і мова, і все, ну, от так і палить, так і палить... Ні, немає вже снаги перемогти себе! Час покласти край усьому: пропадай душа, піду втоплюся в ополонці, та й поминай, як звали!»

Тут рішучим кроком пішов він уперед, догнав гурт, порівнявся з Оксаною і сказав твердим голосом: «Прощай, Оксано! Шукай собі якого хочеш жениха, мороч, кого хочеш; а мене не побачиш більше на цьому світі».

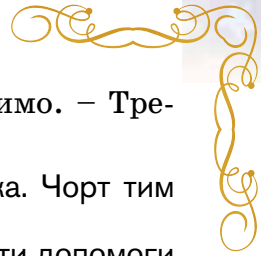
Красуня була ніби здивована, хотіла щось сказати, але коваль махнув рукою й побіг геть.

– Куди, Вакуло? – кричали парубки, бачивши, як біжить коваль.

– Прощайте, браття! – кричав у відповідь коваль. – Дасть бог, побачимось на тому світі; а на цьому вже не гуляти нам разом. Прощайте, не згадуйте лихом! Перекажіть отцю Кіндратові, щоб одслужив панахиду по моїй грішній душі. Свічок перед іконами Чудотворця та Божої Матері, каюсь, не обмалював через мирські справи. Усе добро, яке знайдеться у моїй скрині, на церкву! Прощайте!

Проговоривши це, коваль кинувся знову бігти з мішком на спині.

«Він збожеволів!» – говорили парубки.

«Пропаща душа! – побожно пробурмотіла бабуся, що проходила мимо. – Треба піти розказати, як коваль повісився!»

Однак Вакула пішов порадитися до сільського знахаря Пузатого Пацюка. Чорт тим часом сидів у мішку, який він ніс за плечима.

Розповівши Пацюкові про своє горе, парубок прохопився, що ладен шукати допомоги навіть у самого чорта. Почувши такі слова, Пацюк зауважив, що чорт сидить у Вакули за плечима...

Переляканий коваль кинувся навтьоки, а чорт, який саме виліз із мішка, заскочив йому на шию.

Мороз пішов поза шкірою у коваля; перелякавшись та збліднувши, не знав він, що робити, вже хотів перехреститися... Але чорт, нахиливши свій собачий писок йому до правого вуха, сказав: «Це я – твій друг; все зроблю для товариша й друга! Грошей дам, скільки хочеш», – пискнув він йому на ліве вухо. «Оксана буде сьогодні ж наша», – прошепотів він, нахилиючи свій писок знову до правого вуха. Коваль стояв, роздумуючи.

«Згода, – сказав він нарешті, – за таку ціну готовий бути твоїм!»

Чорт сплеснув руками і почав з радості галопувати на шиї коваля. «Тепер уже попався коваль! – подумав він собі. – Тепер я віддячу тобі, голубчику, за всі твої малювання та небилиці, що ти вигадував на чортів! Що тепер скажуть мої товариші, коли дізнаються, що найпобожніший на все село чоловік у моїх руках?» Тут чорт засміявся з радості, згадавши, як дражнитиме в пеклі все хвостате кодло, як лютуватиме кривий чорт, якого вважали між ними першим на вигадки.

– Ну, Вакуло! – пропищав чорт, так само не злязючи з шиї, ніби боячись, щоб той не втік. – Ти знаєш, що без контракту нічого не робиться.

– Я згодний! – сказав коваль. – У вас, я чув, розписуються кров'ю; стривай же, я дістану з кишені цвяха!

Тут він заклад назад руку – та хап чорта за хвіст.

– Бач, який жартун! – закричав сміючись чорт. – Ну, годі, кинь уже пустувати!

– Стривай, голубчику! – закричав коваль. – А ось це як тобі видасться? – При цьому слові він поклав хреста, і чорт зробився такий тихий, мов ягнятко. – По-стривай же, – сказав він, стягаючи його за хвіст на землю, – знатимеш ти в мене, як під'юджувати на гріх добрих людей і чесних християн. – Тут коваль скочив на нього верхи і підняв руку, наміряючись перехрестити.

– Змилуйся, Вакуло! – жалібно простогнав чорт. – Усе, чого тобі треба, все зроблю, пусти тільки душу на покаяння: не клади на мене страшного хреста!

– Ага, ось яким голосом заспівав, німець проклятий? Тепер я знаю, що робити. Вези мене зараз-таки на собі! Чуєш? Та лети як птиця!

– Куди? – промовив смутний чорт.

– У Петербург, просто до цариці! – І коваль обімлів від страху, почувуючи, як підіймається в повітря.

Оксану зачепили прощальні слова Вакули, тож вона вирішила бути привітнішою із закоханим парубком. Щоб забрати покинуті ковалем мішки, колядники побігли по санчата.

Тим часом Чубів кум, що напідпитку вертався додому, прихопив один з них, сподіваючись розжитися різдвяними подарунками. Коли ж сварлива дружина відібрала в нього «здобич», з'ясувалося, що в мішку ховаються Чуб і дяк.

Останній мішок Вакули колядники привезли до Оксани. Коли з нього виборсався зніжковілий голова, до хати увійшов Чуб. Прикро вражений витівками Солохи, козак поклав собі надалі до неї не залицятися.

Спочатку страшно здалося Вакулі, коли піднявся він від землі на таку висоту, що нічого вже не міг бачити вниз, та пролетів, як муха, під самим місяцем так, що якби не нахилився трохи, то зачепив би його шапкою. Однак трохи згодом він підбадьорився і вже став навіть кепкувати з чорта. Його забавляло надзвичайно, як чорт чхав і кашляв, коли він скидав з шиї кипарисового хрестика та підносив до нього. Навмисно підіймав він руку почухати голову, а чорт, думаючи, що його збираються хрестити, летів ще швидше. Усе було ясне у височині. Повітря у легкому сріблястому тумані було прозоре. Усе було видно; і навіть можна було помітити, як вихором промчав повз них, сидячи в горшку, чаклун; як зорі, зібравшись купкою, гралися у піжмурки; як клубочився осторонь хмарою цілий рій духів; як чорт, що танцював при місяці, скинув шапку, побачивши коваля, що мчав верхи; як летіла, вертаючись назад, мітла, на якій, видно, тільки що з'їздила, куди треба, відьма... багато ще погані зустрічали вони. Усе, бачивши коваля, на хвилину спинялося подивитись на нього, і потім знову мчало далі своєю дорогою; коваль усе летів, і враз засяяв перед ним Петербург, увесь в огні. (Тоді була з якогось приводу ілюмінація). Чорт, перелетівши через шлагбаум, перекинувся конем, і коваль побачив себе на баскому бігуні посеред вулиці. Боже мій! стукіт, грім, блиск; по обидва боки височіють чотириповерхові стіни; стукіт кінських копит, звук коліс відбивалися громом і лунали з чотирьох боків; будинки росли і ніби підіймалися із землі на кожному кроці; мости дрижали; карети літали; візники... кричали; сніг свистів під тисячею саней, що мчали звідусіль; пішоходи тулились і тиснулися попід домами, що обнизані були площками, і величезні тіні їх миготіли по стінах, сягаючи головою до димарів та дахів.

Здивовано оглядався коваль на всі боки. Йому здавалося, що всі доми вп'ялися в нього своїми незчисленими вогняними очима і дивились. Панів у критих сукном шубах він бачив так багато, що не знав, перед ким шапку скидати (...)

Не наважившись відразу звернутися до цариці, Вакула наказав чортові розшукати заporожців, які саме збиралися до неї на прийом. За наказом коваля чорт зменшився й сховався в його кишені. Незабаром Вакула разом з козанами стояв перед царським палацом.

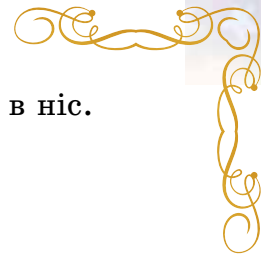
Карети зупинилися перед палацом. Запорожці вийшли, увійшли в розкішні сіни й почали йти по сліпучо освітлених сходах.

«Що за сходи! – шепотів сам до себе коваль. – Шкода ногами топтати. Які прикраси! От кажуть: брешуть казки! Який чорт брешуть! Боже ти мій! Що за поруччя! Яка робота! Тут самого заліза карбованців на п'ятдесят пішло!»

Уже піднявшись на сходи, запорожці пройшли першу залу. Несміливо йшов за ними коваль, боячись на кожному кроці посковзнутись на паркеті. Пройшли три зали, а коваль усе ще не переставав дивуватися. (...)

Запорожці пройшли ще дві зали й зупинились. Тут велено було їм дождити. У залі товпилося кілька генералів у гаптованих золотом мундирах. Запорожці вклонилися на всі боки й стали купою. Через хвилину увійшов у супроводі цілого почту величний на зріст, огрядний чоловік у гетьманському мундирі, у жовтих чобітках. Волосся на ньому було розкуйовджене, одне око трохи підсліпувате, на обличчі позначалась якась погордлива величність, у всіх рухах видно було звичку владарювати. Усі генерали, що досі бундючно походжали в золотих мундирах, заметушилися і з низькими поклонами, здавалося, ловили кожне його слово й навіть щонайменший рух, щоб ту ж мить полетіти виконувати його. Але гетьман не звернув навіть і уваги, ледве кивнув головою та й підійшов до запорожців.

Запорожці вклонилися усі в ноги.

- Чи всі ви тут? – запитав він протяжно, вимовляючи слова трохи в ніс.
- Та всі, батьку! – відповіли запорожці, кланяючись знову.
- Не забудете говорити так, як я вас учив?
- Ні, батьку, не забудемо.
- Це цар? – спитав коваль в одного із запорожців.
- Куди тобі цар! Це сам Потьомкін, – відповів той.

У другій кімнаті почулись голоси, і коваль не знав, куди подіти свої очі, коли увійшло безліч дам в атласних вбраннях з довгими хвостами і придворних у гаптованих золотом каптанах та зі жмутками позаду. Він тільки бачив самий блиск і більше нічого. Запорожці раптом усі попадали на землю й закричали в один голос: «Помилуй, мамо! Помилуй!»

Коваль, не бачачи нічого, простягся й собі, з усією щирістю, на підлозі.

– Встаньте! – пролунав над ними владний і разом приємний голос. Деякі з придворних заметушилися і штовхали запорожців.

– Не встанемо, мамо! Не встанемо! Помремо, а не встанемо! – кричали запорожці.

Потьомкін кусав собі губи, нарешті, підійшов сам і владно шепнув одному з запорожців. Запорожці підвелися.

Тоді насмілювався й коваль підвести голову і побачив перед себе невелику на зріст жінку, трохи навіть огрядну, напудрену, з голубими очима і водночас з тим велично усміхненим виразом, який так умів підкоряти собі все і міг тільки належати жінці, що царює.

– Ясновельможний обіцяв мене познайомити сьогодні з моїм народом, якого я ще досі не бачила, – казала дама з голубими очима, розглядаючи з цікавістю запорожців. – Чи добре вас тут приймають? – провадила вона далі, підходячи ближче.

– Та спасибі, мамо! Харч дають добрий (хоч барани тутешні зовсім не те, що в нас на Запорожжі), чому ж не жити як-небудь?..

Потьомкін скривився, бачивши, що запорожці кажуть зовсім не те, чого він їх учив...

Один із запорожців, прибравши поважної пози, виступив наперед: «Змилуйся, мамо! Навіщо губиш вірний народ? Чим прогнівили? Хіба держали ми руку поганого татарина; хіба згоджувалися у чому-небудь з турчином; хіба зрадили тебе ділом або помислом? За що ж неласка? Перше чули ми, що велиш скрізь будувати фортеці проти нас; потім чули, що хочеш повернути на карабінерів; тепер чуємо про нові напасті. Чим завинило запорозьке військо? Чи не тим, що провело твою армію через Перекоп та допомогло твоїм генералам порубати кримців?..»

Потьомкін мовчав і недбало чистив маленькою щіточкою свої діаманти, якими були унизані його руки.

– Чого ж хочете ви? – співчутливо спитала Катерина.

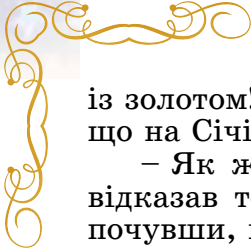
Запорожці значущо поглянули один на одного.

«Тепер час! Цариця питає, чого хочете!» – сказав сам до себе коваль, та й упав раптом на землю.

– Ваша царська величносте, не веліть карати, а веліть милувати! З чого, не в гнів будь вашій царській милості сказано, зроблено черевички, що на ногах ваших? Я думаю, жоден швець, у жодному царстві на світі не зуміє так пошити. Боже ти мій, що б то було, коли б моя жінка та взулася у такі черевички!?

Цариця засміялася. Придворні засміялися теж. Потьомкін і хмурився, і усміхався разом. Запорожці почали штовхати під руку коваля, думаючи, чи не з'їхав він часом з глузду.

– Встань! – сказала ласкаво цариця. – Якщо так тобі хочеться мати такі черевички, то це неважко зробити. Принесіть йому цю ж мить черевички найдорожчі,

із золотом! Далєбі, мені дуже до вподоби ця простодушність! (...) Однак..., я чула, що на Січі у вас ніколи не женяться.

– Як же, мамо! Адже чоловікові, сама знаєш, без жінки не можна жити, – відказав той самий запорожець, що розмовляв з ковалем, і коваль здивувався, почувши, що цей запорожець, знаючи так добре грамотну мову, говорить із царицею, начебто навмисно, найгрубішою говіркою, яку звать мужицькою. «Хитрий народ! – подумав він собі. – Мабуть, недарма він це робить».

– Ми не ченці, – провадив далі запорожець, – а люди грішні. Ласі, як і всі чесні християни, до скоромного. Є в нас чимало таких, що мають жінок, тільки не живуть з ними на Січі. Є в нас чимало таких, що мають жінок у Польщі; є такі, що мають жінок в Україні; є такі, що мають жінок і в Туреччині.

У цей час ковалеві принесли черевики. «Боже ж ти мій, що за прикраса! – скрикнув він радісно, ухопивши черевики. – Ваша царська величність! Що ж, коли черевики такі на ногах, і в них, можна гадати, ваше благородіє, ходите і на лід ковзати-ся, які ж повинні бути самі ніжки? Думаю, що принаймні з чистого сахару».

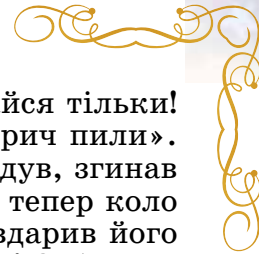
Цариця, що й справді мала найстрункіші та прегарні ніжки, не могла не усміхнутися, чуючи такий комплімент з уст простодушного коваля, якого в його запорозькому убранні можна було вважати за справжнього красеня, незважаючи на смагляве лице.

Зрадівши з такої прихильної уваги, коваль уже хотів був розпитати гарненько царицю про все: чи правда, що царі їдять тільки мед та сало, і про подібні речі – але, відчувши, що запорожці штовхають його під боки, вирішив замовкнути; і коли цариця, звернувшись до старих, почала розпитувати, як у них живуть на Січі, які звичаї водяться, то він, відійшовши назад, нагнувся до кишені, сказав тихо: «Винось мене звідси хутчій!» – та й опинився раптом за шлагбаумом.

Тим часом селом прокотилася звістка про загибель коваля. Оксана засмутилася. Дівчина переконувала себе, що то лише плітки, але серце її пройняла тривога. Тієї ночі Оксана зрозуміла, що кохає Вакулу...

Ще швидше наостанку ночі чорт мчав з ковалем назад. І вмить опинився Вакула коло своєї хати. У цей час проспівав півень. «Куди? – закричав він, ухопивши за хвіст чорта, що хотів утекти. – Стривай, приятелю, ще не все: я ще не подякував тобі». Тут, схопивши хворостину, оперіцив він його три рази, і бідний чорт кинувся бігти, як мужик, що його тільки-но відшмагав засідатель. Отож, замість того, щоб обдурити, спокусити та пошити в дурні інших, ворог людського роду сам був обдурений. Після цього Вакула ввійшов у сіни, зарився в сіно і проспав аж до обіду. Прокинувшись, він злякався, коли побачив, що сонце вже високо. «Я проспав утрєню й обідню!» (...) Обережно витяг він з-за пазухи черевики й знову здивувався з дорогої роботи та дивовижної пригоди минулої ночі; умився, причепурився якнайкраще, одягся в те саме вбрання, що добув у запорожців, вийняв зі скрині нову шапку з решетилівського смушку з синім верхом, яку не надівав ще жодного разу, відколи купив її, ще будши в Полтаві; вийняв також новий барвистий пояс; поклав усе це разом з нагайкою в хустку й подався просто до Чуба.

Чуб вирячив очі, коли ввійшов до нього коваль, і не знав, з чого дивуватись: чи з того, що коваль воскрес, чи з того, що коваль насмілився до нього прийти, чи з того, нарешті, що він вирядився таким чепуруном і запорожцем. Та ще більше здивувався він, коли Вакула розв'язав хустку й поклав перед ним новісіньку шапку й пояс, якого ще не бачено було на селі, а сам упав йому до ніг і сказав благальним голосом: «Змилуйся, батьку! Не гнівайся! Ось тобі й нагайка: бий,

скільки душа забажає, віддаюся сам; у всьому каюся; бий, та не гнівайся тільки! Ти ж колись братався з покійним батьком, разом хліб-сіль їли й могорич пили». Чуб не без таємної втіхи бачив, як коваль, що нікому на селі у вус не дув, згинав у руці п'ятаки й підкови, як гречані млинці, той самий коваль лежав тепер коло ніг у нього. Щоб ще більше підтримати гідність, Чуб узяв нагайку і вдарив його тричі по спині. «Ну, буде з тебе, вставай! Старих людей завжди слухай! Забудьмо все, що було між нами! Ну, тепер кажи, чого тобі хочеться?»

– Віддай, батьку, за мене Оксану!

Чуб трохи подумав, подивився на шапку та пояс, шапка була чудова, пояс теж не поступався перед нею, згадав зрадливу Солоху і сказав рішуче: «Добре! Присилай сватів».

– Ой! – скрикнула Оксана, переступивши поріг, побачивши коваля і втупивши з подивом і радістю в нього очі.

– Поглянь, які я тобі приніс черевики! – сказав Вакула. – Ті самі, що носить царця.

– Ні! Ні, мені не треба черевиків! – говорила вона, махаючи руками й не зводячи з нього очей. – Я й без черевиків... – Далі вона не договорила й зашарілась.

Коваль підійшов ближче, взяв її за руку; красуня й очі опустила. Ще ніколи не була вона така дивовижно гарна. Захоплений коваль тихо поцілував її, обличчя її ще більше зашарілось, і вона стала ще краща.

Проїздив через Диканьку блаженної пам'яті архієрей, хвалив місце, де стоїть село, та, їдучи вулицею, спинився перед новою хатою. «А чия це така розмальована хата?» – спитав преосвященний у вродливої молодиці з немовлятком на руках, що стояла коло дверей. «Коваля Вакули!» – сказала йому, кланяючись, Оксана, бо це саме була вона. «Славно! Славна робота!» – сказав преосвященний, розглядаючи двері та вікна. А вікна всі були обведені кругом червоною фарбою; а на дверях всюди були козаки на конях з люльками в зубах. Та ще більше похвалив преосвященний Вакулу, коли дізнався, що він додержав церковного покаєння і пофарбував задарма увесь лівий крилас зеленою фарбою з червоними квітками. Це, проте, ще не все; на стіні збоку, як увійдеш у церкву, намальював Вакула чорта в пеклі, такого гидкого, що всі плювали, коли проходили повз нього, а молодиці, як тільки розплакувалось у них на руках дитя, підносили його до картини й говорили: «Он бач, яка кака намальована!» – і дитя, стримуючи слізоньки, скося поглядало на картину й тулилося до лона своєї матері.

Переклад А. Хуторяна

Крилас – у церкві підвищене місце для хору, читців із правого та лівого боку від середніх дверей вівтаря.

Миряни – члени сільської громади; селяни.

Півча – церковний хор.

Стряпчий – судовий урядовець.

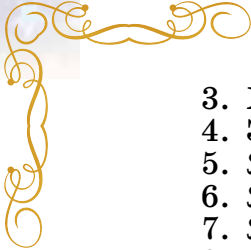
Фертик, ферт – тут: самовдоволення, розв'язна людина, чепурун.

Літературний практикум

5. 1. Літературна вікторина «Чи уважні ви читачі?».

1. Що відьма збирала в рукав у ніч перед Різдвом?
2. Як відьма й чорт потрапили до хати?

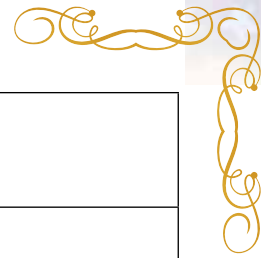
-
3. Хто й навіщо вкрав місяць?
 4. За що чорт мстився ковалю?
 5. Як звали відьму, ким вона доводилася ковалю?
 6. Який подарунок готував коваль Оксани?
 7. Яку умову ковалю поставила Оксана, погодившись вийти за нього заміж?
 8. Хто потрапив до мішків у хаті Солохи?
 9. Хто такий Пузатий Пацюк, чому саме до нього Вакула пішов за допомогою?
 10. Які історичні особи з'являються в палаці?
 11. Яка чутка пройшла після зникнення коваля?
 12. Як коваль «віддячив» чорту?

2. Перекажіть ключові моменти повісті, розташувавши події у хронологічному порядку.

1. Сцена милування Оксани своєю вродою.
2. Сватання Вакули.
3. Вуличні веселощі.
4. Нічні ширяння відьми й чорта.
5. Візит коваля до Оксани.
6. У гостях у Пузатого Пацюка.
7. Відвідини подруг, обіцянка Вакули.
8. Змерзлі чорт і відьма залітають у димар.
9. У Петербурзі.
10. Чорт удома в Солохи.
11. Боротьба Вакули із чортом.
12. Залицяльники відвідують Солошину хату.

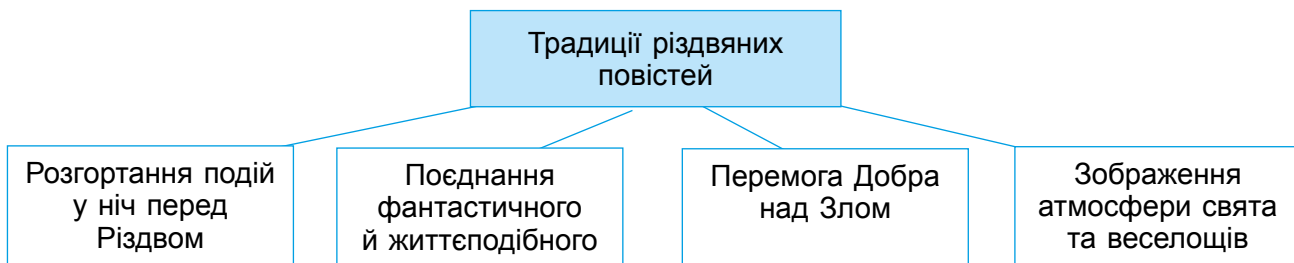
3. Упізнайте героя за цитатою і впишіть у таблицю.

«...свіже, жваве, по-дитячому юне личко, з блискучими чорними очима та невимовно привабливою усмішкою, що пропікала душу...»	
«Вона була ні гарна, ні погана із себе. Важко й бути гарною в такі роки. Однак вона вміла так причаровувати до себе найстатечніших козаків...»	
«...вузенька мордочка, яка безнастанно вертілася на всі боки та нюхала все, що тільки траплялося, закінчувалась, як і в наших свиней, кругленьким п'ятачком; ніжки були такі тоненькі (...) А зате ззаду був він точнісінько губернський стряпчий в мундирі, бо в нього теліпався хвіст, такий гострий та довгий, як теперішні мундирні фалди...»	
«...він підійшов до неї ближче, кашлянув, усміхнувся, доторкнувся своїми довгими пальцями до її оголеної повної руки і промовив з таким виглядом, у якому виявлялося і лукавство, і самовдоволеність: “А що це у вас, велеліпная Солохо?”»	
«Ні, немає вже снаги перемогти себе! Час покласти край усьому, пропадай душа, піду втоплюся в ополонці, та й поминай як звали!»	

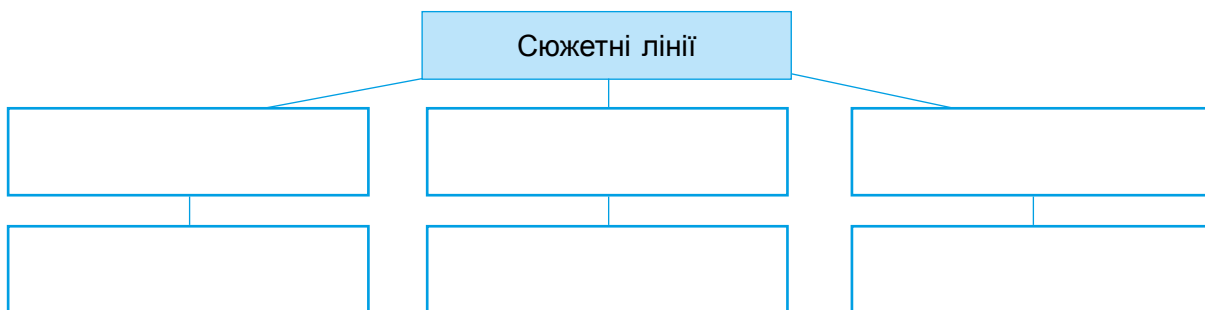

«...старий... ледачий та вайлуватий, а до дяка від хати не так вже й близько: дорога йшла поза селом, повз вітряки, повз кладовище, обминаючи яр».	
«У тебе нові черевики. Ой, які ж хороші! І з золотом! Добре тобі... в тебе є така людина, яка все тобі купує...»	
«Сховай мене куди-небудь... мені не хочеться тепер зустрітися з дяком».	

4. Розгляньте схему. Визначте, чи належить повість М. Гоголя «Ніч перед Різдвом» до різдвяних повістей.

5. Визначте сюжетні лінії повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом» і складіть інфографіку.

Для довідки: лірична, історія Солохи із залицяльниками, фантастична, кохання Вакули й Оксани, гумористична, пригоди чорта в різдвяну ніч.

6. Дослідіть, як розвиваються почуття головних героїв повісті. Знайдіть у тексті й выпишіть відповідні цитати з повісті.

Вакула				
Розвиток почуттів	Сильне кохання	Журба й сум від нерозділеного кохання	Безнадія і печаль	Досягнення мети
	Зневага до кохання коваля	Глузування	Приниження	Зміна ставлення до Вакули
Оксана				

7. Розподільний диктант. Реальне й фантастичне в повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом».

<i>Реальне</i>	<i>Фантастичне</i>

Святкування Різдва, чорт спокушає коваля грошима, картина «Чорт у пеклі», яку намалював коваль, кохання Вакули до Оксани, залицання Чуба до Солохи, місяць вилітає крізь димар і повертається на небо, візит коваля до Оксани, відьма краде зорі, поява з мішка Чуба та дяка, чорт перетворюється на коня, милування Оксани своєю вродою, обіцянка Вакули подарувати Оксані скриню, вуличні веселощі, чорт краде місяць, чорт з відьмою залітають через димар до хати, Вакула летить у Петербург за одну ніч на чорті.

8. Заповніть таблицю «Елементи фольклору в повісті “Ніч перед Різдвом”».

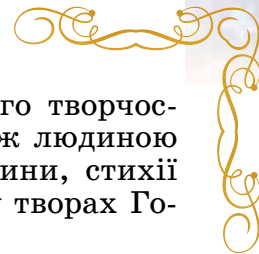
Традиційні фольклорні образи	
Елементи казки	
Прикмети	
Різдвяні обрядові традиції	
Традиційний опис зовнішності	
Пісенний склад мови героїв	

9. Етнографічне дослідження: за текстом повісті дослідіть побут та особливості культури українців ХІХ ст.

Етнографія – частина історичної науки, що вивчає народи, особливості їхньої культури та побуту.

Житло	
Меблі	
Посуд	
Їжа	
Одяг	
Взуття	
Традиції	

10. *Стилістичний практикум.* Картини природи в повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом».

Ліричні пейзажі Гоголя належать до найяскравіших сторінок його творчості. Письменник убачав загальну гармонію в нерозривному зв'язку між людиною і природою, у єдності всього, що існує у світі. Люди, тварини, рослини, стихії та предмети – усі вони, за Гоголем, діти однієї матері – Природи. Її у творах Гоголя уособлено – вона живе, страждає, співає.

1. Перечитайте опис зимової ночі, яким починається повість.
2. Які фантастичні риси має пейзаж?
3. Визначте основні засоби виразності мови, використані в пейзажі, і заповніть таблицю прикладами.

Засіб виразності мови	Приклади з тексту
Епітет	
Порівняння	
Метафора	
Гіпербола	

4. Зробіть висновок, як в описі розкрито красу й святкову урочистість зимового пейзажу.

11. Порівняльна характеристика Диканьки та Петербурга.

1. Порівняйте опис ночі в Петербурзі з описом зимової ночі в селі. Укажіть найзначніші розбіжності між ними. Зверніть увагу на те, «чийми очима» бачить Петербург автор повісті. Чому ця подробиця важлива?
2. Порівняйте інтер'єри хат Диканьки і палацу в Петербурзі.
3. Порівняйте стосунки між людьми на хуторі та в столиці.

	Світ Диканьки	Світ Петербурга
Пейзаж		
Інтер'єр		
Люди		

12. Складіть цитатну характеристику Вакули.

Портрет	
Працелюбність, майстерність	
Хист живописця	
Релігійність	
Сором'язливість, нерішучість	
Сильне кохання	
Спритність і хитрість	
Цілеспрямованість	
Повага до старших	

13. Розподільний диктант: розподіліть риси Вакули та Оксани.

Вакула	Оксана

Майстерність, легковажність, працелюбність, примхливість, вірність в коханні, цілеспрямованість, самозакоханість, сміливість, ніжність, фізична сила, побожність, сором'язливість, хитрість, веселість, гордість, жорстокість, кокетливість, самовдоволеність, хвалькуватість, кмітливість.

14. Порівняйте коваля Вакулу та чорта, заповнивши таблицю.

	Вакула	Чорт
Реальний чи фантастичний персонаж?		
Ставлення до Різдва		
Взаємини		
Основні риси характеру		
Ставлення до кохання		
Що отримують у фіналі повісті?		
Авторське ставлення		

15. Порівняйте твори Ч. Дікенса та М. Гоголя на різдвяну тему, заповнивши таблицю.

	Ч. Дікенс	М. Гоголь
Назва		
Головний герой		
Місце дії		
Час дії		
Сюжет		
Яку подорож здійснюють герої?		
Фантастичні образи		
Зображення традицій Різдва		
Ідея		
Жанр		

Розвиваймо мовлення

6. Літературний портрет – це опис зовнішності дійової особи в художньому творі. Такий опис допомагає краще зрозуміти, який у цієї особи характер, як до неї ставиться автор. Тому під час читання художніх творів важливо звертати увагу на опис зовнішності персонажа й намагатися уявити його.

- Перечитайте опис зовнішності Оксани.
- Знайдіть і выпишіть у таблицю слова, які використовує автор для опису її зовнішності. Зробіть висновок про характер героїні та ставлення до неї автора.

Вік	
Загальне враження	
Обличчя	
Очі	
Брови	
Ніс	
Коси	

- Використовуючи виписані опорні слова, складіть і запишіть опис зовнішності героїні.

.....

.....

.....

.....

.....

7. Складіть і запишіть твір-роздум на тему «Чому в повісті М. Гоголя “Ніч перед Різдом” перемагають світлі сили?».

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

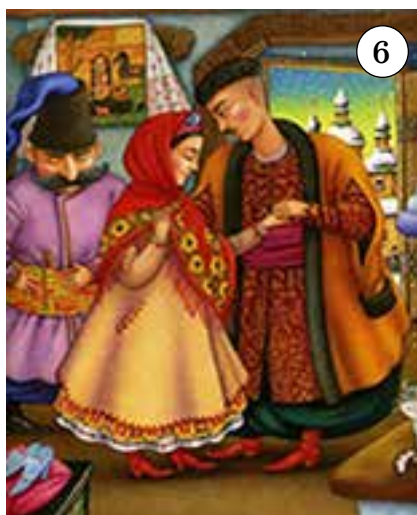
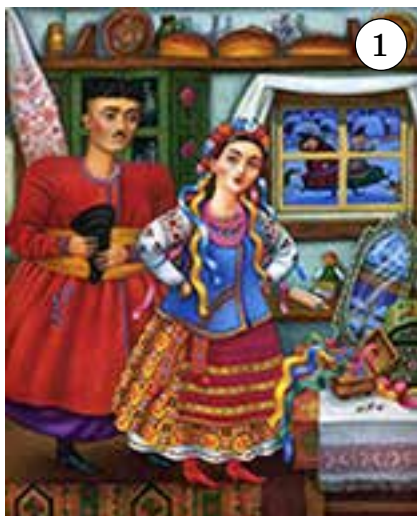
.....

Мистецьке відлуння

8. Світове визнання отримали ілюстрації до повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдром» визначного майстра сучасної української книжкової графіки Костя Лавра. Знаковим є той факт, що дитинство Костя пройшло на одному з «гоголівських» хуторів біля Диканьки. Плідно працюючи у видавництві «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», він творчо поєднав модерні традиції української графіки з рисами народного малярства, створивши неповторний яскравий стиль. Книжками з ілюстраціями Костя Лавра зачитуються в багатьох країнах світу.

- Розгляньте ілюстрації Костя Лавра і визначте, які епізоди повісті на них зображено.
- Які риси характерів персонажів відбилися в поданих ілюстраціях?

Ілюстрації Костя Лавра до повісті «Ніч перед Різдром»

9. Повість «Втрачена грамота» М. Гоголя із циклу «Вечори на хуторі біля Диканьки» містить фантастичну історію, що трапилася з дідом оповідача Хоми Григоровича, якого гетьман послав із грамотою до цариці. Дід опинився в пеклі за одним столом з відьмами, чудовиськами та чортами. Одна з відьом запропонувала тричі зіграти в дурня: виграє – отримає шапку, програє – залишиться в пеклі.

- Скориставшись QR-кодом або посиланням <https://cutt.ly/51L4EMy>, прочитайте повість М. Гоголя «Втрачена грамота» і дізнайтесь, чи вдалося герою повісті вибратися з пекла.

Ілюстрація Андрія Потурайла

- Пояснюю значення термінів «різдвяна повість», «повість», використовую їх у переказі.
- Переказую основні події повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом».
- Розкриваю основні сюжетні лінії повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом».
- Характеризую образ Вакули, Оксани.
- Пишу твір-роздум за прочитаною повістю.

Самостійно,
впевнено, легко

Самостійно, після
додаткового роз'яснення

З допомогою
інших

РОЗДІЛ 5. КРАСА ПРИРОДИ ТА ПОЕЗІЯ СЕРЦЯ

УКРАЇНСЬКІ ПЕЙЗАЖИ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПОЕЗІЇ БУКОВИНИ

Вивчаючи цю тему, ви дізнаєтеся:

- чому виникає німецькомовна поезія на Буковині;
- які буковинські поети писали німецькою;
- які поетичні картини української природи створили ці поети.

1. Дайте назву хмаринці слів. Поясніть значення поданих у ній літературознавчих термінів.

2. *Перед читанням.* Читаючи текст, визначте факти біографії Альфреда Маргул-Шпербера, які сприяли розвитку української теми в його творчості.

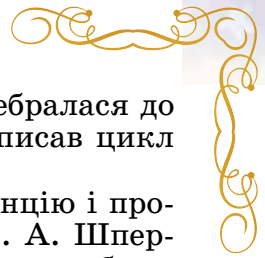
ПОЕТИЧНА МОЗАЇКА

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Східна Галичина, Північна Буковина й Закарпаття увійшли до складу Австрійської імперії, однієї з наймогутніших в Європі.

Це була велика багатонаціональна країна. На її теренах мешкали німці, угорці, чехи, поляки, словаки, румуни, серби, хорвати, українці, євреї тощо. Так само багатомовною і багатокультурною була й Буковина, де мирно сусідували одне з одним представники багатьох національностей, зокрема українці, німці, євреї, румуни та ін. Провідною мовою за тих часів була німецька, яка тут лунала поруч з іншими мовами. Тож не дивно, що з часом на Буковині, а саме у її центральному місті – Чернівцях – відбувся нечуваний розквіт німецькомовної літератури, передусім – поезії. Щоправда, сталося це вже після падіння монархії Габсбургів, яка правила Австрійською (згодом Австро-Угорською) імперією – у 1920–1940-ві рр., коли Буковина перебувала у складі Румунії. Злет німецькомовної літератури на Буковині було обірвано з початком Другої світової війни. Після її закінчення на буковинських землях запанувала радянська влада, яка намагалася стерти навіть спогади про буковинську німецькомовну літературу. Лише після розпаду Радянського Союзу цей культурний скарб було наново відкрито й в Україні. Велику роль у цьому відкритті відіграв видатний український учений і перекладач із Чернівців, Петро Рихло.

Багато хто з буковинських німецькомовних поетів здобув гучну літературну славу. Саме до таких поетів належить видатний німецькомовний поет, перекладач, автор численних збірок Альфред Маргул-Шпербер (справжнє прізвище – Шпербер, 1898–1967). Він народився в єврейській сім'ї. Навчався поет у Черні-

вещькій гімназії. Під час Першої світової війни родина Шперберів перебралася до Відня, а невдовзі Альфреда відправили на Східний фронт. Там він написав цикл віршів «Болючий час», у якому засудив війну.

Після війни поет повернувся до Чернівців, де студював юриспруденцію і продовжував займатися літературною творчістю. Протягом 1920–1924 рр. А. Шпербер здійснив подорожі до Франції та Америки, під час яких познайомився з багатьма відомими письменниками й перекладачами. Ці контакти відіграли важливу роль у його літературному розвитку. Проте художня творчість не приносила статків, тож А. Шпербер мусив працювати вуличним торговцем, робітником-металістом, мийником посуду, клерком тощо.

Повернувшись із мандрівок, поет редагував місцеву газету в Чернівцях, а згодом переїхав до Південної Буковини, де служив секретарем на ковбасній фабриці. Увесь цей час він публікував свої вірші.

У своїх віршах А. Маргул-Шпербер з великим захватом і справжньою майстерністю зображує українську природу. Замилування красою та безмежними просторами українського степу утворює головний настрій вірша «Український степ».

3. Перед читанням. Читаючи переклад вірша А. Маргул-Шпербера, знайдіть у тексті пейзажні деталі, що створюють відчуття гармонії, краси української природи.

УКРАЇНСЬКИЙ СТЕП

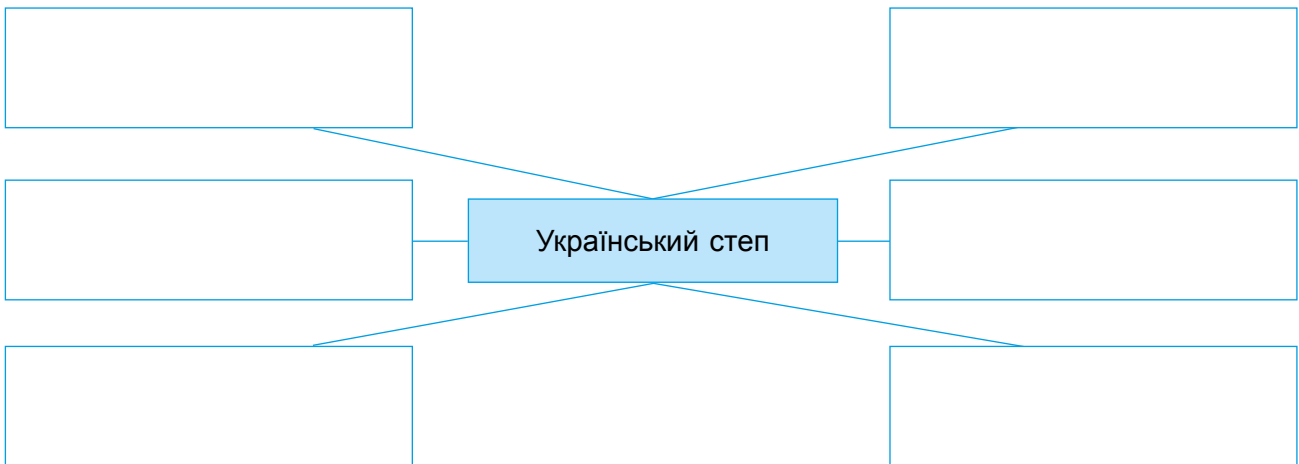
Безмежні простори лугів.
 Десь далеко вечірній дзвін.
 І прадавня, вічно сумна пісня пастуша:
 Пролітає самотній птах.
 І ниви так солодко пахнуть, як дома.

Переклад *Петра Рихла*

Літературний практикум

4. 1. Запишіть, символом чого, на вашу думку, є український степ у прочитаному перекладі вірша.

2. Знайдіть у тексті перекладу вірша й запишіть, що символізують інші образи в поезії А. Маргул-Шпербера.

Ниви –

Птах –

Дзвін –

3. Які художні засоби передають велич, безмежність, неосяжність степу? Запишіть приклади в таблицю.

Художній засіб	Приклади з тексту
Епітет	
Метафора	
Порівняння	

4. Знайдіть у перекладі поезії А. Маргул-Шпербера образи, які справляють зорові, слухові, смакові враження.

	Літо	Зима
Зорові		
Слухові		
Смакові		

5. Якщо ви вивчаєте німецьку мову, з допомогою вчителя або вчительки спробуйте порівняти оригінал тексту, його підрядковий переклад і художній переклад Петра Рихла. Визначте відмінності між перекладами.

Оригінал німецькою

Ukrainische Steppe

Endlose Weite der Wiesen.
Entfernter Abend-Kirchen-Laut
Und das uralte, ewig traurige Hirtenlied:
Einsamer Vogel zieht.
Und die Felder duften so süß wie zu Hause.

Підрядковий переклад

Український степ

Безкрайній простір лугів.
Далекі вечірні церковні тони
І давня, вічно сумна пастуша пісня:
Самотній птах малює.
І пахнуть поля так солодко, як удома.

6. Прочитайте нижчеподаний текст і порівняйте віршований (А. Маргул-Шпербер) та прозовий (М. Гоголь) пейзажі. У чому різниця між ними? Який з пейзажів є детальним, а який узагальнюючим? Які художні образи в описах є спільними?

Нічого в природі не могло бути кращого за степ. Уся поверхня землі була немов зелено-золотий океан, по якому бризнули мільйони різнобарвних квіток. Крізь тонкі та високі стебла трави пробивалися блакитні, сині й фіялкові волошки; жовтий дрок стримів своєю пірамідальною верхівкою; біла кашка своїми шапками-парасольками рябіла на поверхні; занесений бозна-звідки колос пшениці наливався в гущавині. При тонкому їхньому корінні нишпорили куріпки, по-

витагавши шийки. Повітря було повне всякого пташиного співу та свисту. У небі нерухомо стояли шуліки, розгорнувши свої крила і втупивши очі в траву. Гелгіт диких гусей, що сунули стороною, відлунював бозна в якому далекому озері. З трави рівним помахом крил підіймалася чайка і, розкошуючи, купалась у синіх повітряних хвилях. Ось вона щезла у високості і тільки мріє чорною цяточкою. Ось вона перекинулася на крилах і блиснула на сонці... Степи, степи! Які ж бо ви збіса гарні!..

*Микола Гоголь «Тарас Бульба»
Переклад Миколи Садовського*

Мистецьке відлуння

5. Образ степу став традиційним у багатьох видах мистецтва. Так, у творчості українського художника Сергія Васильківського провідне місце посідає образ озброєного козака-вершника в степу. Картина «Сторожа Запорозьких Вольностей» вважається одним із кращих творів митця на історичну тему. Випалений сонцем степ, який вражає тишею і безмежністю, сторожують два вершники, які вдивляються в степову далину, де на горизонті блищить водна гладь Дніпра. Простір степу неначе продовжує високе небо з хмарами. Для зображення степу художник використав світлі кольори від зеленкувато-вохристих до блакитних.

- Розгляньте репродукцію картини С. Васильківського «Сторожа Запорозьких Вольностей». Порівняйте зображення степу в літературі та живописі.

Сергій Васильківський. Сторожа Запорозьких Вольностей. 1890 р.

Анатолій Криволап. Степ. 2009 р.

Картина «Степ» сучасного українського художника Анатолія Криволапа встановила світовий рекорд продажу сучасного українського мистецтва на міжнародному артринку. Улюблений колір художника – синій. І степ постає перед нами чи то на сході, чи то на заході сонця, утілюючи природу в її красі та плинності.

- Розгляньте репродукцію картини А. Криволапа «Степ». Які почуття пробуджує живописний пейзаж? Які мотиви поезії А. Маргул-Шпербера перегукуються з пейзажем на цій картині?

Народною стала пісня «Степом, степом...», яка написана поетом Миколою Негодою та композитором Анатолієм Пашкевичем як реквієм за загиблими у Другій світовій війні. Це пісня про солдатів, що виборюють свободу й незалежність своєї держави, демонструючи силу та незламність духу. Образ степу поєднується з образом України, у якому українська «мати жде свого солдата, а солдат спить вічним сном».

- Скориставшись посиланням <https://cutt.ly/j1RXI8H> або QR-кодом, перегляньте відео пісні «Степом, степом...» у виконанні української співачки Анастасії Приходько. Символом чого є степ у пісні?

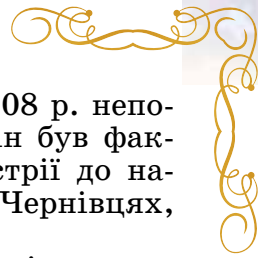
Реквієм – літературний або музичний твір скорботного характеру.

6. Перед читанням. Читаючи текст, визначте, у чому полягає своєрідність творчості Йони Грубера.

МАЙСТЕР АСОЦІАЦІЙ

Йона Грубер – поет з непростого долею. Він писав німецькою мовою і натхнено оспівував Буковину, її чудову природу, збирав і популяризував у німецькомовному світі перлини українського й румунського фольклору та літератури.

Майбутній поет народився в сім'ї приватного вчителя 7 березня 1908 р. неподалік Чернівців, коли місто входило до складу Австро-Угорщини. Він був фактично біженцем, бо до України потрапив уже після приєднання Австрії до нацистської Німеччини. Йона – глибоко освічена людина: навчався в Чернівцях, Австрії, Польщі. У 1938 р. закінчив Краківський університет.

Українському читачеві Йона Грубер більше відомий як перекладач німецькою мовою творів багатьох українських письменників: Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Михайла Коцюбинського. Поет був активним поціновувачем українського казкового фольклору: переклав німецькою найпопулярніші збірки усної народної творчості «Українські народні казки» (1975 р.), «Летючий корабель» (1981 р.).

Перша збірка віршів «Геть з міста» і повість «Візник» побачили світ у 1938 р. у Варшаві. Через декілька років вийшли друком збірка поезій «Сонце на порозі» і повість «Початок». В українському перекладі побачила світ поетична збірка з красномовною назвою «Розплющеними очима». Для творчості Й. Грубера характерне поєднання фольклорних і літературних традицій, використання в поезії асоціацій.

Асоціація – зв'язок між уявленнями, за якого одне уявлення у свідомості людини викликає інші, які зумовлюються або подібністю (*сніг – цукор*), або контрастом (*гіркий – солодкий*), або суміжністю (*літо – спека*). Асоціації можуть виникати як у часі (*весна – цвітіння*), так і в просторі (*поле – жито*).

Асоціації відіграють важливу роль у творчій діяльності людей. Створюючи образи, письменник ставить своїм завданням викликати в читача художні асоціації. Процес створення такої асоціативної поезії – це своєрідний пошук незвичайних, нових, несподіваних зв'язків між художніми образами. Так, у поезії Й. Грубера «Місяць» чарівні перетворення нічного пейзажу побудовано на асоціаціях. Місяць – таємничий, вірний супутник Землі, дзеркало Сонця, господар припливів і відливів. Людство ще в давні часи звернуло увагу, що одну половину місяця він повніє і росте в розмірах, а іншу – знову худне. Так виник цикл повного місяця і молодика, а в поезії Й. Грубера він асоціюється з повною чашею, яка зачерпує космічний напій. Такі асоціації відсилають ерудованого читача до індійської міфології, де бог місяця – Сома, одночасно і бог, і божественний напій, що готується зі стебел рослини та дає безсмертне життя. Сома готує та розливає цей улюблений цілющий напій богів, які п'ють його, аби отримати безсмертя. Деякі міфи зображують Сому місяцем, який випивається богами і тому блідне, поки його знову не наповнить Сонце.

7. Перед читанням. Читаючи переклад вірша Й. Грубера, знайдіть у ньому образи, створені за допомогою асоціацій, та доведіть, що цю поезію можна назвати асоціативною.

МІСЯЦЬ

Місяць – мов срібна чаша
На грані ночі й дня.
Колись її забули,
Мов глиняне горня.

Вона пірнала глибоко
Й черпає, мов рука.
Мандруючи по колу,
Зі спраглих вуст шука.

Переклад *Петра Рихла*

Літературний практикум

8. 1. Які художні засоби передають чарівність нічного пейзажу? Запишіть приклади в таблицю.

Художній засіб	Приклади з тексту
Епітети	
Метафора	
Порівняння	

2. Використовуючи перші та останні слова-асоціації з прочитаного перекладу вірша, складіть повний асоціативний рядок, який відобразить хід думок.

Місяць чаша.

Місяць горня.

Місяць рука.

Розвиваймо мовлення

9. Із чим асоціюються у вас космічні поняття Сонце, Чумацький Шлях, Земля, супутник? Чим можна пояснити такі асоціації? Чи могли б вони лягти в основу поетичного твору? Якщо так, спробуйте створити такий асоціативний вірш.

10. Порівняйте прочитану пейзажну поезію (вірші «Український степ» А. Маргул-Шпербера та «Місяць» Й. Грубера). Спостереження занотуйте в таблиці.

	«Український степ» А. Маргул-Шпербер	«Місяць» Й. Грубер
Тема		
Основна думка		
Які почуття викликає?		
Який настрій створює?		
Центральний поетичний образ		
Зв'язок з історією, міфологією		

Мистецьке відлуння

11. Зображення сцен у місячному світлі має давні традиції в європейському живописі. Проте нідерландський художник Ван Гог у картині «Зоряна ніч» зобразив місячне нічне небо у величі та незбагненності Всесвіту. Півмісяць пульсує у верхньому правому кутку картини, випромінюючи стільки світла, що здається більше схожим на сонце. Хвиля невідомого світла прокочується над горизонтом у блакитній крутій спіралі, що асоціюється з Галактикою.

Джон Грімшоу – видатний англійський художник, відомий своїми зображеннями нічного міста та місячних пейзажів. Він малював вулиці міст, види доків Лондона, Ліверпуля, Глазго в місячному світлі. Картина Грімшоу «Стара садиба в місячному світлі» вирізняється увагою до деталей, точним відтворенням кольорів, майже фотореалістичною чіткістю.

Ван Гог. Зоряна ніч. 1889 р.

Джон Грімшоу. Стара садиба в місячному світлі. 1882 р.

- Розгляньте репродукції місячних живописних пейзажів. Порівняйте картини Ван Гога та Грімшоу за такими критеріями: тема, основна думка, кольори, реалістичність зображення. Знайдіть схожі мотиви у вірші Й. Грубера.
- Скориставшись інтернет-джерелами, знайдіть інші живописні твори на місячну тематику, створіть власну «Художню місячну галерею».

Образ Місяця надихав і надихає не лише художників, але й музикантів, композиторів. Так, всесвітньо відомою є «Місячна соната» німецького композитора Людвіга ван Бетховена, яка сповнена глибоким ліризмом. Цікаво, що відома мелодія раніше так не називалася, а мала скромну назву Соната № 14 до-дієз мінор. Лише через майже 30 років німецький поет Людвіг Рельштаб порівняв її першу частину з місячною прогулянкою озером. Отже, тепер ми знаємо цю музику як місячну.

Карл Штілер. Портрет Бетховена. 1820 р.

- Скориставшись посиланням <https://cutt.ly/b1RX5L1> або QR-кодом, прослухайте уривок з «Місячної сонати» Л. ван Бетховена. Визначте, якими музичними засобами створюється чарівний нічний пейзаж.

- Пояснюю значення термінів «пейзаж», «асоціація», використовую їх у переказах.
- Виразно читаю вірші А. Маргул-Шпербера, Й. Грубера.
- Розповідаю, чому буковинська німецькомовна поезія є перлиною світової літератури.
- Виявляю засоби художньої виразності в пейзажних віршах і пояснюю їх значення.
- Порівнюю картини природи у прочитаних віршах та інших творах мистецтва.

Самостійно,
впевнено, легко

Самостійно, після
додаткового роз'яснення

З допомогою
інших

ТОНКИЙ ПЕНЗЛИК ДЛЯ ХАЙКУ МАЦУО БАСЬО

Вивчаючи цю тему, ви дізнаєтеся:

- що таке хайку та в чому його особливості;
- хто такий Мацуо Басьо та як його творчість вплинула на японську культуру;
- які основні теми розкривають хайку та яку роль у них відіграють *сезонні слова*.

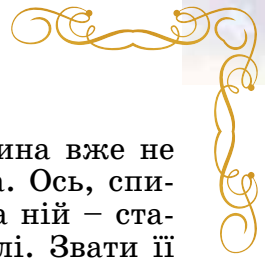

1. Установіть відповідність між літературознавчим терміном та його визначенням.

• Епітет • Рима • Тема • Пейзаж • Метафора • Ритм • Ідея	• Те, про що йдеться в художньому творі • Картина природи в художньому творі • Співзвучність у закінченнях віршованих рядків • Основна думка художнього твору • Упорядковане чергування наголошених і ненаголошених складів у рядку • Образний вислів, який уживається в переносному значенні й ґрунтується на уподібненні одного предмета (чи явища) іншому • Художнє означення, яке надає образу додаткових емоційних і смислових відтінків

2. *Перед читанням.* Читаючи текст, поміркуйте, які особливості японської культури втілилися в житті та творчості Мацуо Басьо.

ВЕЛИКЕ ПРИХОВАНЕ В МАЛОМУ

Наприкінці XVII ст. шляхами Японії довгі роки мандрувала людина вже не першої молодості та німецького здоров'я, на вигляд схожа на жебрака. Ось, спираючись на посох, простує вона гірською дорогою в осінню негоду. На ній – старенький халат-плаття, плащ з очерету, а на ногах – солом'яні сандалі. Звати її Мацуо Басьо. Поет мандрує шляхами Японії, а у його записниках з'являються все нові й нові враження та роздуми.

Народився Мацуо Басьо в замковому місті Уено провінції Іга в 1644 р. Батько Басьо був небагатим самураєм. Родичі поета були освіченими людьми, знали китайських класиків. І батько, і старший брат заробляли на життя тим, що викладали каліграфію.

При народженні він отримав наймення Кіндзаку, досягнувши повноліття, ще одне – Дзінсітіро. А от ім'я, під яким він уславився, – Мацуо Басьо – було його псевдонімом. Один учень поета умовив свого батька подарувати Басьо маленьку хижку біля невеликого ставка. Поряд з нею митець посадив саджанці бананової пальми. Так його будиночок отримав назву «Бананова хижка». А сам поет узяв собі літературний псевдонім – «той, хто живе у Банановій хижці» і згодом почав підписувати свої вірші ім'ям Басьо, що означає «Бананове дерево».

З часом пожежа знищила оселю поета, і він вирушив у тривалі мандри. Басьо жив у злиднях, проте, на відміну від інших, він не приховував свою бідність, а говорив про неї з гордістю. Злидні стають символом його духовної незалежності. У своїх віршах він малює образ вільного поета-філософа, чуйного до краси та байдужого до матеріальних благ.

Поезія Басьо – літопис його життя, а більшість його творів – хайку з'явилися унаслідок багаторічних мандрів.

Хайку – це жанр японської поетичної мініатюри. Хайку притаманна лаконічність, і вірш складається лише з трьох рядків, кількість складів у кожному рядку така: 5 + 7 + 5. Японська поезія не має рими, вона будується по кількості складів, завдяки однаковій кількості складів у рядках створюється ритм.

У перекладах хайку кількість складів може відрізнятися від традиційної через різну довжину слів у різних мовах. Сучасні хайку, написані європейськими мовами, зазвичай коротші за 17 складів (особливо англійські), тоді як українські хайку можуть бути навіть довшими.

Також своєрідною є композиція хайку:

- у першому рядку подається тема;
- у другому рядку тема розвивається;
- у третьому – лунає висновок.

Головна ідея хайку – передати через дрібниці важливі речі.

Обов'язковою складовою хайку є образи природи. Зазвичай вони пов'язані з порами року, за кожною з яких закріплено спеціальний набір слів (їх так і називають: *сезонними*). Скажімо, на весну у вірші вказують квітки сливи, персика, сакури, а також соловей, жайворонок, метелик, дим, павутиння тощо. Зображуючи літо, японські поети використовували такі слова й словосполучення, як «злива», «спека», «зозуля», «прохолода», «прополювання рису», «полуденний відпочинок» тощо. Загальна кількість сезонних слів сягає трьох-чотирьох тисяч. Утім, теми хайку досить різноманітні: праця й відпочинок, самотність і дружба, подорожі й мистецтво...

Важливим для хайку є принцип «сабі», тобто настрої «плідної самотності», який пробуджує почуття невимовної краси й повноти життя. Принцип «сабі» вимагає втілювати складні думки в простих і строгих формах, які мають налаштувати читача на зосереджене спостереження зображеної картини.

Отже, хайку вимагає активної співтворчості читача й поета. Він діє на читачку свідомість, як удар смичка – на струни скрипки. І так само, як у взаємодії смичка й струн народжується музика, поетична картина хайку в усій повноті розкривається лише там, де почуття, думка й фантазія поета поєднуються з почуттям, думкою і фантазією читача.

Хайку (хоку) – традиційний для японської поезії неримований трирядний вірш, що містить 17 складів (зазвичай вони розподіляються за схемою: 5 складів у першому рядку, 7 – у другому, 5 – у третьому). У хайку кількома виразними штрихами створено містку замальовку повсякденного життя. Така замальовка найчастіше має інакомовний зміст.

Сакура – японська вишня, символ Японії.

Самурай – представник військово-феодалного дворянства, яке було панівним класом у X–XIX ст.

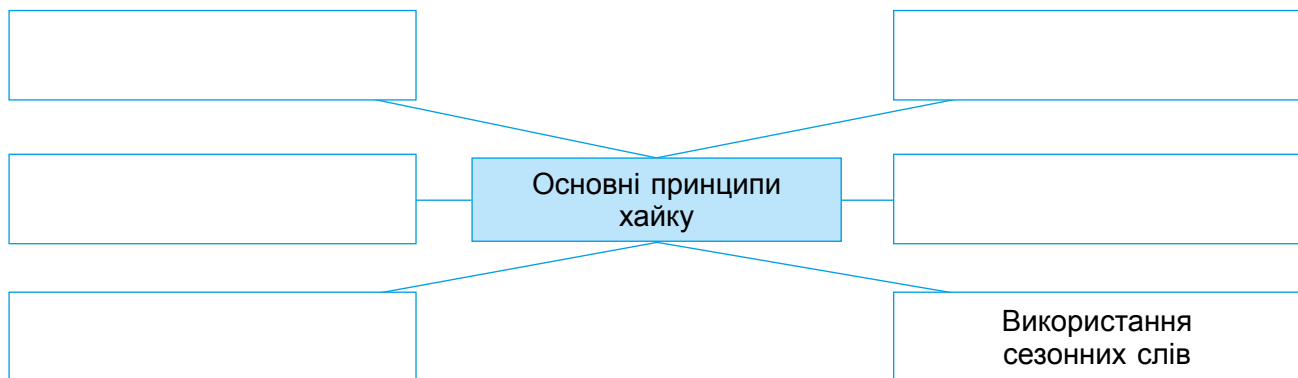
Лаконічність – стисле грамотне вираження думки.

Каліграфія – мистецтво писати розбірливим, гарним і чітким почерком; у Японії її вважають видом мистецтва й викладають у школах.

Розвиваймо мовлення

3. Складіть схему «Основні принципи хайку».

4. **Перед читанням.** Читаючи вірші, знайдіть у них приклади використання сезонних слів.

Метелик літає.
Одна-однісінька тінь
на всьому полі.

Переклад Г. Туркова

Все вибілів ранковий сніг.
Одна прикмета для погляду –
стрілки цибулі в саду...

Переклад А. Сіренка

К. Харусаки. Пейзаж з озером

О. Косон. Майна на гілці магнолії

Дорога ця –
така пуста, безлюдна!
Осінні сутінки.

Переклад *І. Бондаренка*

Невже заснула,
душу солов'ю довіривши свою,
верба плакуча?

Переклад *І. Бондаренка*

За пасмом гір,
неначе з хмари дощ, –
засніжена вершина Фудзіями!

Переклад *І. Бондаренка*

Серпанок весняний.
Сливовий цвіт і місяць –
завершений пейзаж!

Переклад *І. Бондаренка*

Мінливість долі!
Паростком бамбука
стає колись людина врешті-решт.

Переклад *І. Бондаренка*

Видиться мені:
плаче з місяцем стара
в гірській глушині.

Переклад *М. Лукаша*

Трава-мурава...
Узялася сном-марою
слава бойова.

Переклад *М. Лукаша*

Із далеких літ
скільки всього нагадав
цей вишневий цвіт!

Переклад *М. Лукаша*

Тиша, мир і лад.
Десь там тоне межі скель
цвіркотня цикад.

Переклад *М. Лукаша*

Білий лотос-цвіт:
не цурається багна,
із якого зріс.

Переклад *М. Лукаша*

Берег високий.
Потішив мені душу
самотній сокл.

Переклад *М. Лукаша*

Холод, ніч, нудьга...
Чути плюскоти весла
десь од берега.

Переклад *М. Лукаша*

Фудзіяма – діючий вулкан, один з найкрасивіших у світі, священна гора та символ Японії.

Бамбук – вічнозелена рослина з пришвидшеним зростанням, яка росте переважно в тропічних вологих регіонах Азії.

Літературний практикум

5. 1. У майстерні хайку. Прочитайте хайку. Проаналізуйте його за нижчеподаним алгоритмом. Зафіксуйте свої спостереження в таблиці.

Квітучі сливи,
ніжні верби... І подібні до них
молоді хлопці, жінки!

Переклад Г. Туркова

1. Визначте основну думку вірша.
2. Яким настроєм пройнято вірш?
3. Які почуття навіює вірш?
4. Які деталі використав автор для створення поетичної картини? Розкрийте значення цих деталей у вірші.
5. Які сезонні слова містить хайку?
6. Знайдіть паралелі образів природи з життям або душевним станом людини.
7. У чому полягає інакомовний зміст поетичної картини?

Основна думка	
Настрій	
Почуття	
Деталі	
Сезонні слова	
Паралелі природа – людина	
Інакомовлення	

2. Попрацюйте в парях. Вірші в поетичних збірках групуються за розділами: весна, літо, осінь, зима. Це, своєю чергою, вимагає від поета обов'язкового використання в тексті сезонних слів. Існували навіть спеціальні словники сезонних слів, якими обов'язково користувалися поети-початківці.

Весна	Молода трава, серпанок, весняні хвилі, туман, соловей, жайворонок, ластівка, цвіт сакури
Літо	Цикада, дощ, злива, ірис, цвіт апельсина, зозуля, вечірня прохолода, троянда, лілія, гроза, веселка, водограй, равлик, змія, муха, віяло, літня річка
Осінь	Сутінки, повний ясний місяць, іній, кумкання жаб, рисове поле, роса, очерет, хризантеми, червоне листя клена, дикі качки, коник, цвіркун, олень, крук
Зима	Сніг, пелюстки сливи, рожево-білий колір, грудень, холод, кінець року, короткий день, січень, самота

- Розподіліть сезонні слова з прочитаних хайку, скориставшись підказкою словничка.
- Упорядкуйте хайку в посібнику для уявних збірок «Весна», «Літо», «Осінь», «Зима».

- Порівняйте художні переклади двох хайку М. Басьо, виконані різними перекладачами.
 1. Які образи подібні в перекладах?
 2. У чому полягають відмінності в перекладах?
 3. У якому з перекладів передано поєднання вічного та миттєвого образніше?
 4. Який з перекладів подобається вам більше? Чому?

Переклад Г. Туркова	Переклад І. Бондаренка	Переклад М. Лукаша
На всохлу гілку сів почувати крук. Глибока осінь.	Засохла гілка – крука притулок. Осіній вечір.	На голій гілці самотній ворон тихо старіє. Осіній вечір.

Переклад М. Лукаша	Переклад Г. Туркова	Переклад В. Горлового
На старім ставку жаба в воду плюснула – чули ви таку?	Старий ставок! Жабка стрибне – Сплеск пролунає.	Старенький став. Жабка лунко плигає в глиб спогадів.

3. Вивчіть напам'ять два-три прочитані вірші М. Басьо.

Розвиваймо мовлення

6. «Згорніть» пейзаж з поезії Й. Грубера «Місяць» або А. Маргул-Шпербера «Український степ» у хайку, дотримуючись правил його складання. Запишіть.

.....

.....

.....

.....

Мистецьке відлуння

7. У японців простота форми не означає банальності змісту, і це ми можемо бачити не лише в мистецтві складання хайку, але й в інших культурних традиціях.

Традиційним японським живописом є *сумі-е*, що виникло ще в XV ст. й отримало поетичну назву «живопис з туману». Художники цього стилю обирають тонкий рисовий папір, тому що картина має бути створена за лічені хвилини, аби папір не розтанув від великої кількості фарби. Кожна мить життя неповторна й швидкоплинна, і її дуже важко закарбувати на папері. Тому лінії наносять дуже швидко і кількість їх мінімальна, а переробити намальоване вже неможливо. У сумі-е присутні лише чотири різновиди мазків: «бамбук», «хризантема», «гілка сливи» та «дика орхідея».

- Розгляньте репродукцію картини Хасеґави Тохакі «Квіти і птахи чотирьох сезонів. Зима і Весна». На ній зображено квітучу білу сливу та зелений бамбук, що є традиційною темою ранньої весни. Зверніть увагу, художник концентрує предметні форми справа наліво. Поміркуйте, які сезонні образи є спільними для хайку та японського живопису.

Хасегава Тохакү. Квіти і птахи чотирьох сезонів. Зима і Весна

Ще одним із прикладів лаконізму та мініатюрності в японській культурі є *нецке* – мініатюрна скульптура. Нецке називають мистецтвом шести сторін, тому що японці вважають, що фігурка має бути красивою та ідеальною, як з усіх чотирьох боків, так зверху та знизу – разом шість сторін. Саме тому японські скульптурні фігурки слід розглядати повільно, повертаючи в руках, щоб оцінити роботу майстра й зрозуміти весь його задум.

Традиційний японський одяг не має кишень, замість них були своєрідні ємності для носіння дрібних предметів, монет або ключів, які кріпилися за допомогою підвісного брелока – нецке.

- Розгляньте нецке «Мандрівник», прочитайте два хайку. Чи відповідає скульптурне зображення опису мандрівника, що міститься в хайку, а також настрою вірша?

Мандрівник – і все:
це тепер моє ім'я.
Йде осінній дощ.

Довгий, довгий шлях –
і ніхто не йде навстріч,
лиш осіння ніч...

Переклад *М. Лукаша*

Український мотив

8. Деякі образи хайку є традиційними не лише для японської культури, але й для української. Ще в сиву давнину українці шанували вербу. Її оспівували в піснях, легендах, її образ – один з найулюбленіших в Україні. Недарма кажуть «Без верби та калини нема України».

«Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями гудуть» – усім відомі слова Т. Шевченка підкреслюють особливе ставлення українців до вишні та вишневого садка. Традиції шанування вишневого дерева українцями знайшли своє відображення в різноманітних легендах і навіть у кулінарії. Брендом української кухні є вареники з вишнею.

Так само традиційними для України є образи сокола, степу.

- Скориставшись додатковими джерелами інформації, зокрема інтернет-джерелами, знайдіть у хайку використання спільних для японської та української культур традиційних образів. Заповніть таблицю прикладами.

Традиційний образ	Японська культура Приклад	Українська культура Приклад
Верба		
Сокіл		
Вишня		
Степ		

Розвиваймо мовлення

9. Спираючись на вивчені хоку Мацуо Басьо, складіть і запишіть твір-мініатюру на тему «Якщо в твоєму серці квітуча слива...».

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- Пояснюю значення термінів «хайку», «лаконізм», використовую їх у переказі.
- Характеризую основні теми хайку М. Басю.
- Розрізняю сезонні слова, які використовують у хайку, визначаю традиційні образи.
- Порівнюю різні переклади хайку.
- Пишу твір-роздум за прочитаними хайку.

Самостійно,
впевнено, легко

Самостійно, після
додаткового роз'яснення

З допомогою
інших

РОЗДІЛ 6. ХИБНІ ТА СПРАВЖНІ ЦІННОСТІ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

ШЛЯХ ДО СЕБЕ. ДЖЕК ЛОНДОН «ЖАГА ДО ЖИТТЯ»

Вивчаючи цю тему, ви дізнаєтеся:

- що таке оповідання та яку роль в ньому відіграє художня деталь;
- що допомогло герою оповідання боротися за життя;
- яку лихоманку називають золотою.

1. Слово «екстремальний» має синоніми: складний, надзвичайний, важкий.

- За допомогою колажу пригадайте, у які екстремальні ситуації потрапляли герої прочитаних творів. Що допомогло їм упоратися з важкими викликами? Чи можна цих героїв назвати сильними особистостями?

2. **Перед читанням.** Читаючи текст, поміркуйте, у чому причини популярності творчості Джека Лондона.

ВІДКРИВАЧ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПІВНОЧІ

Джеку Лондону судилася рання слава одного з найвидатніших письменників Сполучених Штатів Америки. Його обожнювали як творця сильних і мужніх героїв, ним захоплювались як відчайдушною і сміливою людиною. Він був для своїх читачів «часточкою юності, відваги й героїзму», невинним романтиком і суворим критиком суспільства водночас.

Джек Лондон (справжнє ім'я – Джон Гріффіт Чейні) народився 12 січня 1876 р. в Сан-Франциско в родині фермера, який замінив йому батька. Рідний батько письменника, дивакуватий професор Чейні, був мандрівним астрологом, виступав з публічними лекціями, займався дослідженнями, давав приватні уроки. Звісно, Чейні не мав безпосереднього впливу на сина (він розлучився з дружиною до його народження), але, певне, саме від нього Джек Лондон успадкував творчу вдачу й любов до навчання.

З дитинства майбутньому письменнику доводилося боротися за місце під сонцем. Родина його здебільшого бідувала, а спроби вітчима виправити становище були марними.

У дванадцять років Джек Лондон почав працювати. Однак заробіток був копійчаний, тож невдовзі хлопець вирішив стати устричним піратом. Позичивши триста доларів, він придбав шлюп і швидко навчився цього ризикованого ремесла, що й справді виявилось прибутковим. Тепер юнак міг допомагати батькам і дещо залишати собі. Уже за кілька місяців Джек Лондон став королем устричних піратів, першим у ловах, бійках і веселощах.

Набуті в той час навички керування шлюпом допомогли майбутньому письменнику найнятися матросом на корабель, що відпливав на лови морських котиків. Завдяки працьовитості, наполегливості, сміливості й щирості він завоював симпатію бувалих моряків. Кожний день подорожі дарував юнакові яскраві враження. Однак зароблених грошей вистачило ненадовго. Повернувшись додому, він узявся до чорної роботи. Працювати доводилося шість днів на тиждень, по тринадцять годин на добу, водночас зарплата була такою мізерною, що родина ледь зводила кінці з кінцями.

У ті роки єдиною розрадою для Лондона стали книжки. Вони відкривали йому світ, сповнений сильних почуттів і глибоких думок, давали відповіді на запитання, що бентежили юну душу. Поступово розширюючи своє уявлення про життя, хлопець дедалі більше переконувався, що повинен багато чого навчитися, аби надолужити згаяне за роки мандрівок і пригод.

У дев'ятнадцять років Джек Лондон сів за шкільну парту. Стосунки з однокласниками, які були значно молодшими за нього, не склалися. До того ж юнак знову був змушений підробляти, зокрема й прибиральником у школі, що принижувало його перед товаришами. Усе це, звісно, ускладнювало його життя, але не стало перешкодою на шляху самоосвіти.

Самостійно засвоївши програму підготовчих курсів університету, Джек Лондон став студентом. А незабаром трапилася подія, що змінила його життя: у Клондайку було знайдено золото. Країну охопила «золота лихоманка», і молодий Лондон, покинувши університет, приєднався до численної армії золотошукачів.

Перебувши в Клондайку довгу полярну зиму, Джек Лондон зазнав усіх знегод північного життя. Він так і не знайшов золота, натомість здобув інший скарб – теми й сюжети для своїх майбутніх творів.

Клондайк за часів «золотої лихоманки»

Спливуть лічені місяці, і цей скарб заблещить під його пером. Джек Лондон увійде в історію літератури як відкривач Американської Півночі – її величної природи, суворих буднів, що випробовують людину на міцність, і сильних характерів, здатних вистояти в битві за життя.

Свій літературний талант Джек Лондон розвивав переважно в напрямі написання оповідань і романів. У його оповіданнях увага приділяється описам природи, почуттів, думок. Змалювати повну картину допомагають виразні штрихи – художні деталі, які по суті є влучними характеристиками як героя, так і його думок та оточення.

Оповідання – невеликий за обсягом прозовий твір, у якому зазвичай зображується один епізод з життя героя.

Художня деталь – виразна подробиця в художньому творі, яка містить важливу інформацію і має самостійне значення.

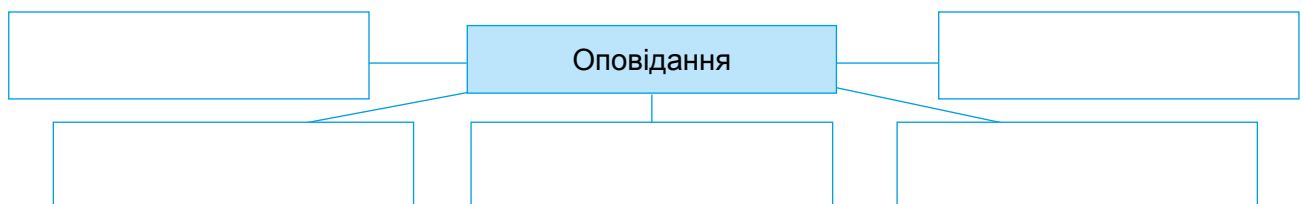
Устричний пірат – людина, що займається нелегальним виловом устриць (істівних морських молюсків).

Клондайк – золотоносний район на північному заході Канади, у басейні річки Клондайк.

Розвиваймо мовлення

3. Складіть опорну схему, визначивши ознаки оповідання.

4. *Перед читанням.* Читаючи оповідання, поміркуйте, яке з випробувань, що пережив головний герой, було найважчим.

ЖАГА ДО ЖИТТЯ

(Скорочено)

Хто добре жив і кинув все,
лиш той здобуде гарту, –
і виграти потрапить той,
хто ставить все на карту.

Переклад *Н. Дубровської, Г. Яр.*

Вони ступали, кульгаючи, до річки; сходячи вкритим каменюками берегом, передній заточився і мало не впав. Обидва були стомлені й виснажені, з обличчям не сходяв вираз тупого терпіння, що його карбують тривалі знегоди. На спині вони несли важкі клунки, загорнені в укривала і підтримувані ремінцями, які вони накинули на лоби. Кожен ніс рушницю. Вони ступали, схиливши низько плечі, а ще нижче голову, втупившись очима в землю.

– Якби нам бодай два патрони з тих, що в схованці, – промовив задній.

Голос його звучав одноманітно, без усякого виразу. Він говорив байдужно, і перший, заходячи в молочно-білий потік, що шумував між камінням, не озвався ні словом.

Услід за ним у річку ступив другий. Вони не роззувалися, хоч вода була холодна, як крига, – така холодна, аж кістки нили і затерпали ноги. Подекуди шумливий вир сягав їм до колін, і обидва вони втрачали опору. Той, що йшов позаду, посковзнувся на гладенькому валуні й ледве не впав, але в останню мить утримався на ногах, голосно зойкнувши з болю. Мабуть, у нього запаморочилася голова; заточившись, він випростав вільну руку, ніби шукав опертя. Ставши рівно, він спробував ступити вперед, але знов похитнувся і мало не впав. Тоді він поглянув на товариша, котрий навіть не озирнувся.

Цілу хвилину він стояв нерухомо, ніби щось обмірковуючи. Потім гукнув:

– Агов, Біле! Я підвернув ногу!

Біл шкандибав далі через молочно-біле шумовиння. Він так і не озирнувся. Товариш дивився йому вслід, і, хоч його обличчя ніяк не пожвавилася, очі засвітилися тугою пораненого оленя.

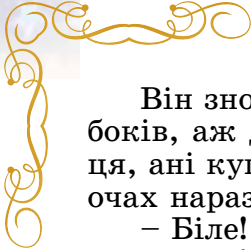
Біл вийшов, кульгаючи, на той берег і подався далі, не повертаючи голови. Чоловік, що стояв серед потоку, вдивлявся йому вслід. Губи його злегка тремтіли, і давно не голени руді вуса заворушилися. Він механічно облизав їх.

– Біле! – гукнув він ще раз.

Це був благальний крик дужої людини, що потрапила в біду, але Біл не обернувся. Другий дивився, як він долав пологість схил і, незграбно кульгаючи, простував усе далі й далі, туди, де на далекому небокраї вимальовувалися низькі горби. Він дивився товаришеві вслід, поки той перейшов через гребінь і зник з очей. Потім одвів погляд і озирнув те коло світу, в якому його покинув Біл.

Побіля обрїю дотлівало сонце, ледве проглядаючи крізь запону туману й мли, що налягали на землю без чітких обрисів, наче гуща. Перенісши всю свою вагу на здорову ногу, він витяг годинника. Була четверта. Уже тижнів зо два він не лічив днів, знав тільки, що зараз кінець липня або початок серпня і що, отже, сонце сідає на північному заході.

Він перевів погляд на південь – десь там, за оцими похмурими горбами простяглося Велике Ведмеже озеро; в тім краї Полярне коло застережно накреслило свій кордон по канадській Безплідній Землі. (...)

Він знову озирнув те коло світу, у якому залишився. Невесела картина. З усіх боків, аж до обрію, одноманітна пустеля, пагорби всі пологі й низькі. Ані деревця, ані кущика, ні травинки – нічого, крім безкрайньої страшної пустки; і в його очах нараз проблиснув страх.

– Біле! – прошепотів він і знову повторив:

– Біле!

Він зіщулився, стоячи посеред молочно-білого шумовиння, так, ніби вся оця неозора безодня пригнітила його своєю нездоланною силою й жаским спокоєм. Він затремтів, як у лихоманці. Рушниця випала з рук у воду. Зачувши плескіт, він отямився, переборов страх, опанував себе, намацав на дні рушницю й витяг її з води. Потім пересунув клумак ближче до лівого плеча, щоб не так давило на ушкоджену ногу, і побрів до берега, невільно, обережно, кривлячись із болю.

Він ішов не зупиняючись. (...)

Він ішов слідами товариша від болітця до болітця, намагаючись ставати на каменюки, що витикались острівцями з-посеред зеленого моря моху. (...)

Він ітиме за водою до річки Діз. Там під перекинутим каное, що привалене каміняччям, їхня схованка. Він знайде там набої для своєї рушниці, гачки й ліски, невеличку рибальську сітку – одне слово, все начиння, щоб добувати собі харчі.

Також там є борошно – правда, небагато, – шматок бекону й трохи бобів.

Біл чекатиме на нього біля схованки, і вони удвох попливуть по Діз на південь, до Великого Ведмежого озера, а потім через озеро до річки Макензі. І далі й далі на південь – хай женеться за ними зима, хай вкриваються кригою потоки, хай дні стануть морозні – вони пливтимуть собі на південь, поки дістануться до якоїсь факторії Компанії Гудзонової затоки, де ростуть високі й здорові дерева і де вдосталь усякого харчу. (...)

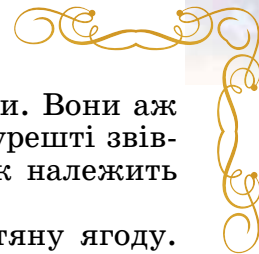
Два дні в нього не було й ріски в роті, і вже хтозна-відколи він не наїдався до-схочу. Раз у раз він нахилявся, зривав бліді болотяні ягоди, клав їх у рот, розжовував і ковтав. Пожива з тієї ягоди кепська – сама водичка та сім'я. Ягода одразу танула в роті, лишалося тільки гірке тверде сім'я. Чоловік знав, що з ягід нема ніякого наїдку, проте жував і жував, сподіваючись наїстися всупереч власному досвідові.

О дев'ятій годині він боляче забив об каменюку пальця на нозі, заточився і впав од страшної втоми й виснаги. Довгенько він лежав на боці не рухаючись. Потім зняв ремені й насили сів. Ще не смеркло, і в напівсутінках він почав нишпорити між камінням, шукаючи моху. Склавши його в купу, він розпалив вогонь – мох затлівся, закурів – і поставив на нього бляшаний казанок з водою.

Він розв'язав свого клумака і передусім полічив сірники. Їх було шістдесят сім. Щоб пересвідчитись, він перелічив їх тричі. Тоді розділив сірники на три пучечки, загорнув кожен у промащений папір і сховав – один пучечок у порожній кисет, другий – за внутрішній обідок приношеного капелюха, а третій – за пазуху, під сорочку. Коли він упорався з цим, його раптом посів ляк; він витяг і порозгортав усі пучечки й ще раз перерахував сірники. Їх так само було шістдесят сім.

Він висушив мокре взуття біля вогню. Мокасини перетворились на лахміття. Пошиті з укривала шкарпетки світили дірками, натерті ноги покривавили. Кісточка дуже боліла. Він оглянув її – суглоб розпух і став завгрубшки з коліно. Він одірвав довгу смужку з одного укривала і туго перев'язав кісточку. Віддер ще кілька смуг і обмотав ноги – це правитиме йому за шкарпетки й мокасини. Потім випив гарячої води, накрутив годинника й ліг, загорнувшись в укривала. (...)

Прокинувся він о шостій ранку і якусь часину нерухомо лежав на спині, втупившись очима в сіре небо. Голод давався знаки. (...)

Стогнувши, він через силу звівся на ноги. Суглоби неначе заіржавіли. Вони аж скрипіли, і зігнути їх можна було лише великим зусиллям. Коли він урешті звівся на ноги, то ще з хвилину випростував спину, щоб стати прямо, як належить людині. (...)

Він повернув ліворуч і пішов, раз у раз пристаючи зірвати болотяну ягоду. Нога набрякла, і він кульгав дужче, але цей біль був за дурницю проти болю в шлунку. Голод гриз йому нутроці. Він так допікав, аж забив йому памороки, і чоловік уже не знав, у який бік треба йти, щоб дістатися до Країни Патичків. Болотяні ягоди не гамували гострого голоду, від них тільки щипало язика й піднебіння. (...)

Він зазірав у кожен калюжу і зрештою, коли настав тривалий присмерк, помітив у одній такій калюжі рибку з пічкура завбільшки. Він занурив руку аж по плече, але рибка втекла. Тоді він узявся ловити її обома руками й скаламутив воду. Він так запалився, що впав у калюжу й промок до поясу. Вода геть скаламутніла, і йому довелося чекати, поки вона всядеться.

Він ще раз почав ловити рибу, але невдовзі вода скаламутніла знову. Та він уже не міг чекати: одв'язав бляшане відерце й став вичерпувати калюжу. Спочатку він черпав похапливо, весь захлюпався і випліскував воду так близько, що вона збігала назад у калюжу. Тоді він став черпати обережніше, намагаючись зберегти спокій, дарма що серце несамовито калатало і тряслися руки. За пів години він дочерпався до дна. Води не залишилось, але рибка зникла. Між камінням він завважив ледь помітну шпарину, через яку вона прослизнула в сусідню, куди більшу калюжу – такої йому й за цілу добу не вибрати. Якби знаття, що там шпарина, він би від самого початку затулив її камінцем і напевно спіймав би рибу.

Збагнувши свою помилку, він безсило простягнувся на вологій землі. Спершу він плакав тихенько, далі вголос, і його ридання розлягалися над байдужою пустицею довкола; опісля він плакав без сліз, конвульсивно схлипуючи.

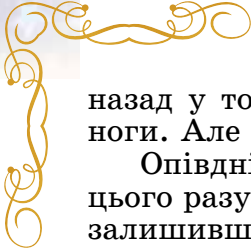
Він розпалив вогонь і зігрівся, випивши кілька кварт окропу. Потім уклався спати на прискалку – так само, як і минулої ночі. Перед сном він перевіряв, чи не промокли, бува, сірники, і накрутив годинника. Укривала були вологі, аж липли. Кісточку боляче смикало. Але його діймав лише голод: цілу ніч йому снилися обіди, бенкети та столи, заставлені найрізноманітнішими стравами.

На ранок він змерз і прокинувся зовсім хворий. Сонця не було. Земля й небо стали ще сіріші, аж темні. (...) Виголоднів він просто до знестями. Йому було байдуже, куди простувати, отож він ішов, де легше, – низинами. Навпомацки знаходив під снігом водяві болотяні ягоди, так само навпомацки висмикував корінці рогозу. Та все це було несмачне і не приборкувало голоду. (...)

Він порвав рештки одного укривала на смужки й обмотав закривавлені ступні. Потім щільно перев'язав хвору ногу і приготувався рушати далі. Пакуючи клумак, він довго дивився на торбинку з лосячої шкіри, але врешті прихопив її із собою. (...)

Опівдні він нагледів у великій калюжі двох пічкурів. Вичерпати її було неможливо, але зараз він діяв розсудливо й спромігся упіймати їх відерцем. Вони були завдовжки з мізинець, та їсти йому вже майже перехотілося. Біль у шлунку дедалі тупішав і вщухав. Здавалося, шлунок дримає. Він їх з'їв сирими, ретельно розжовуючи, – з'їв лише тому, що йому наказував розум. Чоловік усвідомлював, що треба їсти для того, щоб вижити. (...)

Ще одна ніч; уранці, міркуючи розважливіше, він розв'язав шкіряну шворку, що нею засупонював лосячу торбинку. З неї полився жовтий потік зернистого золотого піску й самородків. Він розділив золото надвоє: одну половину, зав'язавши її в шмат укривала, заховав біля примітного кам'яного виступу, а другу згріб

назад у торбинку. Він уже почав рвати своє останнє укривало, щоб замотувати ноги. Але рушниці він ще не кинув, бо в сховищі на Дізі лежали набої. (...)

Опівдні він відчув, що нести клумак йому несила. Він знову розділив золото, цього разу висипав половину просто на землю. Трохи згодом він викинув і решту, залишивши при собі укривало, бляшане відерце й рушницю. (...) Одного разу він прийшов до тями від фантастичного видовища. Він ледве не зомлів і заточився, як п'яний, насилу втримавшись на ногах. Перед ним стояв кінь. Він очам своїм не вірив. Їх заволокло густою імлою, яку пронизували блискотливі цяточки. Він почав несамовито терти очі й урешті побачив, що то не кінь, а здоровий бурий ведмідь. Звір роздивлявся його з ворожою цікавістю.

Чоловік уже підніс був рушницю, але зразу ж і згадав, що її не заряджено. Опустивши її, він витяг з оздоблених бісером піхов мисливського ножа. Перед ним було м'ясо і життя. Провів пальцем по лезу. Лезо було гостре. Вістря теж гостре. Зараз він кинеться на ведмедя і вб'є його. Але серце застерезливо стукотнуло, потім шалено підскочило й дрібно-дрібно затріпотіло, голову стягло мов обручем, мозок оповила млість.

Відчайдушну хоробрість змило хвилею страху. А що коли звір нападе на нього, слабосилого? Він хутко випростався, щоб прибрати показного вигляду, міцніше затис у руці ножа і подивився просто у вічі ведмедеві. Ведмідь ступив незграбно вперед, став на задні лапи й вичікувально рикнув. Якби чоловік побіг, ведмідь погнався б за ним, але чоловік не втік. Осмілілий зі страху, він теж загарчав, дико, люто, вкладаючи в це гарчання весь свій страх, як невіддільний від життя, переплетений з найглибшими його коріннями.

Ведмідь одступив убік, погрозово рикаючи: він і сам злякався цієї загадкової істоти, що стояла прямо й не боялась його. Та чоловік не рухався. Він стояв і далі, як статуя, поки небезпека минула, і лише тоді, не годен більше стримати дрожі, осів на вогкий мох. (...)

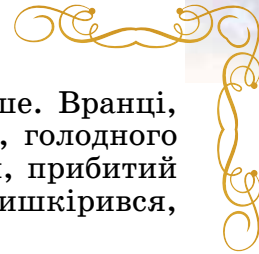
Настали жаскі дні зі снігом та дощем. Він уже не зважав на час, коли спинався на ночівлю і коли вирушав у дорогу. Ішов він як удень, так і вночі. Відпочивав там, де падав, і насилу плентався вперед, коли в ньому знов спалахувало притямніле життя. Своєю волею він уже не боровся. Це просто життя в ньому не хотіло вмерти й гнало його вперед. Він не страждав. Нерви його притупіли, заніміли, уява сповнилася моторошними видивами й солодкими мріями. (...)

Він прийшов до тями, лежачи горілиць на кам'яному виступі. Гріло яскраве сонце. Десь удалині мекали оленята. З пам'яті виникали неясні спогади про дощ, вітер і сніг, але як довго стояла негода – два дні чи два тижні, – він не знав. (...)

Позаду почулось якесь сопіння – хтось наче зітхнув чи кашлянув. Дуже повільно, бо був украй виснажений і зовсім закоцюб, перевернувся він на другий бік. Поблизу він нічого не побачив і терпляче почав чекати. Знову почулося сопіння й бухикання – між двома визубленими каменями, не далі як за двадцять кроків од себе він угледів вовчу голову. Гострі вуха не стирчали догори, як у інших вовків; очі були тьмаві й налиті кров'ю, голова понурилася. Звір безперестану кліпав од яскравого сонця. Він чи не був хворий. За мить він знову засопів і бухикнув. (...)

Він сів і почав міркувати про те, що слід зробити найперше. Постоли з укривал протерлися наскрізь, ноги стали суцільною раною. Останнє укривало він подрав дощенту. Рушницю й ножа загубив. Шапка теж пропала, і разом з нею сірники, сховані за обідком, але пучечок сірників за пазухою в кісеті, загорнутий у промащений папір, зберігся сухим. Чоловік глянув на годинника. Він показував одинадцять і ще цокав. Мабуть, він його коли-неколи накручував. (...)

Усю ніч він чув бухикання хворого вовка і час від часу мекання оленят. Навколо буяло життя, але життя повне сил і здоров'я, і він розумів: хворий

вовк іде слідом за хворою людиною, мавши надію, що та вмре раніше. Вранці, розплющивши очі, він побачив, що звір не зводить з нього тоскного, голодного погляду. Вовк стояв понурившись, підібравши хвоста, мов миршавий, прибитий горем пес. Він тремтів на пронизливому ранковому вітрі й понуро вишкірився, коли чоловік обізвався до нього хрипким шепотом.

Зійшло яскраве сонце, і весь ранок він шкандибав, зашпортуючись і падаючи, до корабля, що виднів на іскристому морі. Погода стояла чудова – у північних широтах настало коротке бабине літо. Воно могло тривати тиждень, а могло скінчитись і завтра або позавтра. Пополудні він натрапив на слід. Це був слід іншої людини, що вже не йшла, а повзла навкарачки. Він подумав, що це, може, Білів слід, але подумав спроквола, байдуже. Тепер його ніщо не цікавило. Він уже нічого не відчував і не хвилювався. Він став несприйнятливий до болю. Шлунок і нерви заснули. Але життя, яке ще жевріло в ньому, гнало його вперед.

(...) Він пішов слідами людини, що лізла навкарачки, і незабаром дістався місця, де вони урвалися, – на мокрому мохові лежали свіжообгризені кістки, а навколо видніли сліди вовчих лап. Тут же валялася торбинка з лосячої шкіри, достоту така, як і в нього, подерта гострими іклами. Він спромігся підняти торбинку, хоч її вага була майже надсильна для його слабких рук. Біл ніс її до останку. Ха-ха! Ох і посміється ж він з Біла! Він виживе і донесе торбинку до корабля на іскристім морі. Сміх його звучав хрипко й страшно, мов вороняче крикання, і хворий вовк почав тоскно йому підвивати. Чоловік одразу змовк. Як же він посміється з Біла, коли це Біл, коли ці рожевувато-білі чистенькі кістки і є Біл!

Він одвернувся. Що ж, нехай Біл покинув його, але він не візьме золота, не смоктатиме Білових кісток. А Біл зробив би так, якби опинився на його місці, думав він, плентаючись далі. (...)

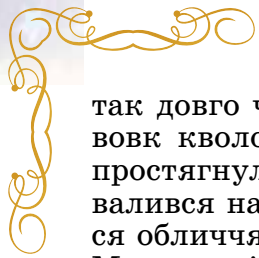
Того дня він скоротив відстань між собою і кораблем на три милі; наступного – ще на дві.

Тепер він повз навкарачки, як Біл. Під кінець п'ятого дня до корабля лишалося миль із сім, та він уже був неспроможний проповзти за день і милі. Бабине літо все тривало, а він то ліз навкарачки, то непритомнів, а вовк усе плентався слідом за ним, кашляючи і хриплячи. Його коліна стали суцільною раною, як і ноги; хоч він обмотав їх клаптями, що видер із сорочки, кривава смуга тяглася за ним по каменях та мохові. Якось, оглянувшись, він побачив, що вовк пожадливо вилизує слід, і зрозумів, який його чекає кінець, якщо... якщо він сам не вб'є вовка. І почалася одвічна страшна трагедія боротьби за існування: хвора людина повзла, хворий вовк шкутильгав за нею – дві вмирущі істоти волоклися через пустелю, чигаючи на життя одна одної. (...)

Він лежав нерухомо на спині і дослухався до хрипкого дихання хворого вовка, який підступав до нього ближче й ближче. Воно ставало дедалі чутніше, час тягнувся нескінченно довго, а він не ворухився. Ось вовк засопів йому біля самого вуха. Шорсткий сухий язик тернув його по щоці, немов шліхтувальний папір. Він миттю випростав руки – принаймні хотів їх випростати. Пальці зімкнулися, мов пазурі, але нічого не схопили. Для швидких упевнених рухів потрібна сила, а йому саме сили й бракувало.

Вовкове терпіння було незмірне, одначе таке саме незмірне було терпіння й людини. Пів дня він пролежав нерухомо, борючись із запамороченням, чигаючи на звіра, який хотів ним пожититися і яким він жадав пожититися сам. (...)

Дихання він не почув, але спроквола збудився зі сну, відчувши, як шорсткий язик торкнув його руку. Він чекав. Ікла злегка стиснулись, потім стиснули руку дужче, вовк зібрав усю свою снагу, намагаючись устромити зуби в поживу, якої

так довго чекав. Але й людина чекала довго: рука здавила вовчу щелепу. І поки вовк кволо пручався, а рука кволо тримала його за щелепу, друга рука поволі простягнулась і схопила звіра. Хвилини через п'ять чоловік усією своєю вагою навалився на вовка. Але рукам бракувало сили задушити його. Тоді він притиснувся обличчям до вовчої горлянки, намагаючись її прокусити. Рот забився шерстю. Минуло пів години, і чоловік відчув, як у горло потік теплий струмочок. Кров зовсім йому не смакувала. Він ковтав її, немов розтоплений свинець, насилу долаючи огиду. Потім він перекинувся на спину й заснув.

На китобійному судні «Бедфорд» було кілька вчених – учасників наукової експедиції. З палуби вони зауважили на березі якусь дивну істоту. Вона повзла до води. Годі було визначити, що то за звір, отож як справжні природники вони сіли у вельбот і попливли до берега роздивитися зблизька. То була й справді жива істота, в якій важко було впізнати людину. Вона була сліпа, безтямна і звивалася на піску, немов велетенський хробак. Вона звивалася марно, майже не посуваючись уперед, але була вперта – корчилася, крутилася і за годину пролазила футів із двадцять.

Через три тижні, лежачи на койці в каюті «Бедфорда», зі сльозами, що котилися по запалих щоках, чоловік розповів, хто він такий та чого йому довелося зазнати. Він також мимрив щось про матір, про сонячну Південну Каліфорнію, про будиночок посеред помаранчевого гаю, обсаджений квітами.

Збігло ще кілька днів. Він уже сидів за столом у кают-компанії і обідав з ученими й корабельними офіцерами. Він ніяк не міг надивитися на таку силу-силенну їжі і спостерігав з тривогою, як вона зникає в чужих ротах. Він проводив поглядом кожний шматок, і на його обличчі проступав вираз глибокого жалю. Він був при своєму розумі, але проймався ненавистю до людей, котрі сиділи за столом. Його не облишав страх, що не вистачить харчів. Він розпитував кока, юнгу, капітана про запаси продуктів. Вони безліч разів заспокоювали його, однак він їм не вірив і нишком заглядав у комору, щоб пересвідчитись на власні очі.

Люди помітили, що він гладшає. Він товстішав з кожним днем. Учені похитували головами й висували різні теорії. Вони зменшили йому пайку, а проте він усе круглішав, і особливо виріс у нього живіт.

Матроси посміхалися. Вони знали, у чім річ. І коли вчені почали стежити за ним, то теж невдовзі дізнались. Вони побачили, як після сніданку він пробрався крадькома на бак і, мов жебрак, простяг руку до матроса. Матрос посміхнувся і дав йому шматок морського сухаря. Чоловік пожадливо схопив сухар, подивився на нього, як на те золото, і сховав за пазуху. Таку ж милостиню приймав він і од інших матросів.

Учені нічого не сказали й дали йому спокій. Але вони обстежили нишком його койку. У ній знайшлося повно сухарів, матрац був напханий сухарями, в кожному закутку були сухарі. І все ж чоловік мався при своєму розумі. Просто він уживав запобіжних заходів на випадок голоднечі, та й годі. Учені сказали, що це минеться; воно й справді минулося, перш ніж «Бедфорд» кинув якір у бухті Сан-Франциско.

Переклад П. Соколовського

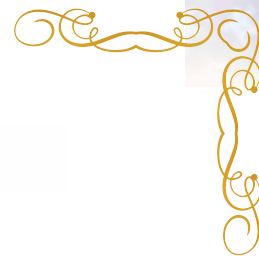

Каное – невеличкий човен, у якому гребуть незакріпленим веслом, стоячи на одному коліні.

Вельбот – швидкохідна шлюпка з гострими носом і кормою, а також невеличкою щоглою.

Літературний практикум

5. 1. Літературний диктант «Чи уважні ви читачі».

1. У які часи розгортаються події оповідання?
2. У яку пору року відбуваються дії в оповіданні?
3. Який колір переважає в описах природи?
4. Скільки сірників було в головного героя?
5. Скільки золота ніс із собою головний герой?
6. Що було в схованці, до якої поривалися герої?
7. Що сталося з Білом?
8. З чим Біл не зміг розлучитися до самої смерті?
9. Як герой довідався, що кістки належать Білові?
10. Хто повз за знесиленим героєм?
11. Хто підібрав героя, урятувавши йому життя?
12. Куди герой ховав сухарі?

2. Установіть відповідність між елементом сюжету оповідання та подією.

Елемент сюжету	Подія
Експозиція	Біл кидає свого хворого товариша
Зав'язка	Порятунок героя
Розвиток дій	Сутичка з хижаком
Кульмінація	Опис Півночі та золотошукачів
Розв'язка	Герой бореться за життя з холодом, голодом, втомою

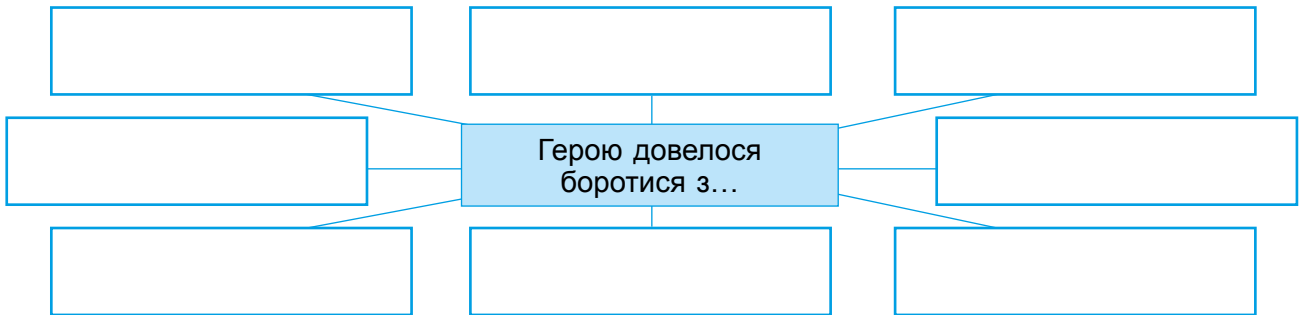
3. Перекажіть події оповідання, використавши кадри з кінофільму «Любов до життя» (США, 2012 р.)

Кадри з кінофільму «Любов до життя» (США, 2012 р.)

4. Запишіть, із чим довелося боротися герою оповідання, аби вижити.

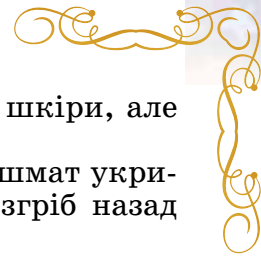
5. Перекажіть вибірково епізоди оповідання:

- а) зрада Біла; б) боротьба з голодом; в) поведінка на кораблі.

6. Опишіть двобій з вовком, використавши опорні словосполучення з дієсловами та дієприслівниками. Яка думка не давала героєві змиритися з можливістю поразки?

Вовк	Людина
вилизував слід шкутильгав підступав до нього ближче засопів біля вуха тернув язиком хотів поживитися хотів устроити зуби	лежав нерухомо дослухався до дихання випростав руки пальці зімкнулися, мов пазурі борючись із запамороченням чигаючи на звіра здавив щелепу навалився притиснувся обличчям намагаючись прокусити

7. Цитатна реконструкція: за поданими цитатами визначте, як змінюється ставлення героя до золота.

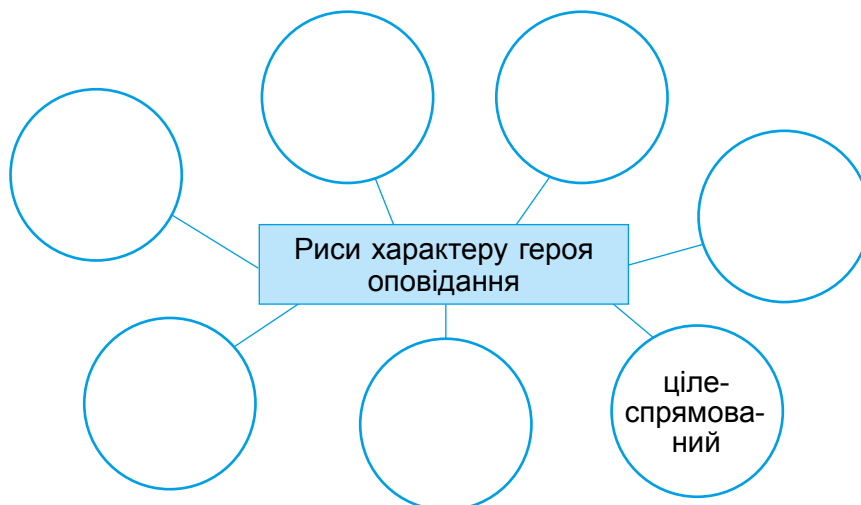

- ✓ «Пакуючи клумак, він довго дивився на торбинку з лосячої шкіри, але врешті прихопив її із собою».
- ✓ «Він розділив золото надвоє: одну половину, зав'язавши її в шмат укривала, заховав біля примітного кам'яного виступу, а другу згріб назад у торбинку».
- ✓ «Він знову розділив золото, цього разу висипав половину просто на землю. Трохи згодом він викинув і решту...»
- ✓ «Тут же валялася торбинка з лосячої шкіри, достоту така, як і в нього, подерта гострими іклами. Він спромігся підняти торбинку, хоч її вага була майже надсильна для його слабких рук. Біл ніс її до останку... Він виживе і донесе торбинку до корабля на іскристім морі».
- ✓ «Він одвернувся. Що ж, нехай Біл покинув його, але він не візьме золота, не смоктатиме Білових кісток».

8. Дослідіть зміни фізичного та психологічного стану героя протягом твору, зафіксувавши спостереження в таблиці.

Фізичний стан	Психологічний стан
Нога набрякла, і він кульгав дужче, але цей біль був за дурницю проти болю в шлунку. Голод гриз йому нутрощі.	
	Його почали мучити галюцинації.
То була й справді жива істота, в якій важко було впізнати людину.	

9. Які риси характеру героя розкрито в оповіданні? Заповніть схему.

10. Порівняйте безіменного героя оповідання та Біла й заповніть таблицю.

	Герой	Біл
Як цінує дружбу?		
Як ставиться до золота?		
Як протистоїть хижакам?		
Чи зміг врятуватися?		

11. *Стилістичний практикум «Пейзаж в оповіданні».*

1. Знайдіть у тексті й зачитайте описи природи, які побачив герой.
2. Який колір переважає в пейзажах оповідання? Чому?
3. Як відтворено особливості північноамериканського пейзажу?
4. Дослідіть, як описи сонця пов'язано зі змінами стану героя на різних етапах його шляху, визначте, до яких етапів виживання героя вони належать. Яку роль в оповіданні відіграє пейзаж?

«Побіля обрію до-тлівало сонце, ледве проглядаючи крізь запону туману й мли, що налягали на землю без чітких обрисів, наче гуща».

«Сонця не було. Земля й небо стали ще сіріші, аж темні. Віяв холодний вітер, і перший сніг побілів вершки горбів».

«Зійшло яскраве сонце, і весь ранок він шкандибав, зашпортуючись і падаючи, до корабля, що виднів на іскри-стому морі».

12. *Попрацюйте в парах.* Визначте, яку роль відіграють в оповіданні художні деталі.

Цитата	Роль в оповіданні
«Пожива з тієї <i>ягоди</i> кепська – сама водичка та сім'я».	
«Він розв'язав свого клумака і передусім полічив <i>сірники</i> ».	
«...нести клумака йому несила. Він знову розділив <i>золото</i> ...»	
«Чоловік глянув на <i>годинника</i> . Він показував одинадцять і ще цокав».	
«...вони обстежили нишком його койку. У ній знайшлося повно сухарів, матрац був напханий сухарями, у кожному закутку були <i>сухари</i> ».	

Розвиваймо мовлення

6. В українському перекладі є два варіанти назви цього оповідання Джека Лондона: «Жага до життя» і «Любов до життя» (англійською – *Love of Life*).

Жага – надзвичайно сильне бажання, пристрасне прагнення, почуття.

Любов – внутрішній духовний потяг до чогось чи до когось.

- Проаналізуйте лексичне значення слів «жага» і «любов». Який переклад, на вашу думку, вдаліший і чому?
- Використовуючи «мовні хмаринки», поміркуйте, що відрізняє людину від тварини в екстремальних умовах. Кому з них більш пасує слово «любов», а кому – «жага»?

- Оповіданню передуює **епіграф**, тобто цитата, влучний вислів, афоризм чи прислів'я, який подано перед текстом літературного твору. Як, на вашу думку, назва оповідання співвідноситься з епіграфом?

7. Запишіть свої міркування над словами Джека Лондона: «Життя – дивна річ. Я багато думав про нього, але з кожним днем воно здається мені дедалі менш зрозумілим. Звідки в нас така жага до життя?»

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

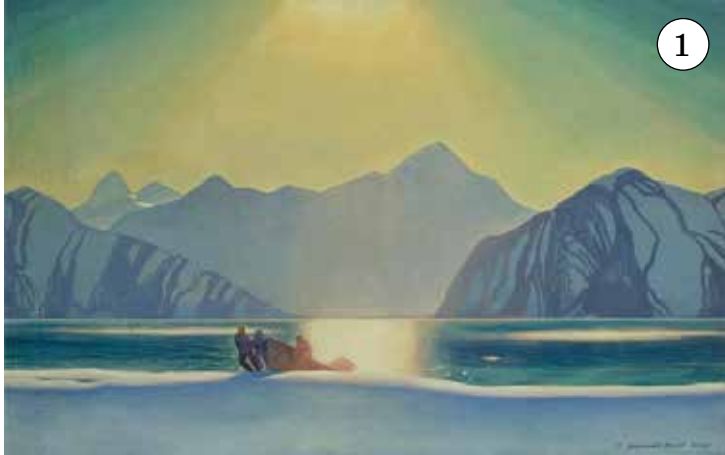
.....

.....

Мистецьке відлуння

8. Природа Північної Америки яскраво відображена на малюнках американського художника, скульптора та письменника Роквела Кента. Як і Джек Лондон, він зимував на Алясці. Молодий художник був змушений сам забезпечувати себе: він будував будинки, копав канали та колодязі, брав участь у лові омарів, а у вільний час писав картини.

Роквел Кент. Сліпуче сонце Аляски (1); Аляска. Вид з Лисячого острова взимку (2). 1919 р.

- Розгляньте репродукції картин Р. Кента. Які з пейзажів прочитаного оповідання Джека Лондона суголосні зображенням? Порівняйте кольори, використані художником і письменником для створення пейзажів суворої північної природи.

- Пояснюю значення термінів «оповідання», «художня деталь», використовую їх у переказі.
- Переказую основні події оповідання «Жага до життя».
- Характеризую головного героя оповідання.
- Порівнюю героя оповідання з Білом.
- Визначаю роль художніх деталей і пейзажу в оповіданні. Порівнюю образи оповідання з творами живопису.

Самостійно,
впевнено, легко

Самостійно, після
додаткового роз'яснення

З допомогою
інших

МАЙСТЕРНЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ НОВЕЛИ. О. ГЕНРІ

Вивчаючи цю тему, ви дізнаєтеся:

- що таке новела та які її ознаки;
- яку роль в оповіді відіграє іронія;
- що означає назва новели «Останній листок»;
- як Берману вдалося створити свій шедевр.

1. Пригадайте прочитані твори, у яких герої безкорисливо допомагають одне одному, людям у цілому. Які душевні якості проявилися в цих учинках?

2. **Перед читанням.** Читаючи текст, поміркуйте, чим пояснюється письменницька популярність О. Генрі.

МАЙСТЕР НОВЕЛИ

Майстром стислих історій називають американського письменника О. Генрі. Книжки О. Генрі ніби чарівне скло, крізь яке в буденності можна побачити романтику, а в життєвих труднощах – кумедні непорозуміння. Розвиток подій у них напружений, а фінал несподіваний і зазвичай щасливий. На одну з таких історій скидалося й життя самого О. Генрі.

Вільям Сідні Портер – так насправді звали письменника – народився 11 вересня 1862 р. в американському містечку Грінсборо. Батько його був лікарем. Мати померла рано, тому вихованням хлопчика опікувалася її сестра. Після закінчення школи Вільям працював в аптеці свого дядька – улюбленому місці зібрань місцевих жартівників. Згодом необхідність поліпшити здоров'я змусила його переїхати до Техасу на ранчо друзів. А за два роки Портер оселився в столиці штату місті Остіні. Він улаштувався на роботу в невеличкому банку, побрався з коханою дівчиною і взявся видавати гумористичний тижневик. Майбутній письменник мав усе, про що мріяв, однак щастя тривало недовго.

Неприємності почалися того дня, коли в банку виявили суттєву недостатчу. Підозра впала на касира Портера. Грошей він не брав, але довести цього не міг, тож поспіхом залишив місто, не розраховуючи на справедливість слідства.

Щоб заплутати сліди, Портер часто змінював місце проживання, ховався під чужими іменами й зрештою виїхав за кордон. Але невдовзі його наздогнала звістка про тяжку хворобу дружини. Не зваживши на небезпеку, Портер повернувся до Остіна, де відразу після похорону був заарештований і засуджений до п'яти років ув'язнення. Той період міг стати найтяжчим у його житті. Проте саме на цьому віражі доля несподівано усміхнулася і касир-невдаха Портер став успішним письменником О. Генрі.

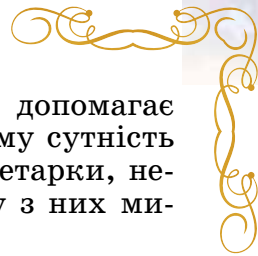
Такому перетворенню мимохіть посприяло керівництво в'язниці, призначивши Портера наглядати за тюремною аптекою. Відтак у нього з'явилися і вільний час, і можливість усамітнюватися. А на ідею взятися за перо колишнього касира наштотувало бажання потішити свою маленьку донечку з нагоди Різдва. Не маючи грошей навіть на скромний сувенір, Портер вирішив заробити письменством. Спроба виявилася вдалою: його різдвяне оповідання надрукували в журналі «Мак-Клюрс», і дівчинка знайшла в панчосі чудовий подарунок «від Санта Клауса», придбаний на батьків гонорар.

Свої наступні твори Портер підписував псевдонімом О. Генрі. З кожною публікацією це ім'я привертало до себе дедалі більшу увагу. Публіка жадала хоч щось дізнатися про таємничого автора, який навіть рукописи до редакцій передавав через третіх осіб. Та чи ж могло комусь спасти на думку, що вподобані читачами твори написано за ґратами?! Утім, і після дострокового звільнення О. Генрі прагнув жити непомітно й усамітнено. Він не мав бажання розповідати про себе, оприлюднювати свої портрети, спілкуватися з журналістами...

Письменницьку популярність О. Генрі пояснити неважко. По-перше, його твори оповідають про звичайних людей – таких само, як ті, кому ці твори адресовано. По-друге, кожна історія американського автора підтримує віру в щасливий випадок і прихильність долі. Утім, була ще одна, суто «технічна», причина успіху: письменник розробив особливу схему побудови сюжету, що допомагала постійно збільшувати напруження читацького інтересу. Так, для творів О. Генрі характерні захоплива інтрига, чітко продумана композиція та несподіваний фінал. Розв'язка нерідко складається з двох фіналів, перший з яких є хибним. Це все ознаки новели, у жанрі якої письменник зазвичай працював – і це був вдалий вибір. Окрім того, новели О. Генрі вирізняє прихована насмішка, тонке глузування, яке в літературі отримало назву «іронія».

Пам'ятник О. Генрі. *Фрагмент*. Грінсборо (США). Це статуя величезної розкритої книги, де ліворуч на сторінці зображено ілюстрацію до оповідання «Дари волхвів», а праворуч із-за сторінки виглядає головний герой оповідання «Вождь червоношкірих». На палітурці обкладинки книги вигравіювано ім'я О. Генрі.

Випадковість, яку зазвичай вводить у свої сюжети письменник, допомагає розкрити зовсім не випадкові риси людського характеру, показати саму сутність людини. Герої О. Генрі – пересічні клерки й кур'єри, продавці й секретарки, невизнані поети й художники, офіціанти й волоцюги. Проте в кожному з них митець знаходить «світильник душі», що випромінює любов.

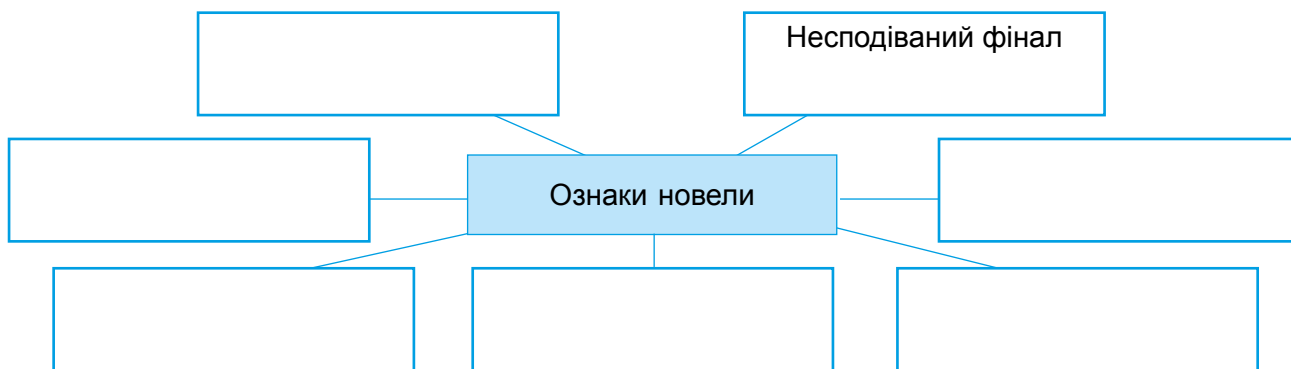
Новела – невеликий за обсягом прозовий твір, у якому йдеться про незвичайну пригоду. Новела схожа на оповідання, але відрізняється від нього напруженим сюжетом, для якого характерні стрімкий розвиток і несподіваний фінал.

Іронія – засіб художньої виразності, який надає прихованого глузливого значення удавано серйозним, благопристойним чи навіть схвальним твердженням.

Розвиваймо мовлення

3. Складіть опорну схему «Ознаки новели».

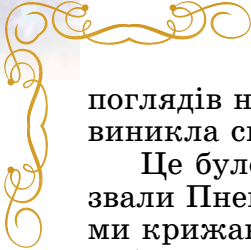
4. **Перед читанням.** Читаючи повість, поміркуйте, коли у творі відбувається справжня розв'язка.

ОСТАННІЙ ЛИСТОК

У невеликому районі на захід від Вашингтон-скверу вулиці просто збожеволіли й поділилися на маленькі смужки, що їх назвали «проїздами». Ці «проїзди» утворюють дивні кути та вигини. Одна вулиця навіть перетинає саму себе раз чи двічі. Якийсь художник виявив корисну властивість цієї вулиці. Скажімо, приходять збирач коштів з рахунком за фарби, папір та полотно, перетинає цю ж саму вулицю – і зненацька зустрічає самого себе на зворотному шляху, та ще й без жодного заплаченого за рахунком цента!

Тому незабаром у химерному старому Гринвіч-Віліджі почала нишпорити мистецька братія, шукаючи помешкання з вікнами на північ, фронтони вісімнадцятого століття, мансарди в голландському стилі та низьку орендну плату. Потім вони завезли з Шостої авеню трохи олов'яного посуду, одну-дві електричні каструлі і стали «колонією».

Студія Сью та Джонсі знаходилася на горищі приземкуватого чотириповерхового цегляного будинку. «Джонсі» – фамільярне від Джоанна. Одна була зі штату Мен, друга – з Каліфорнії. Вони познайомилися за тортами в одному з італійських ресторанчиків на Восьмій вулиці і виявили таку близькість своїх

поглядів на мистецтво, салат із цикорію та модні широкі рукави, що в результаті виникла спільна студія.

Це було в травні. А в листопаді нечемний і недобрый чужинець, якого лікарі звали Пневмонією, почав никати колонією, торкаючись то одного, то іншого своїми крижаними пальцями. Східною стороною цей убивець крокував сміливо й нахабно, і рахунок його жертв ішов на десятки, але лабіринтами вузьких, порослих мохом «проїздів» його ноги рухалися повільно.

Містера Пневмонію аж ніяк не можна було назвати «галантним сивим джентльменом». Крихітна жінка зі здоров'ям, розніженим каліфорнійськими зєфірами, навряд чи була гідним суперником для старого бовдура із замашними кулаками, що потерпав від задишки. Та він уразив Джонсі, і вона лежала майже нерухомо на своєму фарбованому залізному ліжку, дивлячись через дрібні секції голландської віконної рами на глуху стіну сусіднього цегляного будинку.

Одного ранку заклопотаний лікар порухом своїх кошлатих сивих брів покликав Сью до коридору.

– Вона має один шанс зі... скажімо, десяти, – мовив він, збиваючи ртуть у термометрі. – І цей шанс полягає в її бажанні жити. Оця людська звичка приймати сторону похоронного бюро ставить усю фармакопею в ідіотське становище. Ваша дамочка вже вирішила, що вона не одужає. Чим вона цікавиться?

– Вона... вона сподівається колись намалювати Неаполітанську затоку, – відповіла Сью.

– Намалювати? Дурниці! Чи цікавиться вона чимось, про що справді варто було б думати, наприклад якимось мужчиною?

– Мужчиною? – в голосі Сью з'явилися металеві нотки. – Мужчини взагалі не варті... та ні, лікарю, ні про що таке вона не думає.

– Значить, вона просто ослабла, – сказав лікар. – Я зроблю все, на що спроможеться наука через мої посередницькі зусилля. Але як тільки мій пацієнт починає рахувати кількість екіпажів у своїй похоронній процесії, я віднімаю п'ятдесят відсотків від цілющих властивостей ліків. Якщо ви спонукаєте її хоч раз запитати про цьогорічну моду на рукава зимових пальт, я обіцяю, що її шанси покращаться від одного з десяти до одного з п'яти.

Коли лікар пішов, Сью зайшла до робочої кімнати і плакала, доки зовсім не розмочила японська паперова серветка, якою вона витирала сльози. Потім вона з бравим виглядом, насвистуючи регтайм, увійшла до кімнати Джонсі, несучи із собою креслярську дошку.

Джонсі лежала під ковдрою обличчям до вікна і не ворушилася. Сью припинила свистіти, гадаючи, що та заснула.

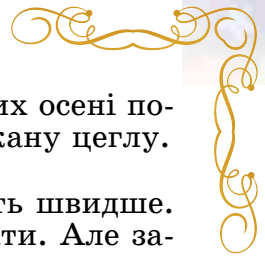
Вона встановила креслярську дошку і почала малювати пером ілюстрацію до журнального оповідання. Молоді художники мусять мостити свій шлях у Мистецтво малюнками до журнальних оповідань, якими молоді автори мостять собі дорогу у Велику Літературу.

Виконуючи ескіз фігури головного героя, ковбоя з Айдахо, з моноклем і у франтуватих їздових штанях для родео, Сью почула тихий звук, що повторився кілька разів. Вона швидко підійшла до ліжка.

Джонсі лежала з широко розплющеними очима. Вона дивилася у вікно і рахувала – рахувала назад.

– Дванадцять, – сказала вона, а трохи згодом: – одинадцять, – а потім «десять» і «дев'ять»; потім «вісім» і «сім» майже одночасно.

Сью стурбовано подивилася у вікно. Що там можна було лічити? За вікном виднілося лише голе похмуре подвір'я і за двадцять футів – глуха стіна цегляного будинку. Старезний плющ із шишкуватим стовбуром і підгнилим корінням ви-

дряпався, звиваючись, до половини цієї цегляної стіни. Холодний подих осені позривав листя з лози, і майже оголені моці гілок чіплялися за розтріскану цеглу.

– Що там, любя? – запитала Сью.

– Шість, – сказала Джонсі майже пошепки. – Тепер вони опадають швидше. Три дні тому було майже сто. У мене аж голова розболілася їх рахувати. Але зараз це легко. Ось іще один упав. Тепер лишилося тільки п'ять.

– П'ять – чого, любя? Скажи своїй Сьюді.

– Листків. На лозі плюща. Коли піде останній, піду і я. Мені відомо про це вже три дні. Хіба лікар не казав тобі?

– Господи, я ніколи не чула про таку дурницю, – з королівською зневагою промовила Сью. – Яке відношення мають листки старого плюща до твого одужання? А ти ще так любила цей плющ, противне дівчисько! Припини це глупство. А лікар, навпаки, сказав мені сьогодні вранці, що шанси твого швидкого одужання становлять – зараз згадаю точніше – сказав, що вони становлять десять до одного! Послухай-но, це не гірше, ніж тоді, коли в Нью-Йорку ми їдемо в трамваї або їдемо повз споруджуваний будинок. А тепер спробуй з'їсти трохи бульйону і дозволи Сьюді знову взятися за свій малюнок, аби вона змогла продати його редактору й купити портвейну для своєї хворої дівчинки, а для себе, жадюги, – відбивних із свинини.

– Не треба більше купувати вина, – сказала Джонсі, пильно дивлячись у вікно. – Ось іще один упав. Ні, я не хочу більше бульйону. Залишилося тільки чотири. Я хочу побачити, як ще до настання сутінок упаде останній. Тоді відійду і я.

– Джонсі, любя, – сказала, схилившись над нею, Сью, – обіцяй, що не розплющуватимеш очей і не дивитимешся у вікно, доки я не скінчу працювати, добре? До завтра я повинна здати ці малюнки. Мені потрібне світло, а то я закрила б штори.

– Ти що, не можеш малювати в іншій кімнаті? – непривітно запитала Джонсі.

– Я краще буду тут з тобою, – відповіла Сью. –

А ще я не хочу, щоб ти весь час дивилася на оте ідіотське листя плюща.

– Як тільки закінчиш – скажи, – мовила Джонсі, заплющуючи очі, – бо я хочу побачити, як упаде останній листок. Мені набридло чекати. Мені набридло думати. Я не хочу більше ні за що триматися, я хочу зірватися і полетіти далеко-далеко, як отой бідолашний зморений листок.

– Спробуй поспати, – сказала Сью. – Мені треба покликати Бермана, щоб він позував для мене рудокопом-відлюдником. За хвилину я повернуся. Не рухайся, доки я не повернуся.

Старий Берман був художник, що мешкав на першому поверсі під ними. Йому було за шістьдесят, він мав бороду, як у мікеланджелівського Мойсея, що кучерями спадала з голови сатира на тіло маленького бісеняти. У мистецтві Берман був невдахою. Сорок років він тримав у руках пензля, але так і не зміг доторкнутися хоча б до краю мантії своєї Музи. Він усе хотів написати шедевр, але цього так і не сталося. Декілька років він не малював нічого, крім випадкової халтури для торгівлі чи реклами. Він заробляв трохи грошей, позуючи

Мікеланджело Буонарроті.
Мойсей. 1513–1516 рр.

для тих молодих художників у колонії, які були не в змозі оплачувати послуги професіоналів. Він пив забагато джину і все ще вів балачки про свій майбутній шедевр. У всьому іншому це був капосний дідок, що глузував з чужої доброти і вважав себе привілейованим сторожовим псом, що захищав двох молодих художниць зі студії на мансарді.

Сью знайшла Бермана внизу, у його погано освітленому лігвищі. Від нього сильно відгонило ялівцевими ягодами. У кутку на мольберті стояло полотно, що двадцять п'ять років чекало на перший мазок майстра. Вона розповіла йому про химеру Джонсі і про те, як вона боялася, що їй насправді вона відлетить, легка і тендітна, мов той листок, коли ослабне її негритивкий зв'язок із цим світом.

– Майн Гот! – скрикнув той. – Чи є у світі такі дурні люди, які ладні вмерти тільки через те, що з тієї бісової лози падає листя? Я про таке не чув. Найн, я не позуватиму для твого придуркуватого відлюдника. Як ти дозволила, щоб така неймовірна нісенітниця на вернула їй на думку? О, бідолашна міс Джонсі!

– Вона дуже хвора й слабка, – сказала Сью, – і лихоманка хворобливо вплинула на її розум, сповнивши його дивними фантазіями. Що ж, містере Бермане, можете не позувати мені, якщо не хочете. І все-таки я гадаю, що ви... ви – гідний старий базікало.

– Ти говориш як жінка! – вигукнув Берман. – Хто сказав, що я не позуватиму? Ходімо. Я піду з тобою. Пів години я намагався сказати тобі, що позуватиму. Майн Гот! Тут зовсім не місце хворіти таким гарним дівчатам, як міс Джонсі. Колись я напишу шедевр і всі ми неодмінно поїдемо звідси. Так-так, неодмінно поїдемо!

Коли вони зійшли нагору, Джонсі спала. Сью опустила штору аж до підвіконня і зробила знак Берману, щоб той ішов за нею в іншу кімнату. Там вони підійшли до вікна і з острахом подивилися на плющ. Потім якусь хвилину вони мовчки дивилися одне на одного. Ішов сильний холодний дощ зі снігом. Берман, у своїй старій синій сорочині, всівся, зображаючи рудокопа-відлюдника, на перевернутого чайника, що зображав уламок скелі.

Ілюстрація І. Семенова

Коли Сью прокинулася наступного ранку після короткого сну, вона побачила, що Джонсі широко розплющеними неживими очима втупилася в опущену зелену штору.

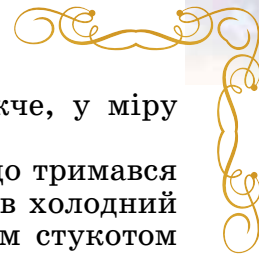
– Підними її, я хочу подивитися, – пошепки наказала вона. Сью стомлено скорилася.

Але що це?! Після zalivного дощу і несамовитих поривів вітру, що тривали цілісіньку ніч, до цегляної стіни все ще тулився один листок плюща. Це був останній листок на лозі. Ще зелений біля стебла, зі своїми щербатими краями, яких торкнулася жовтизна тління і розпаду, він відважно висів десь за двадцять футів над землею.

– Це останній, – сказала Джонсі. – Гадала, що вночі він неодмінно впаде. Я чула, який сильний був вітер. Він упаде сьогодні, і в ту ж мить я помру.

– Моя люба! – мовила Сью, схиливши зморене обличчя над подушкою, – подумай про мене, якщо не хочеш думати про себе. Що ж я без тебе робитиму?

Та Джонсі не відповіла. Найсамотніша річ у світі – це душа, що готується податися у свої далекі

й таємничі мандрі. Здавалося, химера заволодівала нею дедалі дужче, у міру того як слабшала павутинка, що поєднувала її з друзями і зі світом.

День минув, але навіть у сутінках вони бачили самотній листок, що тримався біля стіни на своєму стеблі. А потім, коли настала ніч, знову скаженів холодний північний вітер, а дощ продовжував переїцати у вікна і з барабанным стукотом падав на землю з низьких голландських покрівель.

Коли розвиднілося, неблаганна Джонсі знову наказала підняти штору. Листок плюща досі висів на своєму місці.

Джонсі довго лежала і дивилася на нього. А потім вона покликала Сью, яка підігрівала для неї курячий бульйон на газовій плиті.

– Я була поганою дівчинкою, Сьюді, – сказала Джонсі. – Щось змусило той останній листок залишитися, щоб показати, якою огидною я була. Гріх бажати собі смерті. Тепер можеш принести мені трохи бульйону і молока, а в молоко налий трохи портвейну, а ще... ні, принеси мені спочатку дзеркальце, потім обмости мене подушками, щоб я сиділа й дивилася, як ти куховариш.

А через годину вона промовила:

– Сьюді, сподіваюся, що колись я таки намалюю Неаполітанську затоку.

Лікар прийшов удень, а коли він уже збирався піти, Сью під якимось приводом вийшла за ним у вітальню.

– Шанси рівні, – сказав лікар, узявши у свою руку тендітну й тремтячу руку Сью. – Добрий догляд – і ви переможете. А тепер я мушу оглянути ще одного хворого вниз. Його ім'я Берман, здається, він художник. Теж пневмонія. Він стара слабка людина, і перебіг хвороби тяжкий. Надії на його видужання немає, але сьогодні його заберуть до шпиталю, щоб полегшити страждання.

Наступного дня лікар сказав Сью:

– Вона в безпеці. Ви перемогли. Усе, що зараз потрібно, – це харчування і догляд.

Того-таки дня під вечір Сью підійшла до ліжка, де лежала Джонсі, із задоволенням в'яжучи яскраво-блакитний і нікому не потрібний вовняний шарф, і обняла її однією рукою, разом із подушками.

– Хочу дещо тобі повідомити, біла мишко, – мовила вона. – Містер Берман помер сьогодні в шпиталі від пневмонії. Він хворів лише два дні. Уранці першого дня швейцар знайшов його вниз у своїй кімнаті знесиленим від болю. Його черевки та одіж промокли наскрізь і були холодними, мов крига. Ніхто не міг зрозуміти, де він був тієї жахливої ночі. Уже потім знайшли ліхтар, який ще горів, зрушену зі свого місця драбину, кілька розкиданих пензлів і палітру зі змішаними на ній зеленими й жовтими фарбами. А тепер подивися у вікно, любя, і поглянь на той останній листок плюща, що притулився до стіни. Тебе не дивувало, що він ніколи не тріпотів і не колихався від вітру? Отож, любя, оце і є шедевр Бермана – він написав його тієї ночі, коли впав останній листок.

Переклад В. Горбатька

Пневмонія – гостре запалення легенів.

Табльдот – харчування за спільним столом у пансіонах, готелях, на курортах, коли сніданок, обід тощо подають за однаковим для всіх меню.

Зефір – тут: легкий приємний вітерець.

Фармакопея – зведення обов'язкових правил виготовлення, перевірки, зберігання та призначення хворим лікарських препаратів.

Монокль – прилад для корекції зору.

Мойсей – біблійний персонаж, лідер єврейського народу, тут ідеться про скульптуру Мікеланджело «Мойсей».

Джин – англійська горілка, виготовлена з ялівцю.

Сатир – у давньогрецькій міфології божество, наділене рисами похитливості й розбещеності; перен.: – розбещена людина.

Плющ – ліаноподібна рослина (дикий виноград); в античній міфології – символ безсмертя і буяння життя.

Шедевр – винятково майстерний, досконалий твір мистецтва.

Літературний практикум

5. 1. Складіть план новели. Спираючись на нього, перекажіть новелу від імені:
а) Сью; б) лікаря; в) Джонсі.

.....

.....

.....

.....

2. Дослідницька робота. На першому плані сюжет неприхований, той, що лежить на поверхні, – це історія Сью і Джонсі. А є і прихований, який нагадує підводну течію. Це сюжет душевного подвигу Бермана. Так утворюється подвійний відкритий фінал.

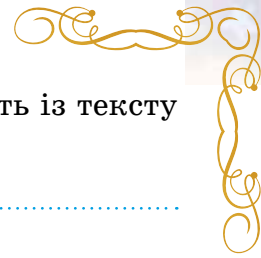
- Дослідіть, у чому виявилася багатоплановість композиції новели.

Композиція новели О. Генрі «Останній листок»

	Експозиція	Зав'язка	Розвиток дій	Кульмінація	Розв'язка
Історія Сью і Джонсі					
Історія Бермана					

3. Використовуючи графічний редактор у вигляді листків плюща, визначте, які проблеми піднімаються у творі О. Генрі.

4. Попрацюйте в парах. Схарактеризуйте образ Бермана. Випишіть із тексту твору три ключові слова до характеристики Бермана.

1. Зовнішність
2. Інтер'єр
3. Характер
4. Мова
5. Спосіб життя

5. Щоденник подвійних нотаток «Іронія в новелі О. Генрі “Останній листок”». Знайдіть у тексті та проаналізуйте приклади іронії.

Приклад іронії	Мої спостереження
«...він мав бороду (...) що кучерями спадала з голови сатира на тіло маленького бісеняти».	
«Одна вулиця навіть перетинає саму себе раз чи двічі. (...) Скажімо, приходять збирач коштів з рахунком за фарби, папір та полотно, перетинає цю ж саму вулицю – і зненацька зустрічає самого себе на зворотному шляху, та ще й без жодного заплаченого за рахунком цента!»	

6. Закінчіть речення, визначивши символіку образів новели.

- Чисте полотно –
- Зелена штора –
- Плющ –
- Дощ –
- Листок –

7. Порівняйте образи в новелі О. Генрі «Останній листок», розподіливши їх за ознакою ставлення до дійсності.

Фантазери та мрійники	Реалісти та практики

- Візьміть участь у дискусії: чи можна вважати намальований Берманом листок шедевром, про який він мріяв усе життя?
- Візьміть участь у грі «Шість парасольок». У ніч, коли було намальовано останній листок, ішов сильний холодний дощ зі снігом. Прогуляйтеся уявними вулицями Нью-Йорка з різнокольоровими парасольками, кожна з яких має свої особливості:

Якщо обираєте білу парасольку, маєте відшукати інформацію: що дізнаємося про особливості американського суспільства початку ХХ ст.?

Обравши жовту парасольку, шукайте переваги та позитивні сторони: які вчинки героїв новели є прикладом для інших?

Чорна парасоля – це парасоля критика, але нею не треба зловживати: що у вчинках героїв новели є незрозумілим?

Червона парасоля допоможе висловити почуття, емоції, до того ж їх не треба пояснювати: які емоції викликають події, описані в повісті?

Якщо ви оберете зелену парасольку, потрібно проявити фантазію і придумати нові сюжети: уявіть, як складеться життя Джонсі через десять років.

Синя парасолька спонукає до підведення підсумків та упорядкування думок: які факти доводять, що людина здатна на величні вчинки?

Розвиваймо мовлення

6. Слово «останній» багатозначне. Використовуючи нижчеподану статтю з тлумачного словника, дослідіть, якого змісту в новелі набуває прикметник «останній». Чому автор багато разів використовує цей епітет?

Останній. 1. Такий, за яким не слідують інші; що перебуває в самому кінці ряду таких предметів, явищ. 2. Той, що залишився наприкінці. 3. Найновіший, той, який нещодавно з'явився. 4. Остаточний, заключний, той, що вирішує.

- Використовуючи епітет «останній», складіть речення, у якому розкрийте зв'язок між назвою новели та долями Джонсі й Бермана.

7. Складіть і запишіть твір на тему «Дива, які творить звичайна людяність (за новелою О. Генрі “Останній листок”)».

Мистецьке відлуння

8. Героїня новели О. Генрі Джонсі сподівалася написати Неаполітанську затоку. І це характеризує дівчину як велику мрійницю. Чому саме Неаполітанську затоку? Річ у тім, що ця італійська місцевість славиться своєю незвичайною природною красою. Особливу прихильністю художників, які цінують красу та витонченість, користувалася саме затока, що надихала їх на написання неперевершених морських пейзажів.

Французький художник П'єр Огюст Ренуар в картині «Неаполітанська затока, вечір» наповнює пейзаж повітрям, використовуючи блакитний, білий і золотисто-жовтий кольори.

П'єр Огюст Ренуар. Неаполітанська затока, вечір. 1881 р.

Відомий художник Іван Айвазовський, подорожуючи Італією, був вражений красою цієї країни, особливо саме Неаполітанською затокою, яку він використовує як сюжет для декількох картин. «Неаполітанська затока вранці» вражає почуттям нескінченного спокою, що створюється завдяки теплим тонам, якими написано краєвид. Сонце, яке ще за горами, зігріває своїми променями затоку, яка прокидається. Усюди панують спокій і тиша.

Іван Айвазовський. Неаполітанська затока вранці. 1843 р.

- Розгляньте репродукції картин П. О. Ренуара та І. Айвазовського. Порівняйте їх за такими характеристиками: зміст, пора доби, кольори, головні акценти (люди, природа).
- Поміркуйте, чому Джонсі мріяла написати саме цей пейзаж.

Український мотив

9. Тема людяності є основною і в українській новелі Любові Пономаренко «Гер переможений», де розповідається історія полоненого в роки Другої світової війни німця, який мав відбудувати зруйноване місто.

- Skorystavshys'ya posilanniam <http://surl.li/earwj> або QR-кодом, прочитайте новелу «Гер переможений».
- Порівняйте образи Бермана з новели «Останній листок» О. Генрі та Фрідріха з новели української письменниці Л. Пономаренко «Гер переможений». Дослідіть, які художні деталі допомагають авторам утілити ідею людяності в названих творах.

10. О. Генрі написав 287 новел. Часто вони нагадують світлі казки, але, безперечно, містять і реалістичні елементи. На перший погляд, вони здаються розважальними, напівказковими, але всім новелам американського митця притаманне щемливе гуманістичне звучання.

- Skorystavshys'ya posilanniamy <https://cutt.ly/V1L4OW0> та <http://surl.li/earwq> або QR-кодами, прочитайте новели О. Генрі «Дари волхвів» та «Жертви любові».
- Порівняйте новелу О. Генрі «Дари волхвів» з «Різдвяною піснею в прозі...» Ч. Дікенса. Які традиції різдвяних оповідань продовжує твір О. Генрі?
- Визначте в новелі «Жертви любові» мотиви, суголосні мотивам творів «Останній листок» і «Дари волхвів». Прокоментуйте вислів «Коли любиш Мистецтво, ніякі жертви не здаються надто великими».

- Пояснюю значення термінів «новела», «іронія», використовую їх у переказі.
- Переказую основні події новели «Останній листок».
- Доводжу прикладами, що прочитаний твір за жанром є новелою.
- Характеризую образи Бермана, Джонсі, Сью, лікаря.
- Пояснюю художнє значення символів, іронії.

Самостійно,
впевнено, легко

Самостійно, після
додаткового роз'яснення

З допомогою
інших

ОПОВІДАННЯ – ПРОРОЦТВО ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ. РЕЙ ДУГЛАС БРЕДБЕРІ

Вивчаючи цю тему, ви дізнаєтеся:

- що таке фантастична література та які її ознаки;
- у чому полягає основний конфлікт в новелі «Усмішка»;
- яким бачить письменник-фантаст майбутнє людства.

1. Розгляньте колаж і пригадайте прочитані твори, у яких присутні фантастичні персонажі, предмети, події. Яку роль відіграють фантастичні елементи в літературних творах?

Персонажі	
Предмети	
Події	

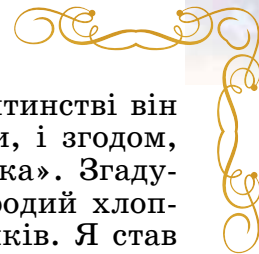

2. Перед читанням. Читаючи текст, поміркуйте, чому Рея Бредбері називають письменником – пророком космічної ери.

СЕКРЕТИ ВЕЛИКОГО ФАНТАСТА

Навіть на схилі літ Бредбері залишався дитиною. На дев'ятому десятку в зовнішності й поведінці письменника проступали риси підлітка, а його помешкання було просто-таки напаковане іграшками.

Реймонд Дуглас Бредбері народився 22 серпня 1920 р. в американському місті Вокігані. Дитинство письменника припало на важкий етап економічного розвитку країни, що позначилося на становищі його сім'ї. Найскладнішим періодом був той час, коли Бредбері-старший утратив роботу. Родина мусила переїхати до Лос-Анджелеса, де Рей закінчив школу і в шістнадцять років почав заробляти на життя продажем газет. Через брак грошей він не мав можливості навчатися в коледжі й університеті, але тричі на тиждень відвідував бібліотеку. Так, за власним висловом, Р. Бредбері замість університету закінчив бібліотеку.

Тягар сімейних проблем не зруйнував дитячих фантазій Рея. У дитинстві він уявляв себе чарівником, який вражає публіку феєричними фокусами, і згодом, ставши визнаним письменником, не забув того «маленького чарівника». Згадуючи минуле з висоти зрілого віку, письменник жартував: «Я, безбородий хлопчисько-чарівник, виймав з картонного картуза... чудернацьких кроликів. Я став бородатим факіром, і тепер з друкарської машинки та Космічної Пустелі, що стелиться так далеко, як тільки можуть її досягнути зір і розум, я виймаю ракети».

Про письменництво Р. Бредбері мріяв змалечку. У дванадцять років він уже мав друкарську машинку й незабаром почав розсилати до поважних часописів свої твори. У відповідь надходили лише відмови, обґрунтовані тим, що в оповіданнях забагато жахів. Більшість тодішніх рукописів письменник із часом спалив, але зворушливу відданість друкарській машинці зберіг на все життя. Р. Бредбері був природженим мрійником, тож у сімнадцять років вступив до лос-анджелеського об'єднання молодих авторів «Ліга наукових фантастів». Його оповідання друкували в дешевих журналах, але юнак добре усвідомлював їхню недосконалість і наполегливо працював над літературним стилем. Протягом 1939–1940 рр. він видавав часопис «Футурія фантазія», у якому публікував свої роздуми над майбутнім і його можливими загрозами. У двадцять два роки Р. Бредбері став професійним письменником. Він писав надзвичайно багато – близько п'ятдесяти двох творів на рік, проте читачі й критики залишалися байдужими до його доробку...

Утім, успіх таки прийшов. Це сталося після публікації циклу оповідань «Марсіанські хроніки» (1950 р.), а за три роки з'явився друком роман «451 градус за Фаренгейтом», завдяки якому митець здобув світову славу.

Сюжети творів знаменитого фантаста зазвичай побудовано за принципом розгорнутої відповіді на запитання «Що відбулося б, якби?..». Наприклад: «Що відбулося б, якби людство спіткала атомна війна?» (оповідання «Усмішка»), або «Що відбулося б, якби з нашого життя надовго зникло Сонце?» (оповідання «Все літо в один день»), або «Що відбулося б, якби людство раптом зникло?» (оповідання «Канікули»). Водночас сюжети своїх творів письменник часто не доводить до логічного кінця, який остаточно визначив би долю персонажів. Так він спонукає читачів замислитися над долею героїв і майбутнім сучасної цивілізації.

Центральним *конфліктом* у творах Рея Бредбері є зіткнення між творчим розвоєм людини та бездуховністю й зашкарублістю суспільства.

Упродовж тривалого творчого життя Р. Бредбері опублікував понад тридцять книжок. Літературні досягнення письменника відзначені численними міжнародними преміями й нагородами. Однак діяльність автора не обмежувалася літературною творчістю. Він брав участь у створенні анімаційного кіно, телеп'єс і телесеріалів, навіть у розробленні інтер'єру космічного корабля «Земля», виставленого в Епкот-центрі, що в Діснейленді. Митець також виступав з публічними лекціями й консулював представників різних професій – від спеціалістів космічної галузі до чиновників мерії.

Створені Р. Бредбері картини майбутнього зазвичай демонструють небезпечний бік науково-технічного прогресу й розвитку технократичного суспільства. Попри позірну фантастичність, вони надзвичайно точно влучають у «больові точки» сучасного людства. Саме тому прихильники називають письменника «пророком космічної ери».

Кімната Рея Бредбері

Основною людського існування Р. Бредбері вважав працю, засновану на любові до життя й творчості. Такі моральні орієнтири надають його фантастичним картинам – часом сумним і загрозливим – життєствердної сили й реалістичної правдивості.

Конфлікт – зіткнення, протиборство діючих сил, що визначає рух сюжету літературного твору. Таке зіткнення може відбуватися в душі героя, між двома персонажами, групами персонажів, а також між героєм та обставинами, які йому перешкоджають.

Фантастична література (фантастика) – (з грец. «мистецтво уявляти») різновид художньої літератури, у якому зображується дивний і незвичайний світ, з яким людина в реальному житті зіткнутися не може.

Науково-фантастична література – різновид фантастичної літератури, у якому автори під впливом науково-технічного прогресу намагаються прогнозувати майбутнє, узявши за основу ідею позитивного або негативного впливу досягнень науки і техніки на розвиток людства.

Футуристична література – література, у якій у художній формі прогнозується майбутнє людства.

Технократичне суспільство – суспільство, що розвивається під прапором науково-технічного прогресу. Прибічники ідеї технократії вважають, що такий розвиток мають очолювати інженери, учені, техніки.

Постіндустріальне суспільство – суспільство, в економіці якого в результаті науково-технічної революції надається перевага інформації і знанням.

Фінал (італ. *finale*, від лат. *finis* – висновок, кінець) – заключна частина будь-чого.

Розвиваймо мовлення

3. Біографічна реконструкція: за ключовими словами відновіть відомості про Рея Бредбері.

Рей Бредбері	Писав	
	Розробляв	
	Виступав	
	Консультував	
	Брав участь	

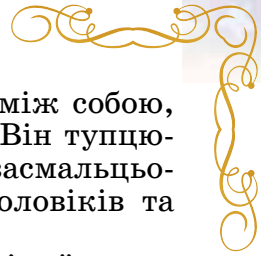

4. **Перед читанням.** Читаючи новелу, поміркуйте, чим Том відрізнявся від інших людей у черзі.

УСМІШКА

(Скорочено)

Черга зібралася на міському майдані о п'ятій ранку, коли перегук півнів долинав із далекого, вкритого інеєм селища й ніде не світилося. Тоді повсюди над зруйнованими будинками висіли клапті туману, та ось тепер, о сьомій ранку, він почав зникати з появою перших ознак світанку. Дорогою парами, втрюх іще йшли люди – був саме ярмарковий і святковий день.

Хлопчина стояв позаду двох чоловіків, котрі голосно розмовляли між собою, і в чистому холодному повітрі звучання їхніх слів було ще різкішим. Він тупцював на місці й хекав на свої червоні, обвітрені руки, позираючи то на засмальцьований, з цупкої мішквини одяг балакунів, то на довгу вервечку чоловіків та жінок попереду.

– Агов, хлопче, а ти що тут робиш спозаранку? – почувся чоловічий голос у нього за спиною.

– Це моє місце, я зайняв тут чергу, – відповів хлопець.

– Ти б краще віддав своє місце комусь тямущому, а сам забрався б геть!

– Не чіпай хлопця, – втрутився, різко обернувшись, один із чоловіків, які стояли попереду.

– Я пожартував, – чоловік, котрий стояв позаду, поклав руку хлопчині на голову, а той, насупившись, скинув її. – Просто подумав: якось дивно – дитина вже на ногах із самого ранку.

– Цей хлопець тямить у мистецтві. Зрозумів? – сказав захисник, чоловік на прізвище Грігзбі. – Як тебе звати, малий?

– Том.

– Наш Том не схибить, плюне як слід. Чи не так, Томе?

– Ще й питаєте!

У черзі засміялися.

Попереду продавали гарячу каву в надщерблених філіжанках.

Поглянувши туди, Том побачив маленьке палахкотливе вогнище й іржавий казанок, де шумувало вариво. Це не була справжня кава. Її запарили з якихось ягід, зібраних за містом, і продавали по пенні за філіжанку, щоб зігріти шлунок, та негусто було покупців, бо мало в кого вистачало на це грошей.

Том вдивлявся поперед себе, де за поруйнованою вибухом кам'яною стіною зникав кінець черги.

– Кажуть, вона усміхається, – мовив хлопець.

– Атож, усміхається, – відповів Грігзбі.

– Кажуть, вона з фарби і полотна.

– Так. Тому мені й здається, що вона не справжня. Та, справжня, я чув, колись давно на дошці була намальована.

– Кажуть, їй чотириста років.

– Якщо не більше. Ніхто не знає напевне, який тепер рік.

– Дві тисячі шістдесят перший!

– Правильно, хлопче, так тільки кажуть. Брехня. Може, вже трьохтисячний чи п'ятитисячний! Хто знає? Довгенько тривала уся ця колотнеча. А нам дісталися самі кісточки та ратички.

Поволі просуваючись, вони човгали холодною бруківкою.

– Коли вже ми її побачимо? – непокоївся Том.

– Ще кілька хвилин, не більше. Її відгородили, напнувши оксамитову стрічку на чотири мідних кілочки, за всіма правилами, щоб люди не підходили надто близько. І пам'ятай, Томе, жодного каміння. У неї заборонили жбурляти каміння.

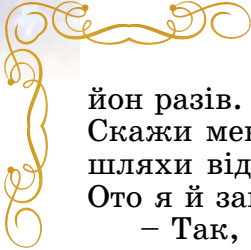
– Гаразд, сер.

Сонце піднімалося на небосхилі дедалі вище, несучи тепло, яке змусило чоловіків покидати страхітливую одіж та брудні капелюхи.

– Чому всі ми стоїмо в черзі? – роздумуючи, запитав Том. – Чому всі мусять плювати?

Грігзбі й не глянув на нього, він дивився на сонце, міркуючи, котра година.

– Ну, Томе, є купа причин для цього, – він звично заклав руку до кишені, якої вже давно не було, шукаючи неіснуючу цигарку. Том бачив цей жест міль-

йон разів. – Тут вся річ у ненависті. Ненависті до всього, пов’язаного з Минулим. Скажи мені, Томе, як ми дожилися до такого? Замість міст – звалища мотлоху, шляхи від бомб ніби викорчовані, а половина полів уночі світиться від радіації. Ото я й запитую, Томе, хіба це не огидний безлад?

– Так, сер. Так воно і є.

– Тож-бо, Томе. Людина ненавидить те, що зламало її, покалічило її життя. Така вже людська природа. Безглуздо, мабуть, та людина вже так влаштована.

– Тому ми ненавидимо всіх і все, – відгукнувся Том.

– Правильно! Всю цю юрбу, яка в Минулому верховодила у світі. От і маємо: стоїмо тут удосвіта в холоді, усередині все злиплося від голоду, самі живемо в печерах, і нічого нам не лишилося – ні курива, ні випивки, жодної розваги, крім оцих наших свят, Томе, наших свят.

І Том подумки перебрав свята, які їм випали за останні роки. Згадав той рік, коли вони порвали всі книжки й спалили їх на майдані, тоді всі реготали, мов п’яні. А на свято науки місяць тому, коли притягли останній автомобіль, вони кидали жеребок, і щасливчики могли по разі вгатити машину кувалдою. (...)

Настав полудень. Сморід зруйнованого міста ширився в спекотному повітрі, щось кублилося серед уламків будівель.

– Містере, те більше ніколи не повернеться?

– Що – цивілізація? Кому вона потрібна? Тільки не мені!

– А от я ладен дещо в ній стерпіти, – відгукнувся один із черги. – Було в ній щось і гарне.

– Дарма переймаєшся! – вигукнув Грігзбі. – То все одно пусте.

– Ет, не кажіть, – наполягав хтось із черги. – Ще з’явиться, от побачите, якийсь головатий і підлатає цивілізацію. Згадаєте мої слова. Та людина матиме чутливе серце. (...)

Нарешті вони вступили на головний майдан. У цей час до міста в’їжджав вершник, тримаючи в руці аркуш паперу. Посеред майдану виднілася обгороджена стрічкою ділянка. Том, Грігзбі й усі інші накопичували слину для плювка, просуваючись уперед, – рухалися з готовністю й передчуттям втіхи, широко розплющивши очі. Схвильований Том відчував, як прискорено калатало його серце, а земля під босими ногами здавалася йому розпеченою.

– Ну, Томе, тепер наша черга, пильнуй!

На кожному кутку обгородженої ділянки стояли полісмени – четверо чоловіків із жовтою поворозкою на зап’ястку, знаком їхньої влади над усіма іншими. Вони мали стежити, аби з черги не жбурляли каміння.

– Це для того, – наостанку пояснив Грігзбі, – щоб усім вдалося разочок плюнути в неї, зрозумів, Томе? Ну, давай!

Том укляк перед картиною, довго вдивляючись у неї.

– Та плюй, Томе!

У нього пересохло в горлі.

– Ану, Томе! Швидше!

– Але, – повільно вимовив Том, – вона ж гарна!

– Гаразд, я плюну замість тебе!

Плювок Грігзбі зблиснув на сонці.

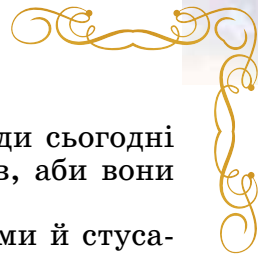
– Вона гарна, – повторив він.

– Йди вже, поки поліція...

– Увага!

Черга затихла. Щойно вони сварили Тома, що той зацікавився, тепер усі повернулися до вершника.

– Як її звати, сер? – тихенько запитав Том.

– Що, картину? Здається, Мона Ліза... Еге ж, Мона Ліза.

– Прослухайте оголошення! – гукнув вершник. – За дозволом влади сьогодні опівдні портрет на майдані буде передано до рук тутешніх мешканців, аби вони могли взяти участь у знищенні...

Том і кліпнути не встиг, як натовп панічно заметушився, з криками й стусанами поніс його до картини. Почувся різкий звук роздертого полотна. Полісмени накивали п'ятами. Натовп ревів на все горло, і руки роздирали портрет, як шмат падалі згряя голодних птахів. Том відчув, як його просто жбурнули через розбиту раму. Він простягнув руку, безтямно мавпуючи інших, ухопив клапоть маслянистого полотна і смикнув, видерши його, а потім упав, і стусани винесли його на край натовпу. Закривавлений, у пошматованому одязі, він дивився, як літня жінка жувала клапті полотна, як чоловіки троцили раму, ударами ніг розривали цупкі частини полотна, дерли їх на дрібне шмаття.

Лише Том стояв принішклий осторонь від розбурханого натовпу. Він поглянув на свою руку. Вона міцно притискала до грудей клаптик полотна, ховаючи його.

– Гей, Томе, чого ж ти! – гукнув Грігзбі.

Не промовивши й слова, схлипуючи, Том кинувся геть. Він біг за місто зруйнованою вибухами дорогою, полем, через неглибокий потічок, біг, не озираючись, і затиснута в кулак рука ховалася під курткою.

Надвечір він дістався до маленького села й проминув його. О дев'ятій уже був біля зруйнованої будівлі ферми. За нею, у тому, що лишилося від силосної башти, під накриттям, він почув звуки, з яких було ясно, що сім'я спить – сплять мати, батько і брат. Він поспіхом прослизнув тихенько у малі дверцята і ліг, важко дихаючи. (...)

Хтось його стусонув. Це був брат, котрому довелося сьогодні самому поратися біля грядок.

– Лягай уже! – впівголоса прикрикнула на нього мати.

Ще один штурхан.

Том ліг, відсапуючись. Довкола панувала тиша. Його рука була притиснута до грудей, міцно-міцно. Пів години він лежав так, заплющивши очі.

Потім він щось відчув: холодне біле світло. Це високо в небі зійшов місяць, і маленький клаптик світла мандрував баштою, переповзаючи по тілу Тома. Тільки тепер його рука розслабилась. Повільно, обережно, прислухаючись до рухів тих, які спали поруч, Том підніс її до очей. Він повагався, глибоко вдихнув повітря, а потім очікувально розтис пальці й розгладив шматочок помальованого полотна.

Усе довкола спало під місячним сяйвом.

А на долоні в нього лежала Усмішка.

Він дивився на неї в білому світлі, що лилося з опівнічного неба. І подумки промовляв до себе, знову і знову: «Усмішка, люба Усмішка».

Через годину він все ще бачив її, навіть після того, як обережно склав і заховав. Він заплющив очі, а Усмішка не зникала у темряві. Вона все ще була з ним, тепла і лагідна, коли він заснув, і світ поринув у тишу, а місяць веслував собі у холодному небі спершу догори, потім донизу назустріч ранку.

Фото із сайту
<https://narodna-osvita.com.ua>

Переклад Л. Коломієць

Філіжанка – те саме, що чашка.

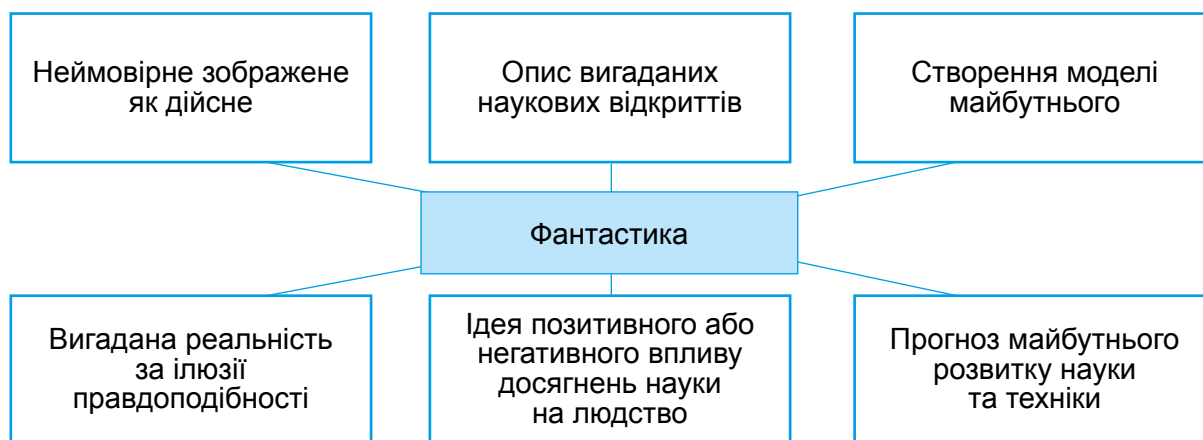
«Мона Ліза» (або «Джоконда») – назва знаменитої картини Леонардо да Вінчі, на якій зображено молоду неаполітанку, дружину Франческо дель Джокондо.

Мавпувати – повторювати за іншим.

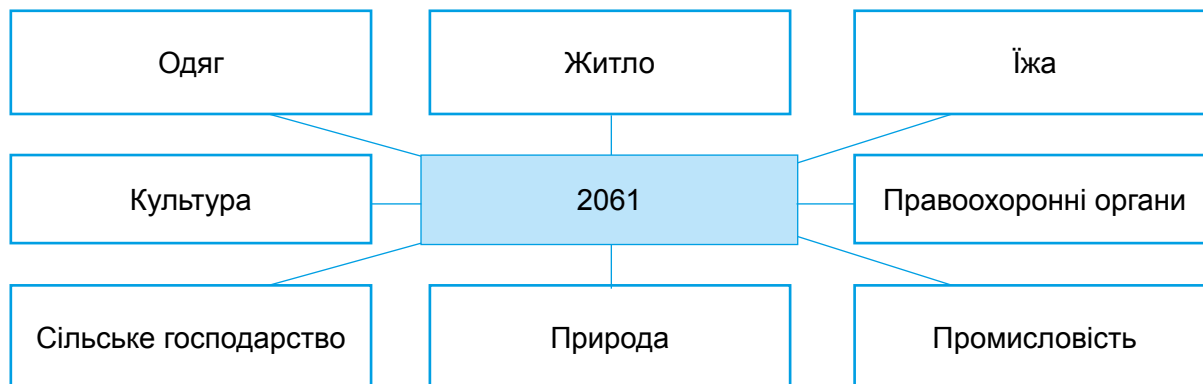
Цивілізація – 1. Рівень суспільного розвитку, духовної і матеріальної культури, сучасна культура, прогрес, освіта. 2. Третій рівень розвитку людської культури, після дикунства й варварства.

Літературний практикум

5. 1. За поданою схемою доведіть, що новела «Усмішка» – фантастичний твір.

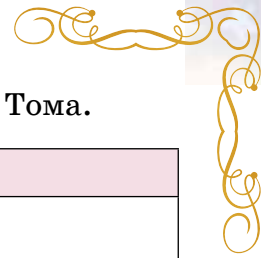
2. Словесне малювання на тему «Зображення майбутнього в новелі “Усмішка”». Доберіть цитати та змалуйте, яким бачить майбутнє людства фантаст.

3. Знайдіть творче рішення: яка різниця між жбурлянням каміння в предмет ненависті та плюванням на нього?

Підказка:

У давні часи існувала традиція: при насадженні будь-якої чужої віри народ примушували плювати на своїх богів, тим самим людей спонукали відмовитися від поклоніння їм. А камінням побивали злодіїв, зрадників. Стали крилатими слова Ісуса з Біблії: «Хто з вас без гріха, хай першим кине в неї камінь».

4. Попрацюйте з текстом: визначте етапи духовного відродження Тома.

Етап	Цитата
Хлопчик – один з натовпу	
Але він має щось своє, індивідуальне	
Замислюється над тим, що відбувається	
Відчуває емоційне потрясіння	
Мистецтво перевернуло світогляд хлопчика	
Душа хлопчика почала відроджуватися	

5. Складіть порівняльну характеристику натовпу та Тома.

Натовп	Том
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

6. Продовжте асоціативний ряд зі словами – символами новели.

Дитина –

Картина «Джоконда» –

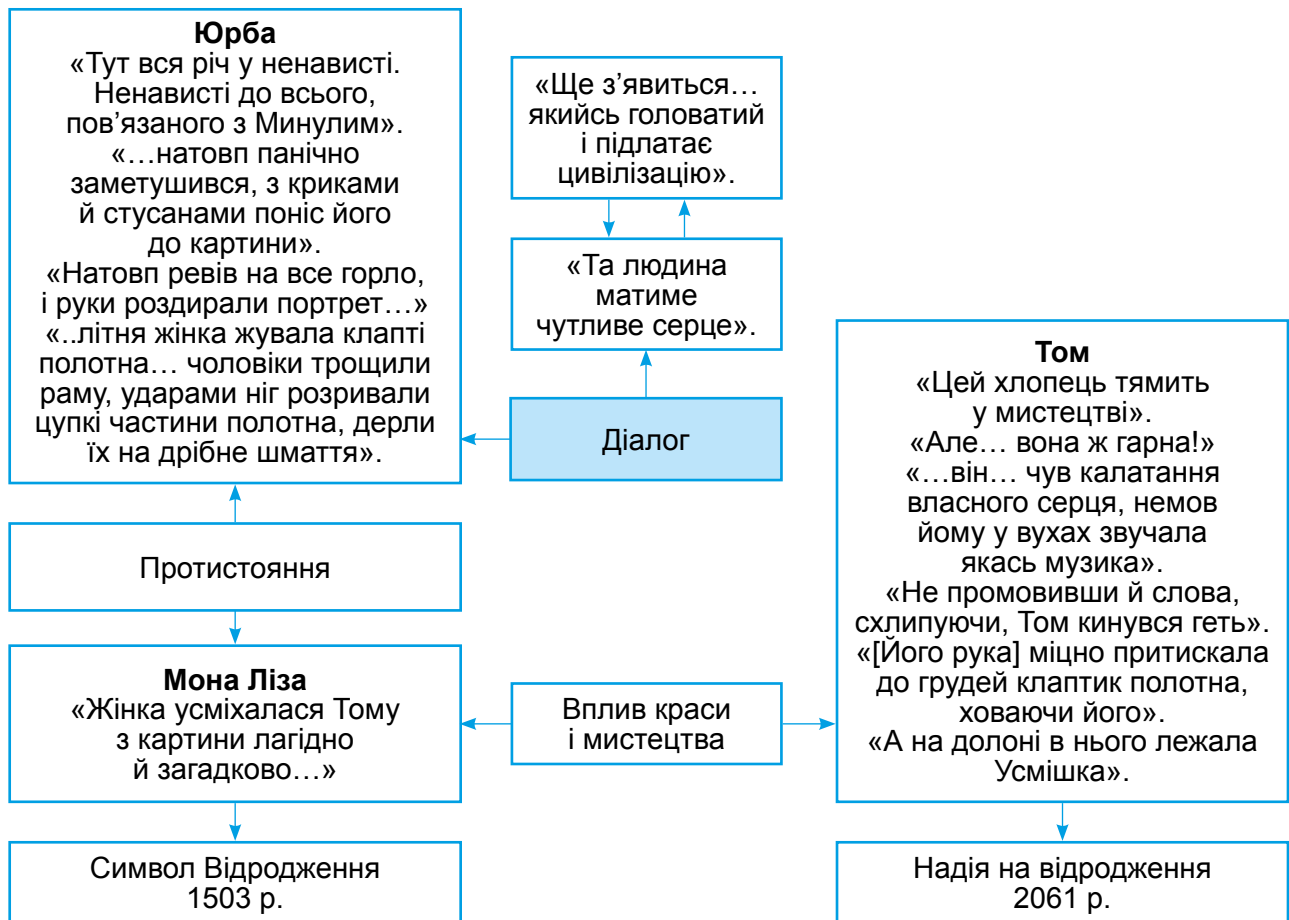
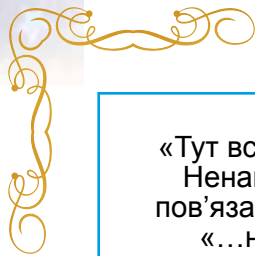
Усмішка –

Сон –

Місяць –

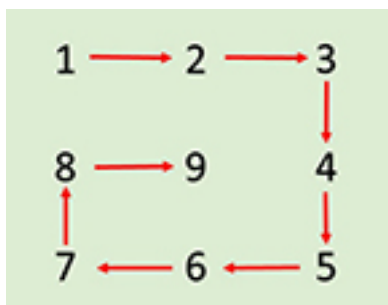
Ранок –

7. Хвилина передбачення: «Хто допоможе людству відновити втрачені цінності?». За опорною схемою знайдіть відповідь на проблемне запитання.

8. Попрацюйте в парах. Розгадайте асоціативну головоломку – *кроссенс*. Який варіант майбутнього передбачає Бредбері в оповіданні «Усмішка»?

Кроссенс означає «перетин значень» і придумане за аналогією зі словом «кросворд». Зображення розміщено так, що кожен малюнок має зв'язок з попереднім і наступним, центральний – пов'язує всі малюнки. Читати кроссенс слід так, як показано на схемі:

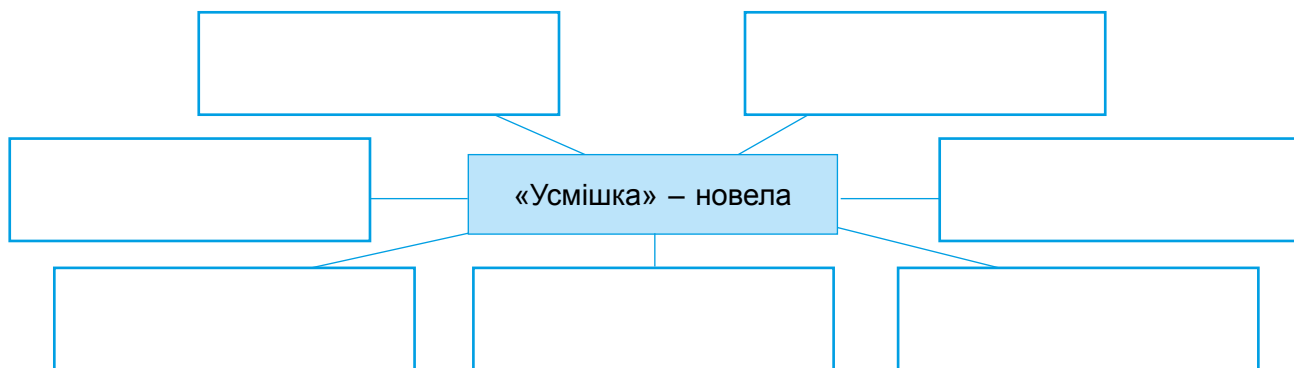

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.

8.

9.

9. Доведіть, що «Усмішка» Рея Бредбері є новелою, записавши в схему приклади.

Мистецьке відлуння

6. «Мона Ліза (Джоконда)» – картина італійського художника XVI ст. Леонардо да Вінчі, на якій зображено молоду неаполітанку, імовірно – дружину Франческо дель Джокондо (звідси друга назва картини). Самого художника сучасники вважали людиною вельми загадковою, навіть причетною до чародійства. Така сама слава закріпилася і за його твором. Образ Мони Лізи вражає дивовижною одухотвореністю.

Наш погляд одразу зустрічається з поглядом Джоконди, й, дедалі уважніше придивляючись до портрета, ми помічаємо, що вираз її обличчя постійно змінюється, немов у живої людини. Навіть репродукції зберігають цю дивну властивість.

Усмішка Мони Лізи здається то глузливою, то лукавою, то сумною, то таємничою, тому, напевно, уже багато століть надихає глядачів на різноманітні гіпотези щодо її тлумачення. Та в будь-якому разі ця картина – шедевр, непромишуца гордість усього людства.

- Розгляньте репродукцію картини Леонардо да Вінчі «Мона Ліза». Як художник досягає гармонійної єдності образу жінки (її обличчя, постави, одягу) та пейзажу? Якою вам здається посмішка Джоконди? Опишіть свої враження.

Леонардо да Вінчі. Мона Ліза.
1503 р.

Розвиваймо мовлення

7. Багато передбачень письменників-фантастів збуваються. У Жуля Верна стало реальністю 98 зі 108 прогнозів, у Герберта Веллса з 86 прогнозів вірними виявилися 77. Які передбачення ви могли б запропонувати людям? Від чого хотіли б застерегти? Запишіть свої думки та створіть з однокласниками «капсулу часу».

«Капсула часу» – це послання в майбутнє. Листи, передбачення, предмети з минулого найчастіше вміщують у міцну ємність, указуючи дату, місце й авторів послання до нащадків.

8. У сучасній літературі особливої популярності набули **фанфіки** – аматорські твори за мотивами популярних оригінальних літературних творів. Поміркуйте, які пригоди можуть очікувати Тома, складіть і запишіть фанфік.

9. Роберт Шеклі – видатний американський письменник-фантаст, загально-визнаний майстер іронічного фантастичного оповідання. Літературна спадщина автора складає близько 20 романів і 12 збірок оповідань. Серед них – «Запах думки», «Демони», «Полювання», «Ритуал», «Необхідна річ» тощо. Фантазії Р. Шеклі оригінальні й дотепні. Так, невтримна уява письменника «створила» зореліт, члени екіпажу якого водночас є його «складовими» (разом вони утворюють злагоджений «біомеханізм»). Не менше вражає і образ кібернетичного суспільства, яке ловить злочинців за допомогою електронного «стерв'ятника», а згодом переживає «кінець світу», що супроводжується битвою кіберангелів з кібердемонами. А ще Р. Шеклі вигадав досконалу суперзброю, виготовлену з людської агресії...

- Скориставшись посиланням <https://cutt.ly/v1L4Go2> або QR-кодом, прочитайте оповідання Р. Шеклі «Запах думки».
- Складіть порівняльну характеристику головних героїв оповідань «Усмішка» Р. Бредбері й «Запах думки» Р. Шеклі.

Головний герой новели Р. Бредбері «Усмішка»	Головний герой оповідання Р. Шеклі «Запах думки»
Спільні риси	
Відмінні риси	

- Пояснюю значення термінів «фантастична література», «конфлікт», використовую їх у переказі.
- Переказую основні події «Усмішки» Рея Бредбері.
- Порівнюю натовп і хлопчика Тома.
- Характеризую образ Тома, називаю причини його духовного переродження.
- Визначаю в новелі образи-символи.

Самостійно,
впевнено, легко

Самостійно, після
додаткового роз'яснення

З допомогою
інших

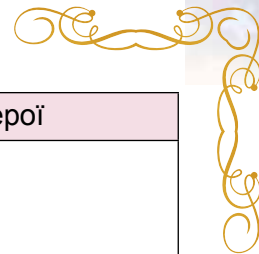
БЕСТСЕЛЕРИ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ–ХХІ СТ. КАЗКОВИЙ СВІТ АСТРІД ЛІНДГРЕН

Вивчаючи цю тему, ви дізнаєтеся:

- чому Астрід Ліндгрен називають «чарівницею зі Швеції»;
- які пригоди очікували Міо в чарівній Країні Далекій;
- як друзі Міо та Юм-Юм протистояли силам зла і хто їм допомагав у цьому.

1. За описами чарівних країн пригадайте, у яких творах герої потрапляли до них. Які пригоди очікували на таких персонажів?

Опис	Назва твору, герої
«На краю світу стоїть височенна гора. (...) Вона стрімко уривається у бездонне провалля, а хмари стеляться біля її підніжжя. На самому вершечку гори височить дім Чарівника. (...) Немає там ні вікон, ні дверей, бо Чарівник завжди прилітає додому по повітрю верхи на чорній пантері. Ночами він літає світом і збирає рубіни».	
«Стіни замку (...) збудувала метелиця, вікна й двері пробили буйні вітри. Тут було більше сотні зал, наметених віхолами, найбільша тяглася на багато-багато миль. Північне сяйво освітлювало всі ці зали, і всі вони були такі великі, пустинні, такі крижано холодні і блискучі! Веселі розваги ніколи не заглядали сюди».	
«Пішла бідна дівчина до криниці, не знаючи, що й робити. І з великого жалю й страху стрибнула в криницю (...) Ясно світило сонце, і тисячі розмаїтих квітів цвіли навколо неї. Вона пішла цією лукою і набрела на піч, у якій було повно хліба. Хліб почав гукати до неї...»	

2. Перед читанням. Читаючи текст, поміркуйте, чому Астрід Ліндгрєн, за її словами, не змогла би написати книжку для дорослих.

«ЧАРІВНИЦЯ ЗІ ШВЕЦІЇ»

Напевне, важко переоцінити популярність, яка випала на долю шведської письменниці Астрід Ліндгрєн. Її називали «чарівницею зі Швеції» та «Андерсеном нашої доби». Її нагороджували численними національними й міжнародними преміями, орденами та медалями. Зокрема, такими, як Золота медаль до Премії імені Г. К. Андерсена, орден Усмішки та орден Нільса Гольгерсона – того самого Нільса, який подорожував зі зграєю диких гусей.

Астрід Анна Емілія Ліндгрєн народилася 14 листопада 1907 р. в шведському містечку Віммербю. Батько її орендував землю в місцевого священника й працював на ній до сьомого поту. Мати була йому вірною помічницею. Взаємини батьків назавжди залишилися для письменниці взірцем справжньої любові. Закохавшись одне в одного ще в дитинстві, вони зберігали своє почуття все життя.

У вісімнадцять років Астрід перебралася до Стокгольма, де влаштувалася секретаркою у видавництво. Робота була не надто цікавою, тож після одруження вона без вагань присвятила себе домашнім клопотам і вихованню дітей. Розважаючи малечу, А. Ліндгрєн вигадувала всілякі веселі історії, а згодом почала записувати й публікувати їх. Так дбайлива матуся перетворилася на всесвітньо відому авторку понад тридцяти п'яти книжок.

Успіх прийшов до письменниці після виходу книжки «Пеппі Довгапанчоха». На хвилі популярності А. Ліндгрєн стала редактором дитячого видавництва «Рабен і Шегрен», у якому друкувала свої твори. Услід за бешкетницею Пеппі прихильність читачів здобули Калле Блюмквіст, Карлсон, Міо, брати Лев'яче Серце та інші персонажі, створені фантазією цієї чудової письменниці. Її твори пере-

кладено багатьма мовами. Хтось підрахував, що, якби всі видання А. Ліндгрена покласти одне на одне, вони утворили б піраміду, у сотні разів вищу за Ейфелеву вежу.

Казкарка брала активну участь у громадському житті своєї країни. Вона відверто виступала з критикою помилок уряду, протестувала проти жорстокого поводження зі свійськими тваринами, рішуче обставала за найслабкіших членів суспільства, і насамперед дітей. Зокрема, у промові, виголошеній з приводу отримання однієї з численних нагород, письменниця закликала покласти край насильницьким методам у вихованні молодого покоління. Про значущість суспільної діяльності письменниці свідчить хоча б те, що під впливом її виступів у Швеції відбувалися певні політичні зміни, упроваджувалися нові закони, розгорталися широкі дискусії в пресі. Для своїх співвітчизників Астрід Ліндгрена була одним з найбільших авторитетів.

М. Александерсон.
Пам'ятник А. Ліндгрена
у Стокгольмі

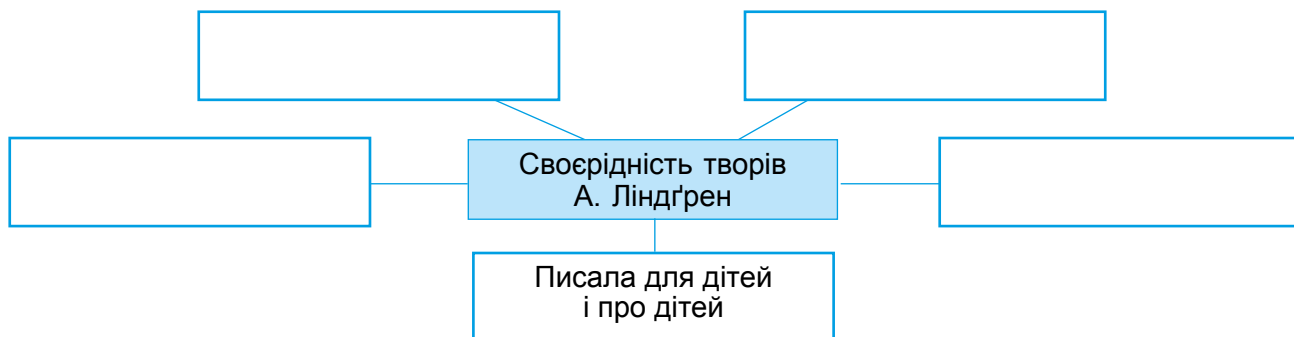
«Чи могли б Ви написати книжку для дорослих?» – якось запитали в письменниці. «Ні, не змогла б, – відповіла вона. – Я не хочу писати для дорослих. Я волію писати для читачів, здатних творити дива. А дива творять діти, коли читають книжки. Вони беруть наші жалюгідні думки й слова і вдихають у них життя...» Це – слова письменниці, яка справді знала, розуміла й любила дітей.

Твори А. Ліндгрена цікаві не лише захопливими пригодами. Кожна її книжка прочиняє двері у світ дитячої душі, сповнений радощів і тривоги, сподівань і розчарувань. Саме тому юні читачі впізнають у її героях самих себе, разом з ними долають перешкоди й осягають закони буття. При цьому авторка не приховує, що в людському житті чимало сумного. Часом її персонажі стикаються з нуждою і хворобами, несправедливістю і злом. Нерідко вони почуваються розгубленими й навіть безпорадними. Однак їм завжди вдається знайти сили для того, щоб гідно витримати випробування. У цьому виявляється та чарівлива суміш щирості, мудрості й світлої віри в дитину, яка притаманна всім творам шведської письменниці.

Розвиваймо мовлення

3. За прочитаним текстом визначте своєрідність творів А. Ліндгрена.

4. **Перед читанням.** Читаючи повість, знайдіть у тексті традиційні образи та мотиви народної казки, які письменниця використала в казці літературній.

МІО, МІЙ МІО

(Уривки)

Оповідь ведеться від особи головного героя – сироти Бу Вільгельма Ульсона, якого всі називали просто Буссе. Матір він втратив відразу після народження, про батька ж ніхто нічого не знав. Зовсім маленького Буссе всиновили тітка Едля й дядько Сікстен. Однак вони сприймали хлопчика як тягар і постійно допікали йому докорами. Почуваючись самотнім і нещасливим, Буссе над усе мріяв знайти рідного батька. Єдиною його розрадою був приятель Бенко, який мав пречудового тата.

Одного вечора продавчиня Лундін, яка завжди добре ставилася до Буссе, подарувала йому яблуко й попросила кинути в поштову скриньку листівку. Саме тієї миті в житті хлопчика розпочалися дивовижні події...

Він у дорозі і день і ніч

(...) Я пішов до поштової скриньки за квартал від ятки. І коли вже мав опустити в неї картку, помітив, що вона світиться, ніби горить. Атож, літери, які написала тітка Лундін, яскрили, мов жарини. Я не втримався і прочитав картку. На ній було написано:

«Королю Країни Далекої. Той, кого ти так довго шукаєш, у дорозі. Він у дорозі день і ніч і несе в руці знак – осяйне золоте яблуко».

Я нічого не втямив. Але мене чомусь обсіпало морозом, і я квапливо кинув картку до скриньки. Хто в дорозі день і ніч? І хто несе в руці золоте яблуко?

Та ось я глянув на яблуко, яке мені дала тітка Лундін. І побачив, що воно золоте. Воно золоте, сказав я сам до себе. У мене в руці було осяйне золоте яблуко.

Я мало не заплакав. Власне, не заплакав, а мало не заплакав. Бо відчув себе дуже самотнім. Я пішов до парку Тегнера й сів на лавку. Там не було ні душі. Усі люди вечеряли вдома. (...) Тільки я сидів надворі в темряві. Сидів сам. Сам із золотим яблуком і не знав, що з ним робити.

Поки що я обережно поклав його біля себе на лавку. Поблизу стояв ліхтар, і світло падало на мене й на яблуко. Але те світло осявало й ще щось на землі. Виявилося, що то звичайна пляшка з-під пива, певна річ, порожня. Тільки хтось заткнув її уламком гіллячки. Мабуть, хтось із дітей, що гралися вранці в парку. Я підняв пляшку й прочитав напис на невеличкій наліпці: «Акціонерне товариство стокгольмських browарів. Другий гатунок». І раптом помітив, що в пляшці щось ворухиться.

У книжці «Тисяча й одна ніч», яку я позичав у бібліотеці, писалося про духа, замкненого в пляшці. Але ж то було в далекій Арабії і тисячі років тому та й не у звичайній пляшці з-під пива. Навряд чи в пляшках стокгольмських browарень могли бути якісь духи. Та в цій принаймні був. Далєбі, у цій пляшці сидів дух. І з усього видно було, що він хотів вийти звідти. Він показував на дерев'яну затичку й благально дивився на мене. Я ще ніколи не мав справи з духами і трохи боявся

Ілюстрація Володимира Анікіна

витагати затичку. Але врешті-таки витяг, і дух, страхітливо загуркотівши, вилетів із пляшки й почав рости так швидко, що скоро став вищий за найвищі будинки навколо парку Тегнера. Духи здатні на таке: то вони зіщулюються й можуть уміститися в плящі, то виростають і стають великі, як будинок.

Аж не віриться, що можна так злякатися, як я злякався. Я весь тремтів. Дух озвався до мене просто-таки громовим голосом. (...)

Помітивши золоте яблуко, дух промовив до Буссе: «У твоїй руці знак! Ти той, кого я маю забрати. Ти той, кого довго шукає наш король!» Він узяв хлопця в обійми, злетів у небо і поніс його до Країни Далекої. Швидше за блискавку вони летіли під хмарами...

Ілюстрація *Володимира Анікіна*

Нарешті дух простяг руку й показав удалину на щось зелене. Воно ніби плавало на чистій блакитній воді, освітлене сонцем.

– Це Країна Далека, – мовив він.

Ми почали знижуватися до тієї зеленої плями. Виявилось, що то острів, який плавав у морі. Повітря над ним було напоєне пахощами тисяч троянд та лілей, у ньому бриніла дивовижна музика, краща за будь-яку музику на світі.

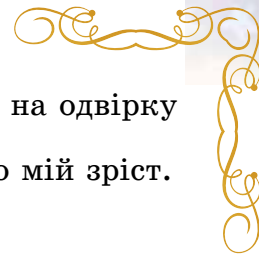
На морському березі височів великий білий замок, і ми опустилися біля нього.

Уздовж берега хтось ішов. І це був мій тато-король. Я впізнав його, як тільки побачив. Я знав, що це мій тато. Він простяг руки, і я кинувся йому в обійми. Він довго не відпускав мене від себе. Ми тоді нічого не казали один одному. Я лише обіймав його за ший і мовчав.

Ох, як би я хотів, щоб тітка Едля могла побачити мого тата-короля! Який він був гарний, як мерехтіло золотом та діамантами його вбрання! З вигляду він був схожий на Бенкового тата, тільки вродливіший. Шкода, що тітка Едля не бачила його. Тоді вона б сама зрозуміла, що мій тато не поганець.

Проте тітка Едля правду казала, що моя мама померла, коли я народився. А дурні керівники притулку не подумали повідомити моему татові, де я опинився. Він шукав мене цілих дев'ять років, і я такий радий, що нарешті знайшовся.

Я вже давно живу в Країні Далекій. Дні мої всі як один веселі й радісні. І кожного вечора тато-король приходить до моєї кімнати, ми будуємо разом моделі літаків і розмовляємо.

Я расту, і мені тут добре. Мій тато-король щомісяця робить карби на одвірку в кухні, щоб побачити, наскільки я виріс.

– Міо, мій Міо, як ти знову вигнався, – каже він, коли ми міряємо мій зріст.

– Міо, мій Міо, – каже він, і голос у нього ласкавий і ніжний.

Виявляється, я зовсім не Буссе.

– Я шукав тебе цілих дев'ять років, – каже мій тато-король. – Я не раз довго не міг заснути і все проказував: «Міо, мій Міо». Бо я знав, що тебе так звати.

Отож-бо. Буссе – не справжнє моє ім'я, як і все моє життя на Упландській вулиці. А тепер воно справжнє.

Я дуже люблю свого тата-короля, і він мене також дуже любить. (...)

Міо дуже подобалося в Країні Далекій, хоча він і сумував за своїм другом, який залишився в Стокгольмі. Невдовзі він познайомився із сином королівського садівника Юм-Юмом, вельми схожим на Бенка, але навіть чемнішим і поважнішим. Хлопчики стали друзями. Потім у Міо з'явився ще один приятель – чудовий золотогривий кінь Міраміс, який міг скакати понад хмарами. Разом з Юм-Юмом і Мірамісом Міо подорожував Країною Далекою і в кожній такій подорожі знаходив нових друзів.

Мешканці Країни Далекої жили за законами добра й справедливості. Однак вони страждали від утисків володаря Країни Чужинецької, жорстокого лицаря Като, який викрадав дітей і перетворював їх на птахів. День і ніч Като кував зло у своєму замку, тримаючи в страху всіх довкола. Залізним пазуром він виривав з людських грудей серця й замість них вкладав кам'яні. Люди з кам'яними серцями ставали вірними слугами лицаря, а тих, хто не скорився, він перетворював на птахів.

Міо дізнався, що саме він, королівський син, має здолати мучителя. Попри страх і невпевненість у своїх силах, хлопчик усе ж таки наважився стати на захист людей. Збираючись у дорогу, Міо отримав від друзів хліб, сопілку, ложечку і плащ, про чарівні властивості яких навіть не здогадувався. Та головне – разом з ним до Країни Чужинецької вирушив Юм-Юм.

Моторошною і спустошеною постала перед хлопчиками ця країна. Сотні вивідувачів нишпорили скрізь, шукаючи Міо. Вони викрали Міраміса, й тепер друзям доводилося розраховувати лише на власні сили.

Міо і Юм-Юм дізналися, що Зброяр з Країни Чужинецької викував меч, здатний розітнути камінь, і лише цим мечем можна здолати Като. Однак шлях до печери, у якій було ув'язнено Зброяра, лежав через грізний Мертвий Ліс...

У Мертвому Лісі

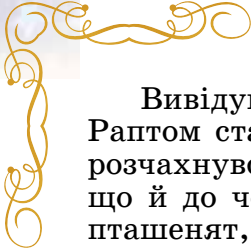
(...) Ми пішли далі в темряві й врешті дісталися до Мертвого Лісу. У ньому стояла мертва тиша, не віяв вітер, не шелестіло листя, бо на деревах не було зеленого листя, яке могло б шелестіти. Тільки стирчали мертві, чорні стовбури з чорним сучкуватим мертвим гіллям. (...)

Такий ліс хіба може часом приснитися: ти йдеш, і йдеш, і ніяк не виберешся з нього. Ми трималися за руки, як маленькі заблудні діти. Мертві дерева стояли так густо, що ми насилу посувалися вперед.

– Якби дерева не виростили так густо, – сказав Юм-Юм, – якби п'ятьма не була така чорна і якби ми не були такі малі й самотні! (...)

Раптом хлопчики помітили лаву вивідувачів.

Вони сунули просто на нас, і я знав, що тепер усьому кінець. Юм-Юм також побачив їх і тільки міцніше стиснув мене за руку. Вивідувачі ще не помітили нас, та скоро мали помітити – і ми пропали. Я вже не зможу стати на герць із лицарем Като. І напевне вже другої ночі старий Ено почує над озером квиління двох нових птахів.

Вивідувачі надходили чимдалі ближче, а ми стояли, мов прикипіли до місця. Раптом сталося щось дивовижне. Чорний стовбур старого дерева біля самих нас розчохнувся, і я побачив, що він усередині дуплистий. І не встиг я усвідомити, що й до чого, як ми з Юм-Юмом уже сиділи в тому дуплі, тремтячи, мов двоє пташенят, коли поблизу ширяє шуліка. Тим часом вивідувачі вже надійшли до нас, і ми почули, про що вони балакають.

– Хтось наче розмовляв у Мертвому Лісі, – сказав один із них. – Хто б це міг бути?

– Між нами є ворог, – сказав другий. – Певне, це він розмовляв у Мертвому Лісі.

– Якщо ворог у Мертвому Лісі, то ми скоро спіймаємо його, – сказав іще один голос. – Шукаймо скрізь!

Ми почули, як вони кинулись шукати між деревами. Почули їхню скрадливу ходу перед нашим стовбуром і принишкли всередині дупла, малі й налякані.

Довго шукали вивідувачі, але не знайшли нас. Їхні голоси почали поволі віддалятися. Нарешті стало тихо. Дуплисте дерево врятувало нас.

Я не міг збагнути, чому воно врятувало нас. Може, цілий Мертвий Ліс так ненавидів лицаря Като, що ладен був допомагати тому, хто прийшов стати з ним до бою? Може, й це дерево колись було зелене, з буйним свіжим листям, що шелестіло, як у ньому гуляв вітер? А жорстокість лицаря Като вбила й отруїла його. Навряд чи дерево вибачило тому, хто вбив його зелене листя. Отож воно й захотіло допомогти мені, що прийшов стати на герць із лицарем Като.

– Дякую, любе дерево, – сказав я, коли ми вибралися з дупла.

Але дерево стояло тихе, мертве й нічого не сказало нам у відповідь. Ми рушили далі Мертвим Лісом. Ми знову йшли і йшли (...)

Хлопчики почули, що вивідувачі зовсім близько.

Цокіт копит наближався. Та зненацька сталося щось несподіване. Перед нами розступилася земля, і я побачив невеличку печеру. І не встиг я усвідомити, що й до чого, як ми з Юм-Юмом уже сиділи в ній, зіщулені й тремтячі, як двоє зайченят, коли поблизу лис.

Ми сховалися саме вчасно. Загриміли копита, і вивідувачі проїхали просто над печерою. Ми почули цокіт копит і важку конячу ступу по стелі печери. На нас посипалася земля. А ми сиділи принишкли, малі й налякані. (...)

Над нашими головами знов загриміли копита. Вивідувачі почали перегукуватись, тоді позлазили з коней і посідали на землю перед самим вїстям до печери. (...) Вивідувачі сиділи біля самої печери й балакали про те, як вони братимуть нас у полон. Сиділи чорні, страшні серед мертвих дерев у моторошному сірому світанку. А їхні коні закусували вудила й рили копитами землю.

– Шукаймо, шукаймо скрізь, – мовив один вивідувач. – А що це за отвір у землі?

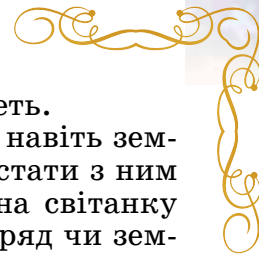
– Мабуть, печера, – відповів другий. – Може, ворог заховався там? Шукаймо скрізь!

Ми з Юм-Юмом пригорнулися один до одного. Я збагнув, що тепер усе пропало.

– Я зараз спробую ткнути туди списом, – сказав котрийсь із вивідувачів. – Якщо ворог там, я його наштрикну на вістря.

І ось у вїсті з'явився чорний спис. Ми відсунулись якомога далі в печеру. Але спис міг туди досягти, і його вістря дедалі наближалось до нас. Воно тикалось на всі боки, проте в нас не втрапило. Устромилося навіть у стіну між мною і Юм-Юмом, але нас не зачепило.

– Шукаймо! Перешукаймо цілий ліс! – почули ми голос знадвору. – Лицар Като наказав спіймати ворога. Але тут його немає.

Після цього вивідувачі посідали на своїх чорних коней і поїхали геть.

Ми були врятовані. Печера сховала нас. Я дивувався: чому? Може, навіть земля ненавиділа лицаря Като й рада була допомогти тому, хто прийшов стати з ним на герць? Може, колись на цій землі росла м'яка зелена трава, що на світанку вкривалася росою? А жорстокість лицаря Като вбила й отруїла її. Навряд чи земля могла вибачити тому, хто вбив її м'яку траву, яка тут колись росла. Тож вона прихистила того, хто прийшов стати до бою з лицарем Като.

– Дякую, люба земле, – сказав я, коли ми вилізли з печери.

Та земля не відповіла нам. Вона лежала тиха, наче мертва, а війстя до печери взагалі зникло.

Ми йшли і йшли. Мертвий Ліс скінчився, і дорогу нам загородили гори й прямовисні скелі. (...)

– Це, видно, і є найчорніша гора на світі, – сказав Юм-Юм.

Так, це найчорніша гора, але де в ній печера Зброяра? «Найглибша печера в найчорнішій горі», – сказав Ено.

– Ой, Юм-Юме, зараз ми... – почав я.

І враз замовк. Я знав, що тепер усе пропало. Бо з Мертвого Лісу до нас мчала довга лава чорних вивідувачів. Частина з них бігла, а частина їхала верхи на чорних конях, і всі сунули просто на нас. Вони помітили нас і гучно закричали чудними хрипкими голосами:

– Ворог серед нас! Ось він! Ловімо його! Ловімо! Лицар Като наказав узяти ворога в полон!

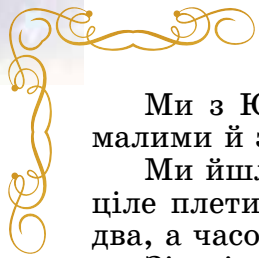
Ми з Юм-Юмом стояли, впершись спинами в скелю, і дивились, як до нас наближаються вивідувачі. Так, тепер усе пропало. Я ніколи не стану до бою з лицарем Като. На серце мені наліг камінь. Мені хотілося впасти на землю й заплакати. (...)

Найглибша печера в найчорнішій горі

І тоді сталося щось дивне. Скеля, в яку ми впиралися спинами, подалась, і не встиг я усвідомити, що й до чого, як ми опинилися всередині гори. Ми тремтіли, мов двоє ягнят, коли надходить вовк. Тепер ми могли не боятись. Ми опинились в середині гори, а вивідувачі лишилися назовні, бо гора зійшлася, не лишивши жодного отвору. До нас вони не могли добратися, але ми чули їхні голоси. (...)

Ілюстрація Володимира Анікіна

Ми з Юм-Юмом узялися за руки й рушили в глиб гори. Ми відчували себе малими й заблуканими, а до найглибшої печери, мабуть, треба було далеко йти.

Ми йшли і йшли. Ходи розгалужувалися на всі боки. Вони утворювали в горі ціле плетиво. Часом тьмяне світло яснішало і ми бачили перед собою метрів на два, а часом залягала така пітьма, що нічого не було видно. (...)

Зі стіни скапувала вода, а я відчував спрагу. Я зупинився, щоб напиться. Вода була не дуже добра, проте іншої ми не мали. Напившись, я обернувся до Юм-Юма, але його не було. Він зник. Мабуть, не помітив, що я зупинивсь напиться води, й пішов собі далі, гадаючи, що я йду за ним.

Спершу я був спокійний. Я стояв на розгалуженні й прикидав, котрим ходом пішов Юм-Юм. Не міг же він зайти далеко, треба лише гукнути, й він озветься.

– Юм-Юме, де ти? – щосили крикнув я.

Але мій голос прозвучав тільки якимось страхітливим шепотом. Це була дивна гора. Її стіни вбирали в себе мій голос, приглушували його до шепоту. А той шепіт вертався назад. Багаторазовою луною котився в порожнистій горі.

– Юм-Юме, де ти?.. – лунав мій шепіт у темних ходах. – Юм-Юме, де ти?.. Юм-Юме, де ти?.. (...)

О, як я злякався! Я кинувся в прохід ліворуч і трохи пробіг ним, тоді вернувся назад до розгалуження й побіг ходом праворуч, потім знов вернувся й побіг тим ходом, що був посередині. Котрим з них пішов Юм-Юм? Я вже не зважувався гукати, бо той шепіт був страшніший за все. (...)

Я намагався не плакати, адже я був лицар. Та тієї хвилини вже не мав сили втриматись. Коли я подумав про те, що Юм-Юм теж бігає котримось із цих ходів і сумним голосом кличе мене, то впав на нерівну кам'яну долівку й заплакав. (...)

Я залишився сам-один. Я плакав і жалкував, що приїхав сюди. Я не розумів, як мій тато-король міг захотіти, щоб я поїхав у Країну Чужинецьку і став до бою з лицарем Като. (...)

Я вперше подумав, що мій тато-король не зовсім справедливий, бо це він послав мене в таку небезпечну подорож. Та поки я лежав і плакав, отак собі думаючи, мені здалося, ніби я почув татів голос. Я знав, що це мені тільки здалося, а однаково я виразно почув, як він сказав: «Міо, мій Міо».

І більше нічого. Але цими словами тато ніби хотів сказати мені, щоб я так не побивався, не занепадав духом. І я подумав, що, може, все-таки знайду Юм-Юма.

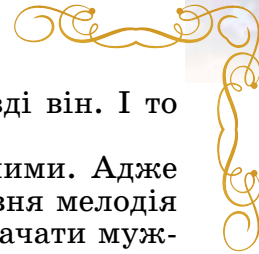
Я підвівся з кам'яної долівки. А коли підводився, з моєї кишені щось випало. То була сопілка, яку мені вирізав Нонно. Моя сопілка, на якій я грав разом з усіма, коли ми сиділи навколо вогнища на Острові Зелених Лук.

І я подумав: а що як я й тепер заграю на сопілці? Що як я заграю стародавню мелодію пастухів, якої нас навчив Нонно? Я згадав, як ми з Юм-Юмом тоді сказали один одному: «Якщо ми колись розлучимося, то гратимемо цю мелодію».

Я приклав сопілку до вуст, та боявся подути в неї. Боявся, що почую глухий звук, як від свого голосу. Але все-таки треба було спробувати. І я заграв стародавню мелодію.

Ох, як дзвінко, чисто вона зазвучала! Там, у темній горі, вона звучала дзвінко й гарно, може, навіть краще, ніж на Острові Зелених Лук! Я дограв її до кінця, тоді прислухався. І далеко, дуже далеко почув у відповідь таку саму чисту мелодію. Вона звучала неголосно, та я знав, що це Юм-Юм відповідає мені. Ох, як я зрадів! Зроду так не радів! (...)

Я радів, а однаково не зміг відразу стримати сльози, тому йшов темним ходом, грав на сопілці й плакав. (...) Стародавня мелодія озивалася на мою гру дедалі ближче, чіткіше й голосніше. І враз у темному ході переді мною з'явився Юм-Юм. Юм-Юм, мій найкращий друг! Я простяг руку і доторкнувся до нього.

Тоді поклав руку йому на плече, бо хотів переконатися, що це справді він. І то був він. Мій найкращий друг! (...)

Ми ще довго йшли, але вже не почували себе малими й загубленими. Адже ми були разом і грали на сопілках. Як чисто й гарно звучала стародавня мелодія у цій найчорнішій горі, вона ніби втішала нас, допомагала нам не втрачати мужності! (...)

Відтак хлопчики дісталися печери Зброяра. Той подарував Міо меча, що був викутий спеціально для самого лицаря Като та був здатен розтинати камінь. Зброяр через таємну затоку вивів хлопців до Мертвого Озера і надав їм човна.

На Мертвому Озері

До нас злетілися зачаровані птахи. Вони кружляли над нами й жалібно квилили. (...)

Хоч у нас не було весел і човен не мав стерна, проте він плив просто до замку лицаря Като. Саме туди гнали його хвилі, саме там вони хотіли розтрощити нас об скелі. Ми мали загинути біля ніг лицаря Като – так, видно, хотіли хвилі. (...)

Коли ми вже подумали, що рятунку нам немає, хвилі раптом уляглися. Цілком уляглися. Вони легенько провели човен повз усі небезпечні рифи і, ледь погойдуючи його, прибили до стрімкої чорної скелі під замком лицаря Като. (...)

– Дякую тобі, любе озеро, – сказав я. – Дякую вам, бурхливі хвилі!

Та хвилі вже зникли. Озеро було гладеньке, тихе, чорне й не відповідало мені. А над нашими головами, високо на стрімкій скелі здіймався замок лицаря Като. (...)

– Міо, я дуже голодний, – сказав Юм-Юм.

Я витяг шматок хліба, що втишує голод, і ми з'їли його на скелі під замком лицаря Като. Ми наїлися, подужчали і трохи повеселішали. Та це був наш останній шматок, і ми не знали, коли знов матимемо щось попоїсти. (...)

Тим часом вивідувачі зі смолоскипами розшукували хлопчиків під мурами замку лицаря Като.

Раптом сталося щось дивне. З озера знялася пташина зграя. Усі зачаровані птахи залопотіли крильми й шугнули просто на нас. Один з них нагнався на смолоскип, і він випав з руки вивідувача. Ми побачили, як униз пролетіла вогненна стрічка, й почули сичання смолоскипа, що погас у воді. Але за ним у воду полетіла ще одна вогненна стрічка. Це спалахнув птах, що врятував нас. З охопленими полум'ям крильми він потонув у хвилях Мертвого Озера.

Нас дуже засмутила загибель птаха.

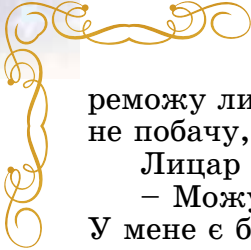
– Дякую, бідолашна пташко, – прошепотів я, хоч і знав, що вона не почує цього й ніколи вже нічого не почує. (...)

– Як ми потрапимо до середини замку? – пошепки спитав Юм-Юм. – Як ми потрапимо до найтемнішого замку на світі?

Тільки-но він сказав ці слова, як кам'яна стіна подалася, і перед нами тихо-тихенько відчинилася темна брама. Ми не почули жодного звуку. То була моторошна мертва тиша, не схожа на жодну іншу тишу. (...)

Лицар Като спіймав мене, коли я мусив триматися обома руками, щоб не впасти, й не міг витягти меча. А потім на мене напали його чорні вивідувачі і привели до його покою. (...) вивідувачі простягли мого меча лицареві Като, а він аж здригнувся, коли глянув на нього. (...)

Він узяв меча й викинув крізь вікно. Я побачив, як меч блиснув у повітрі, і мене охопив розпач. Адже Зброяр тисячі й тисячі років виковував меча, що міг би розтнути камінь. Тисячі й тисячі років люди чекали і сподівалися, що я пе-

реможу лицаря Като. А тепер він утопив мого меча в Мертвому Озері. Я вже його не побачу, все пропало. (...)

Лицар Като зміряв нас страшним поглядом з голови до ніг. (...)

– Можу замкнути їх до вежі, нехай там помруть з голоду, – повів він далі. – У мене є багато птахів і багато служників. Мабуть, я таки замкну їх до вежі, нехай помруть там з голоду.

Розмірковуючи так, він пройшовся покоем з кутка в кутку, і кожна думка, яка зринала у нього в голові, ще дужче насичувала повітря злом.

– У моєму замку з голоду помирають за одну ніч, – сказав він. – Така довга тут ніч і такий великий голод, що за одну-однісіньку ніч помирає кожен. (...)

...Поки ми йшли до своєї в'язниці, вивідувачі міцно тримали нас за руки. Ми довго, дуже довго добиралися до неї через великий темний замок. В одному місці ми проходили повз вікно галереї, з якого можна було виглянути на подвір'я. Посеред нього стояв прикований до стовпа кінь. Він був чорної масті, і біля нього стояло чорне лошатко. У мене тьохнуло серце, коли я побачив коня. Бо я згадав про Міраміса, якого вже ніколи не побачу. Цікаво, що з ним сталося, може, він теж уже мертвий? Але вивідувач шарпнув мене за руку й потяг далі. Більше я не думав про Міраміса. (...)

У Голодній вежі

І хлопчиків замкнули у вежу на сім замків і поставили сімох вартових перед дверима. А ще сімдесят вивідувачів вартували у всіх залах, у всіх коридорах і на всіх сходах між покоем лицаря Като та вежею.

...То було кругле приміщення з товстими кам'яними стінами. У ньому було віконце, заґратоване залізними штабами, і крізь нього ми чули квиління зачарованих птахів, що літали над Мертвим Озером.

Ми вместилися на кам'яній долівці, малі й налякані. Ми ж бо знали, що маємо померти, поки скінчиться ця ніч.

– Якби смерть не була така страшна, – сказав Юм-Юм. – Якби смерть не була така страшнюча, а ми не були такі малі й самотні! (...)

Ми витягли сопілки. Наші кволі руки насилу тримали їх, та ми почали грати стародавню мелодію. Юм-Юм, граючи, плакав, і сльози тихо текли в нього по щоках. Може, і я плакав, так само як і він, не знаю. Стародавня мелодія була дуже гарна, але бриніла так тихо, ніби розуміла, що й вона скоро має замовкнути. (...)

– От ми й заграли востаннє, – сказав я, ховаючи сопілку до кишені.

Там лежало ще щось, і я помацав рукою, що то таке. Виявилося, що то ложечка, яка належала колись сестричці... (...)

Мені дуже хотілося їсти. Будь-чого, аби тільки їсти. Найдужче я хотів хліба, що втишує голод, але знав, що вже ніколи не скуштую його. А ще хотів напитися води з кринички, яка втамовує спрагу. Але знав, що вже ніколи її не питиму. Ніколи, ніколи більше я не питиму й не їстиму... З останньої сили я підняв ложечку, засунув до рота і уявив собі, ніби я їм.

І раптом відчув у роті щось дивовижне. У ложечці було щось їстівне, щось таке на смак, як хліб, що втишує голод, і вода з кринички, яка втамовує спрагу. (...) Ложечка тим і була незвичайна, що не залишалась порожня, весь час наповнювалася, і я їв з неї, аж поки наївся досхочу.

Юм-Юм лежав долі з заплющеними очима. Я всунув йому ложечку до рота, і він почав їсти ніби крізь сон. Він так і не розплющив очей, а коли наївся, то сказав:

– Ох, Міо, мені снився чудовий сон. Тепер уже не страшно померти. Мені приснився хліб, що втишує голод.

– Це був не сон, – сказав я. (...)

У нашій в'язниці було дуже холодно, і ми тремтіли. Мій плащ зсунувся додолу. Мій плащ, якого ткаля підшила зі споду чарівною тканиною. Я підняв його і тільки-но загорнувся в нього, як Юм-Юм крикнув:

– Міо! Міо, де ти?

– Я тут, де ж іще? – відповів я. – Тут, біля дверей.

Юм-Юм присвітив навколо себе недопалком свічки, який нам дали на цю останню ніч. Він почав присвічувати на всі боки і ще дужче злякався.

– Я тебе не бачу, – сказав він. – Я ж не осліп, бо мені видно двері, важкі замки і все, що тут є.

І тоді я помітив, що накинув плаща навиворіт: блискуча тканина, якою його підшила ткаля, була зверху. Я скинув плаща, щоб одягти його як слід, і Юм-Юм знов крикнув:

– Не лякай мене так! Де ти ховався?

– А тепер ти бачиш мене? – спитав я.

– Певне, що бачу, – сказав Юм-Юм. – Де ти щойно ховався?

– Під своїм плащем, – відповів я. – Видно, ткаля зробила його невидимим. (...)

Зачаровані птахи дістали з дна Мертвого Озера меча Міо і принесли його до в'язниці. Хлопчик простяг руку крізь ґрати на віконці й взяв меча.

– Дякую вам, любі птахи! – сказав я. (...)

Останній бій

Міо відімкнув сім замків своїм мечем. А плащ сховав його від семи вартових і сімдесяти вивідувачів. І нарешті він дістався покоїв лицаря Като і вступив з ним у бій.

Цілу годину тривав той герць, на який чекали тисячі й тисячі років. Мовчазний, моторошний двобій. Мій меч блискавкою літав у повітрі й стинався з мечем лицаря Като. Та нарешті я вибив меча з його руки. Лицар Като стояв переді мною без зброї і знав, що двобій скінчився.

Тоді він роздер на грудях свій чорний оксамитовий жупан і крикнув:

– Дивись, щоб ти влучив у серце! Дивись, щоб ти влучив просто в моє кам'яне серце! Воно мене так довго муляло й так мене ятрило!

Я глянув йому у вічі й помітив щось дивне. Помітив, що лицар Като прагне позбутися свого кам'яного серця. Може, найдужче ненавидів лицаря Като сам лицар Като.

Я, не зволікаючи, підняв свого полум'яного меча, підняв на таку висоту, що прохромив наскрізь страшне кам'яне серце лицаря Като.

Тієї миті він зник. Так, наче його й не було. (...)

Міо повернувся до вежі за Юм-Юмом, забрав із собою свого золотогривого Міраміса, який і був тим зачарованим чорним конем, що вночі стояв тут, прив'язаний ланцюгом. Тільки-но вийшли вони із замку лицаря Като, замок розвалився, за одну мить обернувся у величезну купу каміння. Не було вже вежі, не було порожніх зал, не було ні темних кручених сходів, ні вікон галереї, не було нічого. Зачаровані птахи знову перетворилися на дітей, і всі повернулися до Країни Далекої.

...Я йшов попід срібними тополями, і вони дзвеніли, як завжди, троянди пахли, як завжди, все тут було таке, як завжди.

І враз я побачив його. Побачив свого тата-короля. Він стояв на тому самому місці, де я його залишив, коли їхав до Пуці й до Країни Чужинецької. Він простяг до мене руки. Я кинувся в його обійми, міцно обхопив його за шию, а він пригорнув мене до себе і прошепотів:

Ілюстрація *Володимира Анікіна*

– Міо, мій Міо! (...)

Я вже давно живу в Країні Далекій. Я рідко згадую той час, коли мешкав на Упландській вулиці. Тільки інколи згадую Бенка, бо він дуже схожий на Юм-Юма. (...)

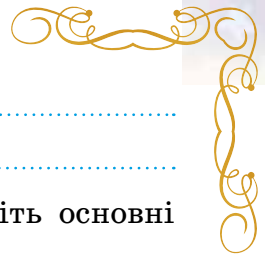
Переклад *Ольги Сенюк*

Літературний практикум

5. 1. Закінчіть речення.

1. Повість «Міо, мій Міо» написана від імені
2. Головний герой повісті мріяв про
3. Єдиною розрадою для сироти був
4. Продавчиня Лундін подарувала хлопчику
5. Поштова листівка, яку мав опустити до скриньки герой, була адресована на
6. Коли хлопчик поглянув на яблуко, то побачив, що воно
7. У парку Буссе звернув увагу на
8. Зі звичайної пляшки з-під пива хлопчик випустив
9. Дух, з яким зустрівся герой повісті, прибув з метою
10. У казковій країні Буссе зустрів

11. Король шукав загубленого сина аж
12. Король називав свого сина

2. Розташуйте події повісті в сюжетній послідовності. Перекажіть основні епізоди.

Буссе отримує яблуко й листівку	Порятунок у Мертвому Лісі	У Голодній вежі	Двобій з лицарем Като
Знайомство зі Зброярем			Буссе відкриває пляшку з Духом
Зустріч із королем Країни Далекої			Знайомство з Юм-Юмом
У найглибшій печері найчорнішої гори	На човні в Мертвому Озері	Невидимий Міо розбиває замки вежі	Допомога чорних птахів

3. Практична робота «Допомога природних сил Міо та його другу».

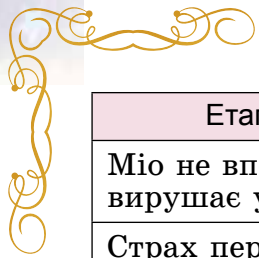
1. Знайдіть в тексті приклади допомоги природних сил Міо.
2. Складіть план або схему.
3. Перекажіть згадані епізоди близько до тексту.

Природні сили	Як надали захист?	Причини допомоги
Мертвий Ліс		
Земля		
Гора		

4. Установіть відповідність між чарівними предметами, які допомагали Міо, та їхніми властивостями.

• Меч • Сопілка • Ложечка • Плащ • Хліб	• Робить невидимим • Може розтинати камінь • Дає фізичну силу і насагу • Допомагає знайти тих, хто заблукав • Може нагодувати голодного

5. Щоденник подвійних нотаток «Чи важко подолати свій страх?». Дослідіть, як Міо проходить шлях подолання страху.

Етап подолання страху героя	Мої думки щодо того, як герой подолав страхи
Міо не впевнений у своїх силах, коли вирушає у Країну Чужинецьку
Страх перед Мертвим Лісом
Страх перед чорними вивідувачами
Страх не виконати своє призначення
Страх залишитися одному в найглибшій печері в найчорнішій горі
Страх перед грізним лицарем Като

6. Схарактеризуйте Міо: зазначте риси його характеру з огляду на його вчинки.

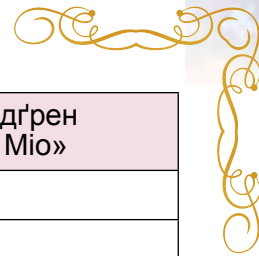
Вчинок	Риса характеру
Головна мрія – знайти батька	
Погоджується летіти з Духом у чарівну країну	
Відправляється в небезпечну Країну Чужинецьку	
У дорогу отримує багато чарівних речей від друзів	
Дякує природним силам за порятунок	
Грає на сопілці, шукаючи Юм-Юма	
Врятовується від вивідувачів	
Виходить на двобій з лицарем Като	

7. У наданому переліку підкресліть риси характеру, які відповідали би характеристичі Юм-Юма. Обґрунтуйте вибір цитатами з тексту.

Відданість, жорстокість, хоробрість, працьовитість, жадібність, кар’єризм, готовність прийти на допомогу, доброта, ненависть до чесних людей, щирість, чесність, байдужість, підступність, зрадливість, вдячність, скромність, героїзм, витривалість, кмітливість, акторська майстерність, рішучість, безкорисливість, сила духу, винахідливість, волелюбність, сміливість, вірність, щирість, жага пригод.

8. Порівняйте дружбу героїв у повістях Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» та А. Ліндґрен «Міо, мій Міо».

	Марк Твен «Пригоди Тома Соєра»	Астрід Ліндґрен «Міо, мій Міо»
Жанр		
Образи друзів		
Ставлення один до одного		
Що об’єднує?		
Випробовування дружби		

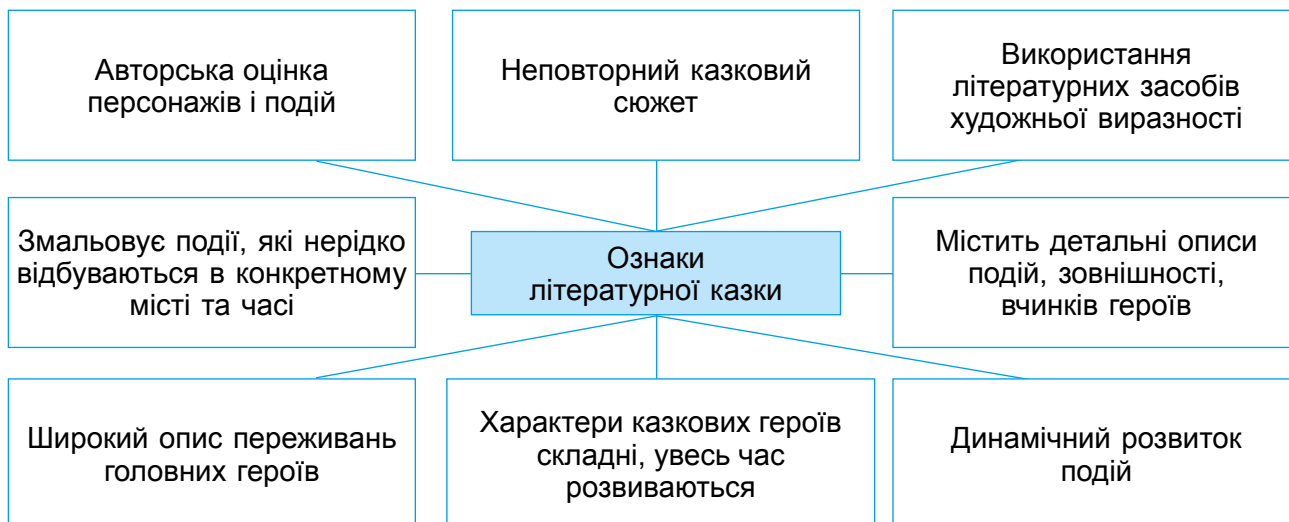

	Марк Твен «Пригоди Тома Соєра»	Астрід Ліндгрєн «Міо, мій Міо»
Провідні риси		
Вірність дружбі		

9. Попрацюйте в парах. Порівняйте повість-казку А. Ліндгрєн із фольклорною чарівною казкою.

	«Летючий корабель»	«Міо, мій Міо»
	<i>Українська народна казка</i>	<i>Літературна казка</i>
Спільне		
Відмінне		
Причина подорожі		
Мета подорожі		
Сюжет		
Чарівні предмети		
Засоби виразності		
Фінал		

10. За опорною схемою доведіть, що «Міо, мій Міо» є літературною казкою.

Розвиваймо мовлення

6. Словесне малювання: використавши нижчеподані опорні слова з казки, змалюйте Країну Далеку.

Острів, який плавав у морі; чиста блакитна вода; освітлений сонцем; повітря напоєне пахощами; бриніла музика; великий білий замок; дні веселі й радісні; тополі зі сріблястими верхівками; море казкових прекрасних троянд; білі лілії; білі птахи, які літали в саду; музика краща за будь-яку музику у світі; різнокольорові потоки.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. Складіть і запишіть твір-роздум за словами Ж. Верна: «Життя – це пригода, у якій є місце подвигу», використавши події повісті А. Ліндгрена «Міо, мій Міо».

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

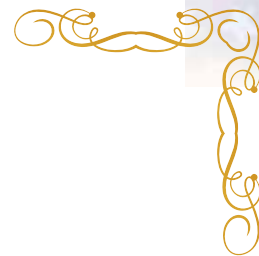
.....

.....

Український мотив

8. В Україні над творами А. Ліндгрена працювала майстриня перекладу Ольга Сенюк. На початку 1990-х років вона особисто відвідала казкарку в Швеції. Тоді Ольгу Дмитрівну здивувала скромність помешкання легендарної письменниці: у робочому кабінеті – майже нічого, крім стола, у сусідній кімнаті – її численні книжки, видані різними мовами. Та найбільше вразили перекладачку сердечність і простота пані Ліндгрена. На згадку про зустріч письменниця подарувала гості з Києва своє фото з написом «Для Ольги від Астрід Ліндгрена». І принагідно завжди передавала в Україну щирі вітання. У творчому доробку Ольги Сенюк майже всі повісті-казки Астрід Ліндгрена. Оберіть для читання ще одну казку «чарівниці зі Швеції». Насолоджуйтеся читанням українською!

9. Тих, кому сподобалися пригоди Міо, напевне, зацікавить і казка «Брати Лев'яче Серце» (1973 р.). У казці йдеться про двох братів – Юнатана та Карла Левів, синів бідної швачки. Старший, тринадцятирічний Юнатан, був улюбленцем дітей і дорослих. Справжній красень, спритний, розумний і шляхетний, вправний в усьому, за що брався, він завжди перебував у центрі уваги. Молодший, десятирічний Карл, вродився негарним з лиця, слабким і боязким. Тяжка хвороба прикувала його до ліжка, позбавивши можливості спілкуватися з іншими дітьми. Та, незважаючи на різну вдачу, брати любили один одного більше за життя. Понад усе вони хотіли бути разом. Саме так, пліч-о-пліч, вони пережили чимало пригод у таємничій країні Нанґіялі, де їм довелося стикнутися зі зрадою, тиранічною владою та вбивчою силою допотопних чудовиськ.

Обкладинка книжки А. Ліндґрен
«Брати Лев'яче Серце».
(Видавництво «Махаон-Україна»)

- Скориставшись посиланням <https://cutt.ly/f1L4hjl> або QR-кодом, прочитайте стислий переказ казки «Брати Лев'яче Серце».
- Через які небезпеки довелося пройти братам Лев'яче Серце заради звільнення Шипшинової долини від влади зла? Якими вчинками Карл підтвердив звання Лев'яче Серце, що перейшло до нього від старшого брата?

Мистецьке відлуння

10. Кінофільм «Міо, мій Міо» за однойменною казкою А. Ліндгрен було створено в 1987 р. спільними зусиллями радянських, норвезьких, шведських і англійських кінематографістів під керівництвом режисера Володимира Грамматикова. Зйомки відбувалися в Криму, Шотландії та Швеції. Цей фільм став найдорожчою з екранізацій творів шведської письменниці, створених за її життя.

Замок «Ейлен-Донан» у Шотландії – прототип замку лицаря Като

- З допомогою старших родичів або знайомих знайдіть в інтернет-мережі й перегляньте фільм «Міо, мій Міо» (режисер В. Грамматиков, 1987 р.) і розкажіть про свої враження від нього. Знайдіть відмінності між кінострічкою і текстом казки. Чи виправдані, на вашу думку, такі відхилення від літературного твору? Поясніть свою точку зору.

- Пояснюю значення терміна «літературна казка», порівнюю її з фольклорною казкою.
- Переказую основні події повісті-казки «Міо, мій Міо».
- Розповідаю, як головному герою вдалося подолати зло.
- Характеризую дружбу Міо та Юм-Юма, порівнюючи її з дружбою Тома Соєра та Гекльберрі Фінна.
- Пишу твір-роздум за прочитаною повістю.

Самостійно,
впевнено, легко

Самостійно, після
додаткового роз'яснення

З допомогою
інших

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 4.

ПРИГОДИ І ФАНТАСТИКА (ЗАКІНЧЕННЯ)

Творчість Миколи Гоголя	3
-----------------------------------	---

РОЗДІЛ 5.

КРАСА ПРИРОДИ ТА ПОЕЗІЯ СЕРЦЯ

Українські пейзажі в німецькомовній поезії Буковини	24
Тонкий пензлик для хайку Мацуо Басьо	32

РОЗДІЛ 6.

ХИБНІ ТА СПРАВЖНІ ЦІННОСТІ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

Шлях до себе. Джек Лондон «Жага до життя»	42
Майстерня американської новели. О. Генрі	57
Оповідання – пророцтво та попередження. Рей Дуглас Бредбері	70
Бестселери дитячої літератури ХХ–ХХІ ст. Казковий світ Астрід Ліндгрєн . .	82